

אלמלא מוראה של מלכות

אזרחים חרדים והמשטרה

התמונות של עימותים בין חרדים למשטרה מוכרות לרוב הציבור הישראלי, אבל כיצד תופסים חרדים את המשטרה, מהן הציפיות שלהם ממנה, והאם הם מוכנים לשתף פעולה איתה? מגפת הקורונה ומדיניות הסגרים וההגבלות על התקהלויות הביאו להתנגשויות רבות בין חרדים למשטרה. בעיני החרדים, האכיפה המשטרתית נתפסה לא פעם שרירותית, מפלה ומתעלמת במכוון מאורח החיים החרדי.

גיא בן־פורת | תהילה גאדו

מחקר
מדיניות
196

אלמלא מוראה של מלכות

אזרחים חרדים והמשטרה

גיא בן-פורת | תהילה גאדו

מחקר חדיניות 196

אפריל 2024

“Were It Not for Fear of the Government”:
Haredi (Ultra-Orthodox) Citizens and the Police
Guy Ben-Porat | Tehila Gado

עריכת הטקסט: חמוטל לרנר
עיצוב הסדרה והעטיפה: סטודיו Alfabees
ביצוע גרפי: אירית נחום
הדפסה: גרפוס פרינט, ירושלים

מסת"ב: 9-444-519-965-978

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר ידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר), 2024
נדפס בישראל, תשפ"ד/2024

המכון הישראלי לדמוקרטיה
רח' פינסקר 4, ת"ד 4702, ירושלים 9104602
טל': 02-5300888
אתר האינטרנט: www.idi.org.il

להזמנת ספרים:
החנות המקוונת: www.idi.org.il/books
דוא"ל: orders@idi.org.il
טל': 02-5300800

כל פרסומי המכון ניתנים להורדה חינם, במלואם או בחלקם, מאתר האינטרנט.

המכון הישראלי לדמוקרטיה

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא מוסד עצמאי א'מפלגתי, מחקרי ויישומי, הפועל בזירה הציבורית הישראלית בתחומי הממשל, הכלכלה והחברה. יעדיו הם חיזוק התשתית הערכית והמוסדית של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, שיפור התפקוד של מבני הממשל והמשק, גיבוש דרכים להתמודדות עם אתגרי הביטחון מתוך שמירה על הערכים הדמוקרטיים וטיפוח שותפות ומכנה משותף אזרחי בחברה הישראלית רבת הפנים.

לצורך מימוש יעדים אלו חוקרי המכון שוקדים על מחקרים המניחים תשתית רעיונית ומעשית לדמוקרטיה הישראלית. בעקבותיהם מגובשות המלצות מעשיות לשיפור התפקוד של המשטר במדינת ישראל ולטיפוח חזון ארוך טווח של תרבות דמוקרטית נכונה לחברה הישראלית ולמגוון הזהויות שבה. המכון שם לו למטרה לקדם בישראל שיח ציבורי מבוסס ידע בנושאים שעל סדר היום הלאומי, ליזום רפורמות מבניות, פוליטיות וכלכליות ולשמש גוף מייעץ למקבלי ההחלטות ולציבור הרחב.

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא זוכה פרס ישראל לשנת תשס"ט על מפעל חיים – תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה.

רַבִּי חֲנִינְא סָגַן הַכֹּהֲנִים אָמַר:
הָיָה מִתְּפִלָּל בְּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת,
שְׂאֵלְמָלָא מוֹרְאָה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ
חַיִּים בְּלֵעֻ (אבות ג, ב)

תוכן העניינים

9	תקציר
15	מבוא
19	פרק 1. יחסי חרדים והמשטרה: רקע כללי
19	משטרה, אזרחים וקבוצות מיעוט
24	האזרחות החרדית
29	פרק 2. שאלות המחקר ומתודולוגיה
32	פרק 3. מבט מקרוב על התנגשויות בין המשטרה לאזרחים חרדים
35	אירוע ראשון: שבוע של עימותים בעקבות הטלת סגר על אזורים חרדיים
39	אירוע שני: ליל עימותים והצתת אוטובוס בבני ברק
44	פרק 4. סוגיות ביחסי חרדים־משטרה
44	אמון במשטרה והערכה לתפקודה
52	הזדהות ערכית
60	הוגנות
62	שיטור יתר
72	שיטור חסר
75	פרק 5. שיתוף פעולה עם המשטרה
75	הרצון במשטרה
80	אזרחים שומרי חוק: הציות למשטרה
85	עסקנים כמתווכים בין הקהילה החרדית למשטרה
88	פרק 6. עמדות כלפי רפורמות
88	ייצוגיות
91	כשירות תרבותית
93	פיקוח על אלימות משטרתית וטיפול בה
95	פרק 7. מסקנות והמלצות מדיניות
101	רשימת המקורות
iii	Abstract

ת ק צ י ר

האמון של קבוצות מיעוטים במשטרה והלגיטימציה שהן מעניקות לה הם לעיתים קרובות שיקוף של סוגיות רחבות יותר של אזרחות ושייכות. בעיני החרדים האכיפה המשטרתית היא לא פעם שרירותית, מפלה ומתעלמת במכוון מאורח החיים החרדי. דרישתם של החרדים להגן על אורחות חייהם מובילה לעיתים לעימותים עם המשטרה, המסוקרים בהרחבה בתקשורת. בעימותים אלה משתתפות בדרך כלל הקבוצות החרדיות הקיצוניות יותר, אולם לעיתים, כמו בזמן מגפת הקורונה, מעורבות בעימותים קבוצות נוספת. ואכן, בזמן המגפה גברה הביקורת מצד החרדים על המשטרה והתרחבו הטענות כלפיה על אכיפה לא שוויונית ועל אלימות כלפי חרדים. בה בעת, מגפת הקורונה פגעה קשות בציבור החרדי, העלתה ביקורת פנימית גם כלפי ההנהגה החרדית, שהתקשתה להתמודד עם המשבר, והגבירה את תלותה של החברה החרדית במוסדות המדינה ובמשטרה לשם אכיפה של הוראות משרד הבריאות. מתח זה, בין האמון הנמוך במשטרה ובמוסדות המדינה בכלל, לבין ההכרה הגוברת והולכת בצורך במשטרה יעילה ואפקטיבית, הקשורה גם במגמות של השתלבות והתקרבות, הוא נקודת המוצא של מחקר זה.

המחקר בוחן את תפיסות החרדים את המשטרה, את האמון שלהם בה ואת הלגיטימציה שלה בעיניהם, כמו גם את הרפורמות העשויות לחזק את שיתוף הפעולה של החרדים עם המשטרה. הספרות מלמדת כי האמון של קבוצות מיעוטים במשטרה והלגיטימציה שלה קשורים במה שמכונה הזדהות ערכית (moral alignment) – התחושה שהמשטרה פועלת לפי ערכים הקרובים לערכיה

של הקבוצה, וכן בתחושה שהתנהלותה של המשטרה בחיי היום-יום הוגנת כלפי הקבוצה. הוגנות קשורה הן במה שנתפס כשיטור יתר – יחס נוקשה כלפי הקבוצה, והן במה שנתפס כשיטור חסר – הזנחה של צורכי הקבוצה. התפיסות האלה נבחנות במחקר זה באמצעות סקר עמדות (המשווה בין חרדים ליהודים ישראלים שאינם חרדים), קבוצות מיקוד, ראיונות עומק וסקירת עיתונות חרדית בשתי נקודות זמן במהלך משבר הקורונה.

בחינת האמון במשטרה והלגיטימציה שיש לפעולתה מאפשרת לבחון שאלות רחבות יותר של האזרחות החרדית. החשדנות והעוינות הקשורות במחלוקות העקרוניות הנוגעות לאורח החיים או לתביעות של החרדים נגד הסדר הקיים יוצרות, א־פריורי, ריחוק מהמשטרה, המזוהה עם המדינה ועם ערכיה, ומשפיעות על האופן שבו היא נתפסת ועל הלגיטימיות שלה. גם התפיסה שלפיה המשטרה מתנכלת לקבוצה ונוקטת נגדה יד קשה או מתעלמת מצרכיה קשורה למחלוקת העקרונית הזאת. אולם, למרות המחלוקות וחוסר האמון, גם החרדים נזקקים לעיתים למשטרה – במצבי חירום, בזמן משבר או לנוכח בעיות של אלימות בתוך החברה החרדית שהקהילות אינן מצליחות להתמודד עימן. כלומר, הדילמות של החברה החרדית בנוגע למשטרה, לאמון בה ולשיתוף הפעולה איתה הנבחנות כאן קשורות בשאלות עקרוניות בדבר המדינה ומוסדותיה, אבל גם בשאלות מעשיות באשר לצורך בסדר ובביטחון שהמשטרה מעניקה. הדילמות האלה מתכתבות עם תהליכים של התקרבות למדינה ולחברה הישראלית והזדהות עימן, כמו גם עם תהליכי התחזקות של זהות לאומית.

סקירת העיתונות החרדית בשתי נקודות זמן במשבר הקורונה שהיו בהן עימותים מתוקשרים בין המשטרה לחרדים, בחלקו הראשון של המחקר, מאששת את שתי המגמות – הריחוק וההתקרבות. מחד גיסא, סיקור העימותים בין שוטרים לחרדים מלווה בטענות על שיטור מפלה ואכיפה בררנית; מאידך גיסא, ניכרת הפגיעה הקשה של המגפה בקהילות החרדיות והירידה באמון במנהיגות החרדית, שנתפסה כמי שכשלה בהתמודדות עם המשבר, ובעקבות זאת התחדדה הכרה בצורך בשיטור אפקטיבי לטובת הקהילה החרדית.

בחלקים הבאים המחקר ממשיך לבחון את עמדות החרדים כלפי המשטרה מנקודת המוצא של אירועי משבר הקורונה, באמצעות שילוב של שיטות מחקר כמותניות ואיכותניות – סקר עמדות, קבוצות מיקוד וראיונות עומק, ובתוך כך

עוסק גם בשאלות רחבות יותר של זהות, שייכות ולגיטימציה. בהשוואה ליהודים לא־חרדים, האמון במשטרה בקרב החרדים נמוך יותר, וכך גם הציון שהם מעניקים למשטרה על תפקודה ועל תחושת הביטחון שהיא מעניקה להם. בקרב החרדים נמצאו הבדלים בין הקבוצות המודרניות לשמרניות – בקרב הקבוצות השמרניות האמון נמוך יותר. אף שבשאלות כלליות יותר של תחושת שייכות וגאווה בזהות הישראלית הפערים בין חרדים ליהודים שאינם חרדים קטנים למדי, ההזדהות הערכית של החרדים עם המשטרה נמוכה מזו של מי שאינם חרדים. גם בשאלות בנוגע להוגנות המשטרה נמצאו הבדלים: החרדים נוטים יותר מקבוצות אחרות להטיל ספק בהנחה שהמשטרה פועלת לפי שיקולים מקצועיים וחשים שמופעל נגדם שיטור יתר. תחושות אלו קיבלו חיזוק גם בממצאים מקבוצות המיקוד ומהראיונות האישיים. עם זאת, החרדים אינם מוכנים לוותר על שירותי המשטרה ומצהירים כי ידווחו למשטרה בעת הצורך.

הנחת העבודה היא שלמרות המחלוקות הערכיות, שעליהן יהיה קשה לגשר, יש בקרב הציבור החרדי צורך והכרה במשטרה יעילה ואפקטיבית. גישה פרגמטית, הכוללת זיהוי הצרכים של הקהילה באמצעות עבודה "מלמטה" (bottom-up) תוכל ליצור ערוצי פעולה אפקטיביים שיגבירו את האמון במשטרה. המלצות המדיניות של מחקר זה מתייחסות לכמה תחומים:

א. גיוס חרדים למשטרה

גיוס חרדים למשטרה הוא תהליך מורכב, וככל הנראה צעירים חרדים במסלולי הישיבות לא ימהרו להתגייס, כפי שאינם ממהרים להתגייס לצבא. גיוס כזה מחייב חשיבה על תהליכי ההכשרה ומסלולי השירות, הכוונה לתפקידים שבהם יוכלו לתרום לחברה החרדית ובכך לחזק את הלגיטימיות של השירות במשטרה, וכן יצירת מערכת תומכת שתסיר חסמים. לשם כך כדאי לנסות וללמוד מניסיונם של חרדים וחרדיות ששירתו או משרתים במשטרה, הן בנוגע להשתלבותם בארגון והן לגבי יחסיהם עם הקהילה החרדית.

ב. חיזוק הכשירות התרבותית

משטרות ברחבי העולם מקיימות הכשרות שנועדו להכיר לשוטרים את הקהילות השונות, את הצרכים והרגישויות שלהן, ובמקביל להפגיש את הקהילה עם המשטרה ופעולותיה כדי להפחית חשדנות ולחזק אמון. להכשרות תרבותיות כאלה בקהילות החרדיות צריכים להיות כמה מאפיינים: (1) עליהן להתבסס על ידע קיים ולהיעזר באנשי מפתח מתוך הקהילות החרדיות; (2) עליהן להכיר לשוטרים את הצרכים והרגישויות של הקהילות החרדיות; (3) עליהן לפתוח ערוצים של תקשורת בין המשטרה לחרדים כדי שחברי הקהילה – הן מנהיגיה והן אנשים מהשורה – יוכלו להעלות על סדר היום נושאים חשובים להם; (4) יש לוודא שההכשרות מיתרגמות גם לכללים ודפוסי פעולה הבאים לידי ביטוי בעבודה היום־יומית.

ג. בחינה מחודשת של השימוש במתווכים

המשטרה משתמשת לעיתים קרובות בעסקנים חרדים כמתווכים כדי להגיע אל הקהילה החרדית, לפתור בעיות ולגבש הסכמות. מהמחקר עולה ביקורת מתוך הקהילה החרדית על המתווכים, בטענה שאינם מייצגים בהכרח את האינטרסים של כלל החרדים אלא את אלה של קבוצות מסוימות או של מקורבים. בעקבות זאת, על המשטרה לבחון מחדש את עבודתה מול המתווכים ולבנות מנגנונים חדשים של הידברות המותאמים לקהילות החרדיות השונות.

ד. הגדלת הנגישות למשטרה

הנכונות לדווח למשטרה ולשתף פעולה איתה בקרב רוב הקבוצות החרדיות גבוהה ומצביעה על גישות פרגמטיות העומדות במידה רבה מעל למחלוקות הערכיות. לשם כך על המשטרה לנקוט כמה פעולות: (1) לפתח ערוצי תקשורת עם הקהילות החרדיות שיאפשרו להעלות בעיות ולדון בסדרי העדיפויות; (2) לזהות את החסמים הקיימים בקרב הקהילות החרדיות המונעים או מעכבים את הפנייה למשטרה; (3) לבחון את האפשרות של יצירת מנגנונים נוספים שיאפשרו דיווח והגשת תלונה, הכוללים שוטרים בעלי כשירות תרבותית או שוטרים מהחברה החרדית.

ה. טיפול באלימות המשטרתית

אלימות משטרתית, בעיקר כאשר היא מתועדת, היא גורם מרכזי לחוסר הלגיטימציה של המשטרה. כדי לחזק את האמון במשטרה נדרש מנגנון יעיל ולגיטימי לבירור תלונות, לטיפול בהן ולדיווח לנפגעים ולציבור על תוצאות הטיפול.

ככלל, החרדים רואים בעצמם ציבור שומר חוק ומבחינים בין הרוב ה"נורמטיבי" לקבוצות קיצוניות האחראיות לעימותים עם המשטרה. בה בעת, הם גם מבקרים את השימוש המוגזם בכוח, לשיטתם, של המשטרה. בהתייחס לרפורמות העשויות לחזק את האמון במשטרה ואת הנכונות לשתף עימה פעולה, יש תמיכה מסויגת בגיוס חרדים למשטרה, בעיקר בקרב קבוצות מודרניות. גם חיזוק הכשירות התרבותית של השוטרים ופיקוח על עבודת המשטרה, בעיקר באירועים אלימים, עשויים להשפיע לטובה לדעתם.

מבוא

חרדים המתעמתים עם שוטרים משתייכים בדרך כלל לקבוצות הנחשבות קיצוניות, המצויות בעימות מתמיד עם המדינה וסוכניה. אולם בתקופת מגפת הקורונה נראה שהחיכוך בין המשטרה לחרדים מתרחב לקבוצות נוספות בקהילה החרדית. כמו כן, נראה כי המתח בין המשטרה לחרדים מתגבר והאמון שלהם במשטרה קטן. מדיניות הסגרים, חובת עטיית המסכות וההגבלות על התקהלויות, שכללו סגירת מוסדות תורה ותפילה, יצרו מוקדי חיכוך ועימותים, לעיתים אף אלימים, בין המשטרה לחרדים. בעיני החרדים נתפסה האכיפה המשטרתית לא פעם כשרירותית, כמפלה וכמתעלמת במכוון מאורח החיים החרדי. כל אלו מובילים לשאלות שונות על יחסי החרדים והמשטרה: האם העימותים בתקופת משבר הקורונה הציפו מתחים ישנים? האם הם מעידים על חוסר אמון מתמשך במשטרה או במדינה, או שמא המחיר שגבתה המגפה מהקהילות החרדיות דווקא מחזק את הכרתן בצורך במשטרה? האם הציבור החרדי דווקא נותן אמון במשטרה בשאלות של ביטחון אישי וסדר ציבורי בחיי היום-יום? ובעיקר, מה אפשר ללמוד מתפיסתם של חרדים את המשטרה על שאלות רחבות יותר של אזרחות ושייכות?

משטרה ושיטור הם בין המאפיינים המובהקים של המדינה המודרנית, ביטוי לסמכותה להשליט חוק וסדר. בראיונות שערכנו הזכירו כמה מראיינים את המשנה במסכת אבות המתריעה "אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו", שממנה עולה החשיבות של אכיפת החוק – ומיניה וביה של המשטרה. אולם חוק וסדר אינם מושגים ניטרליים אלא טעונים במשמעות חברתית ופוליטית.

לעיתים קרובות ניתן לשוטר האוכף את החוק שיקול דעת לפרש אותו בהתאם לנסיבות שבהן הוא פועל. האופן שבו החוק נאכף, בנוקשות או בסלחנות, עשוי להיות תלוי במקום, באירועים שקדמו לאכיפה, בתפיסותיו של השוטר ובגורם שכלפיו הסמכות מופעלת. משום כך, אזרחים עשויים לתפוס את אכיפת החוק והסדר כראויה וכמחויבת המציאות או, לחלופין, כמפלה ושרירותית, ומחויבותם לציית לגורם האוכף מושפעת מכך. המפגש בין שוטרים לאזרחים נטוע אפוא לעיתים קרובות בהקשר של זהות והזדהות עם המדינה, ומציע אפשרות לבחון שאלות של אזרחות. שאלות אלה מקבלות ביטוי לא רק באירועים דרמטיים של אלימות מתועדת אלא גם במפגשים יום־יומיים, שגרתיים לכאורה, בין אזרחים מקבוצות שונות לבין שוטרים.

האמון במשטרה והלגיטימציה שלה, בעיקר כאשר מדובר בקבוצות מיעוטים שהיחסים בינן לבין המדינה, מוסדותיה וקבוצת הרוב בה כוללים חשדנות או עוינות, משקפים אפוא דילמות של אזרחות. ראשית, מחלוקות עקרוניות הנוגעות לאורח החיים או לתביעות נגד הסדר הקיים יוצרות מראש ריחוק מהמשטרה, המזוהה עם המדינה ועם ערכיה, ומשפיעות על האופן שבו היא נתפסת ועל הלגיטימיות שלה. שנית, התפיסה שהמשטרה מתנכלת לקבוצה ונוקטת נגדה יד קשה (שיטור יתר) או מתעלמת מצרכיה ואינה מעניקה לה ביטחון כמו לקבוצות אחרות (שיטור חסר), או שילוב של השתיים, פוגעות באמון במשטרה. שלישית, למרות המחלוקות וחוסר האמון, קבוצות אלו נזקקות לעיתים למשטרה, במצבי חירום וגם בחיי היום־יום מול איומים שהן אינן יכולות להתמודד איתם לבדן. כך, המתח האידאולוגי, האמון הנמוך במחויבותה של המשטרה לשלומן והעובדה שבמקרים רבים אין לה תחליף, מציבים בפני קבוצות מיעוטים דילמות בנוגע לנכונות לקבל את סמכותה של המשטרה ולשתף פעולה עימה.

הדילמות האלה מאפיינות גם את החברה החרדית ואת יחסיה עם המשטרה. הן קשורות בעמדות עקרוניות של החרדים כלפי המדינה ומוסדותיה, אבל גם בשאלות מעשיות הנוגעות לצורך בסדר ובביטחון שהמוסדות האלה מספקים. החברה החרדית מתבדלת מהמדינה ומקבוצות שאזרחות חייהן שונות משלה, אולם בשנים האחרונות, כפי שיידון בהמשך, ניכרים בקרבה גם תהליכים של התקרבות והזדהות עם המדינה, עם החברה הישראלית ועם הישראליות, ואף עם תפיסות לאומיות, ולעיתים נשמעות בה גם עמדות אוהדות כלפי המוסדות העוסקים בביטחון. הואיל וכך ניתן לזהות גם הכרה גוברת של חרדים בצורך

בשיטור אפקטיבי לשם הגנה על הקהילה וטיפול בבעיות הפנימיות שלה. התנגשויות אלימות שמקורן במתח האידאולוגי בין המדינה לחרדים יוצרות אומנם ריחוק בין החרדים למשטרה (אף על פי שמעורבים בהן בדרך כלל רק חרדים מעטים מקבוצות "קיצוניות"), אך צורכי היום-יום פועלים אחרת. תופעות כמו עבריינות אלימה, נוער ללא מסגרת, אלימות במשפחה או פגיעה בילדים מעלות דרישות להתערבות של המשטרה מתוך רגישות למאפייני הקהילה החרדית והבנה שלהם. התערבות שאינה מביאה בחשבון את הרגישויות האלה פוגעת באמון ויוצרת ריחוק.

מחקר זה בוחן את מערכת היחסים בין המשטרה ובין החרדים בישראל מנקודת מבטם של החרדים, ובתוך כך עוסק גם בשאלות רחבות יותר של זהות, שייכות ולגיטימציה. בתקופת מגפת הקורונה, כפי שנתאר בהמשך, התחדדו שתי המגמות שתיארנו לעיל: מחד גיסא, העימותים בין שוטרים לחרדים התגברו ואיתם הטענות על שיטור מפלה ואכיפה בררנית, ומאידך גיסא, הפגיעה הקשה של המגפה בקהילות החרדיות ומה שנתפס ככישלון המנהיגות החרדית (Yogev, 2022) הציפו את הצורך בשיטור אפקטיבי. אירועי הקורונה וההתנגשויות בין המשטרה לחרדים הם נקודת הפתיחה לסוגיה הכוללת של יחסי המשטרה והחרדים, שבה עוסק מחקר זה. המחקר משווה בין עמדות של חרדים כלפי המשטרה לעמדותיהם של יהודים שאינם חרדים, ובוחן את המתח הערכי בין החרדים למשטרה, את התפיסות של שיטור יתר ושיטור חסר בקרב חרדים ואת הנכונות שלהם לשתף פעולה עם המשטרה. המחקר מתבסס על דיון תיאורטי רחב ביחסי משטרה ואזרחים מקבוצות מיעוט, ועל מתודולוגיה כמותנית ואיכותנית הכוללת סקר דעת קהל, קבוצות מיקוד, ראיונות עם אנשי מפתח וסקירת עיתונות.

הפרק הראשון ימקם את הדיון ביחסי משטרה בהקשר התיאורטי הרחב יותר – הקשר בין משטרה לאזרחות, יחסי משטרה ומיעוטים וה"אזרחות החרדית" והדילמות הכרוכות בה. בפרק השני נבחן, דרך סקירת עיתונות, את המתח בין החרדים למשטרה (ולמוסדות מדינה בכלל) בשני אירועים שהתרחשו בזמן מגפת הקורונה. הפרק השלישי יבקש להרחיב את היריעה, ודרך ממצאי הסקר שערכנו, קבוצות המיקוד והראיונות ייבחנו תפיסות החרדים את המשטרה, ובעיקר שאלות של אמון ולגיטימציה. הפרק הרביעי יעסוק בשאלות ממוקדות יותר של הזדהות ערכית ותפיסות של הגינות, שיטור יתר ושיטור חסר. בפרק החמישי

נדון גם באפשרויות של שיתוף פעולה בין המשטרה לחרדים, ובפרק השישי יידונו שינויים שלתפיסת החרדים עשויים לחזק לגיטימציה, אמון ושיתוף פעולה. בפרק השביעי יובאו מסקנות המחקר והמלצות המדיניות הנגזרות מהן.

יחסי חרדים והמשטרה: רקע כללי

משטרה, אזרחים וקבוצות מיעוט

תשומת הלב הציבורית והמחקרית נמשכת מטבעה לאירועים דרמטיים שבהם מתעמתים שוטרים וקבוצות מיעוטים, הכוללים אלימות של מפגינים ושל המשטרה. עם זאת, היחסים בין משטרה למיעוטים מעוצבים לא רק דרך עימותים אלא גם דרך המפגשים היומיומיים, דרך דפוסי הפעולה של המשטרה ודרך הצרכים של אזרחים ושל קבוצות. המפגש בין אזרחים לבין רשויות המדינה ועובדי הציבור והאופן שבו אזרחים מפרשים אותו מלמדים על האזרחות שלהם ומתקשרים לעיתים לשאלות של מעמד זהות. "בירוקרטיה ברמת הרחוב" (street-level bureaucracy) מעניקה לעובדי הציבור שיקול דעת וסמכות המאפשרים להם לעצב את המדיניות לפי תפיסותיהם (Lipsky, 1980), ולעיתים גם לפי עמדותיהם, המוצהרות או הסמויות, כלפי קבוצות מיעוטים (Epp, Maynard-Moody, and Haider-Markel, 2014). גם התפיסות של קבוצות המיעוטים את המדינה ומוסדותיה משפיעות על דפוסי המפגש: עוינות, ניכור, חשדנות ופחד עלולים להשפיע על פירושם של אזרחים את החוק, הכללים והנורמות ואת הדרישה לציית להם. המגע של אזרחים עם המשטרה, בין שהם חשודים, קורבנות או עוברי אורח, משפיע אפוא על תפיסתם את מעמדה של הקבוצה שהם שייכים אליה, וגם על תפיסתם את משמעותה וערכה של האזרחות שלהם. דרך המפגש עם מדיניות מסוימת ועם סוכנויות ממשלתיות הקשורות בה, ועם המשטרה בפרט, אזרחים מגבשים מסקנות כלליות "בנוגע לאופן הפעולה של הממשלה, הערכים שבבסיס פעולתה והמחויבויות שלה, והמעמד הפוליטי של הקבוצות החברתיות השונות שלהן אנו משתייכים" (Lerman and Weaver, 2014: 10). הציפיות מהמפגשים עם המשטרה, האופן שבו הם מתנהלים ותוצאותיהם הם "שיעור מעשי" באזרחות.

המפגשים בין משטרה לאזרחים קשורים בשאלות רחבות יותר של מעמד, אזרחות, הזדהות ושייכות. מחקרים מארצות הברית (Weitzer and Tuch, 2004), קנדה (Wortley and Owusu-Bempah, 2009), בריטניה (Jackson et al., 2012a) ומקומות נוספים מראים שקבוצות מיעוטים, בהשוואה לקבוצות הרוב, נותנות פחות אמון במשטרה וסבורות שהיא לגיטימית פחות. האמון, שהגדרתו היא "ציפייה שבעל הסמכות ימלא תפקידו לפי הציפיות המזוהות עם התפקיד" (Hawdon, 2008), קשור בתפיסת המשטרה בעיני אזרחים ובכונות שלהם לבטוח בה, לציית לה ולשתף עימה פעולה. הלגיטימציה מבטאת את המחויבות של האזרחים לציית לחוק מתוך הכרה שלמדינה (ולמוסדותיה) יש זכות לתבוע ציות, וגם משקפת את התפיסה הערכית של האזרחים ואת ההזדהות שלהם עם המדינה (Sunshine and Tyler, 2003). כאשר רשויות נחשבות לגיטימיות בעיני אזרחים, ההחלטות שלהן והכללים שהן קובעות נהנים מציות המבוסס גם על הסכמה (Tyler, 2006). ואולם, כאשר הלגיטימציה נמוכה הציות נוטה להיות אינסטרומנטלי, נובע משיקולי עלות-תועלת ומבוסס בעיקר על אכיפה (או על תגמול), ועל כן נדרשת השקעה של משאבים רבים באכיפה כדי להשיגו.

האמון של אזרחים במשטרה קשור לעיתים קרובות בהערכתם את יכולותיה הביצועיות (performance) לספק ביטחון. אולם שיפור בממדי ביצוע לא יגביר בהכרח את האמון במשטרה – לא רק בגלל קשיי המדידה, אלא גם מכיוון שהשיפור אינו תואם בהכרח את עמדות הציבור, המשקפות ציפיות מגוונות בשל ידע מוגבל בנוגע להצלחה או כישלון, או בשל הזדהות ערכית נמוכה עם המשטרה או עם המדינה (Bouckaert et al., 2002). מכאן, גם כאשר המשטרה יכולה להציג נתונים המצביעים על שיפור תפקודה ועל ירידה בפשיעה, אירועים דרמטיים וסיקור תקשורתי עלולים בכל זאת להשפיע יותר על עמדות הציבור. מעבר לכך, עלייה בפשיעה ובאלימות, המיוחסות לאוזלת ידה של המשטרה, הן לעיתים תוצאה של אירועים ושל שינויים חברתיים שהשפעת המשטרה עליהם מוגבלת, לכל היותר. כמו כן, לאזרחיות ולאזרחים ציפיות שונות מהמשטרה, המבוססות על מאפייני זהות ועל התנסויות אישיות או קבוצתיות, המשפיעות על האופן שבו הם מעריכים את המשטרה ואת הלגיטימציה שלה. תפקודה של המשטרה ויכולותיה רלוונטיים, כמובן, גם לקבוצות מיעוטים הזקוקות לשירותי משטרה אפקטיביים. עם זאת, קבוצות אלו עלולות להיות מוטרדות לא פחות משאלות אחרות, כמו אלו הקשורות בתפיסתן את עצמן ביחס לקבוצת הרוב

ובתפיסתן את המדינה ומוסדותיה. במיוחד, כאשר קבוצות מיעוטים משוות את עצמן לקבוצות הרוב, הן עלולות להיות מוטרדות גם משאלות של הגינות ו"קיפוח יחסי" (Gurr, 1970). אם לקבוצות האלה הזדהות ערכית נמוכה עם המדינה, עם מוסדותיה ועם הערכים שהיא מייצגת, הערכתן את המשטרה עלולה להיות נמוכה גם ללא קשר לביצועיה.

טיילר מראה כי מערכת החוק והמשפט נמדדת לא רק בתוצאה אלא גם בדרך שבה היא פועלת (Tyler, 2006). צדק תהליכי (procedural justice), על פי טיילר, נמדד בהוגנות הנתפסת של מוסדות סמכותיים, ובשאלות אם ניתן לבטוח בכוונותיהם ובמוטיבציות שלהם (אכפתיות), אם הם פועלים ללא משוא פנים (ניטרליות) ואם הם מתייחסים בכבוד ראוי אל האזרחים (סטטוס). בהתאמה, נמצא שצדק תהליכי משפיע על הלגיטימציה של המשטרה בעיני הציבור, ומכאן על הנכונות לציית לה ולשתף עימה פעולה.

את התפיסה שהמשטרה אינה הוגנת אפשר לייחס לשתי בעיות: שיטור יתר ושיטור חסר, שבהן נדון בהרחבה בהמשך. "שיטור יתר" מתאר מדיניות שיטור ופעולות המבחינות קבוצה מסוימת על בסיס מאפיין זהותי (צבע עור, לבוש וכדומה) ומתייחסות אליה באופן שונה מלאחרות. היחס השונה מתבטא בין היתר בעיכוב, ביחס מפלה ומחמיר וגם בהפעלת כוח רב או אלימות. אפיון אתני ("פרופיילינג"), המזוהה עם שיטור היתר, איננו בהכרח הנחיה כתובה או חלק ממדיניות רשמית (אם כי הוא בהחלט יכול להיות), אך הוא עלול לשעתק סטריאוטיפים הרווחים בחברה המתורגמים לפרקטיקות ולמדיניות. יחס מפלה, המתבטא באפיון אתני, לעיתים גם מתמסד ומקבל לגיטימציה דרך כללים והכשרה, ובעיקר דרך שיקול הדעת הרחב שיש לשוטרים בהחלטה את מי לעכב ולבדוק (Epp, Maynard-Moody, and Haider-Markel, 2014: 2). מעבר לממד הסימבולי ולתחושות האפליה שהוא מעורר, לשיטור היתר יש גם השלכות מעשיות על חיי היום-יום, והחשש ממפגש עם שוטרים עלול להגביל תנועתם של אזרחים במרחב הציבורי ולהגביר את חוסר האמון שלהם במשטרה, הנתפסת כלא הוגנת או כעוינת – תחושה העלולה להתרחב ולהתייחס גם למוסדות אחרים ולמדינה עצמה.

"שיטור חסר" הוא סיבה נוספת לחוסר האמון במשטרה ואופן אחר של אפליה. מונח זה מתאר הזנחה של קבוצות אזרחים, הפקרתן לפשיעה ולאלימות או

התעלמות מבעיות המטרידות אותן. המשאבים המושקעים בהגנה על אזרחים נקבעים לפי סדרי העדיפויות של מעצבי המדיניות, ולעיתים ניכרת העדפה של ביטחונם של אזרחים מקבוצה אחת על פני ביטחונם של אזרחים מקבוצה אחרת. שיטור חסר עלול להעלים עין מפשיעה ואלימות בשכונות מסוימות, על פי רוב בעלות מאפיינים אתניים ומעמדיים מובחנים (Brown and Benedict, 2002; Ben-Porat and Yuval, 2019), מתלונות של קבוצות מיעוטים על אלימות על רקע גזעני שהן סובלות ממנה, מאלימות בתוך המשפחה המאופיינת לעיתים כ"תרבותית" בקבוצות האלה (Brunson and Miller, 2006) ומשיטור "עצמאי" ללא פיקוח המופעל על האזרחים. לתחושה שהמשטרה אינה מספקת ביטחון עשויים להיות שותפים גם אזרחים מקבוצת הרוב ומהמעמד הבינוני והגבוה. אולם עבור אזרחים מקבוצות מיעוט, שיטור החסר מיוחס, בצדק או שלא בצדק, לאפליה ולהזנחה מכוונת הקשורה למעמדם (Ben-Porat and Yuval, 2019). כמו שיטור היתר, גם שיטור החסר עלול להיתרגם לעמדות שליליות של קבוצת המיעוט כלפי המדינה ומוסדותיה.

קבוצות מיעוטים, בעיקר אלה ה"מזוהות" באמצעות מאפיינים חיצוניים ונתפסות בידי קבוצת הרוב כמאיימות, עלולות להיות חשופות לשיטור יתר, אך בה בעת גם לשיטור חסר. כך, לצד מה שנתפס כטיפול מחמיר בפרטים מקבוצות המיעוט במרחב הציבורי – בעוברי אורח "חשודים" או במפגינים שמופעל כלפיהם כוח חריג בהשוואה לאחרים – המשטרה יכולה להיתפס גם כמי שנעדרת ומזניחה את אותן קבוצות בתחומים אחרים, כמו פשיעה המכוונת כלפיהן או אלימות "פנימית" ובתוך המשפחה. בעיני הקבוצה היעדרות זו נובעת מסדרי עדיפויות או מהתעלמות מכוונת. תפיסות שיטור היתר לא רק פוגעות באמון במשטרה, אלא גם דוחפות את הקבוצה להתרחק מהמשטרה. לעומת זאת, שיטור חסר עלול להוביל להתמודדות עם פשיעה ועם איסדר באמצעים חלופיים לא חוקיים, אך גם להכרה בצורך במשטרה לשם התמודדות עם בעיות שהקהילה אינה מסוגלת לפתור בכוחות עצמה.

המשטרה היא סמל לריבונותה של המדינה, ולכן הדילמות לגבי היחס למשטרה והנכונות לשתף עימה פעולה קשורות גם בשאלות רחבות יותר של אמון במוסדות המדינה, וכן בתפיסת האזרחות של קבוצות מיעוטים. ההזדהות הערכית (moral alignment) נוגעת לקשר שבין האזרחים לבין המדינה ומוסדותיה, לציות של האזרחים למערכת החוק ולכבוד שהם רוחשים לה, ולאמונה שציות לחוק הוא גם

חובה מוסרית. אזרחים המזדהים ערכית עם המדינה צפויים לקבל את סמכותה ואת סמכות מוסדותיה. לעומתם, קבוצות מיעוטים המתוסכלות ממעמדן האזרחי או ממצבן הכלכלי, המיוחסים לאפליה, עלולות להטיל ספק בלגיטימציה של החוקים והמדיניות, וממילא לגלות פחות נכונות לציית (Murphy, Tyler, and Curtis, 2009). עבור המנוכרים הבעיה אינה בהכרח (רק) התנהלותה של המשטרה וההוגנות הנתפסת שלה, אלא (גם) החוקים והסדר הציבורי שהיא אוכפת. כאשר המשטרה נתפסת כמוציאה לפועל של מדיניות מפלה או כפוגעת במה שנתפס כערכים מהותיים, הלגיטימציה שלה והאמון בה יהיו נמוכים יותר, וכך גם הנכונות לציית.

מה משמעותו של צדק תהליכי, או של תפיסת ההוגנות של המשטרה, במקרה של קבוצות מיעוטים שההזדהות הערכית שלהן עם המדינה נמוכה? לכאורה, אם ההזדהות הערכית הנמוכה קשורה בהשקפות עולם ובאורחות חיים, שיפור בהוגנות של המשטרה או בביצועיה לא יחזק בהכרח את האמון בה. מחקרים מצאו כי במצב של הזדהות ערכית נמוכה, ההערכה שמתקיים צדק תהליכי דווקא תורמת לנכונותם של האזרחים לציית ולשתף פעולה (שם). אולם מחקרים אחרים מצאו שהערכה כזאת אפקטיבית פחות עבור קבוצות מיעוטים מתבדלות שאין להן עניין בקשר עם סמכויות האוכפות חוקים שנתפסים בעיניהן כלא לגיטימיים (Tankebe, 2009).

לשאלה זו יש משמעות מיוחדת בכל הנוגע לחברה החרדית בישראל וליחסייה עם המשטרה, בייחוד בעקבות אכיפת הגבלות הקורונה. מגפת הקורונה העניקה למשטרה אחריות ותחומי סמכות נוספים של טיפול בבריאות הציבור. אכיפה של הגבלות התנועה וההתקהלות או דרישה לעטיית מסכות העמידו במבחן את הלגיטימציה של המשטרה והציות לחוק של הציבור הישראלי בכלל ושל החרדים בפרט. מחד גיסא, כפי שנראה בהמשך, רבים בציבור החרדי ראו בהתנגשויות עם המשטרה תגובה מתבקשת לאכיפה בררנית ולהתעלמות מצורכי הקהילה, אך מאידך גיסא, המגפה וההתעלמות של חלק מבני הקהילה מהוראות משרד הבריאות גבו קורבנות רבים גם בקרב החרדים וספקות בנוגע ליכולתה של החברה החרדית להתנהל ללא משטרה. ההכרה של החרדים בצורך במשטרה מעלה את האפשרות ששיטור יעיל והוגן עשוי להיות משמעותי בכל הקשור לחיזוק האמון במשטרה, גם אם ההזדהות הערכית עם המדינה נשארת נמוכה.

האזרחות החרדית

החברה החרדית בישראל היא חברה מגוונת המונה כ־1,335,000 נפש, ובה קבוצות וקהילות שונות. זו חברה צעירה בהשוואה לשאר האוכלוסייה בישראל, והיא גדלה בקצב מהיר של כ־4% בשנה (כהנר ומלאך, 2023). בחברה זו יש נטייה לחיות בריכוזים חרדיים או ביישובים בעלי רוב חרדי (רגב וגורדון, 2020). החרדים לומדים במסגרות חינוך נבדלות, ההשתלבות שלהם בהשכלה הגבוהה ובתעסוקה מצומצמת, ורק שיעור קטן מהם משרתים בצבא או במסגרות השירות הלאומי. אומנם זוהי חברה המאופיינת בשמרנות ובהסתגרות, אך בה בעת מתרחשים בה שינויים תרבותיים, כלכליים ופוליטיים מהותיים. בהכללה גסה, יהודי חרדי הוא מי שרואה את עצמו מחויב להלכה המסורתית ולרבנים החרדים, ובייחוד ל"גדולי הדור" כמפרשיה המוסמכים של ההלכה, מקבל עליו את מרותם של אדמו"רים או "גדולי התורה" גם בתחומים שאינם הלכתיים במובהק, שולל נטיות של שינוי מהותי באורח החיים היהודי המסורתי, מגלה יחס מסויג כלפי הציונות ומדינת ישראל מטעמים דתיים, שומר על דפוסי חיים שמרניים ובוחר בהתבדלות (בראון, 2017).

יחסם של החרדים בישראל אל המדינה ומוסדותיה התעצב לאורך השנים בין שתי עמדות. הראשונה ראתה בהקמת המדינה לפני הגאולה חטא דתי וכפירה, ולכן הסתייגה מכל קשר עם המדינה ומוסדותיה. השנייה, המזוהה עם הזרם המרכזי, אימצה יחס אמביוולנטי ואינסטרומנטלי כלפי המדינה, שכלל הסתייגות מהאידיאולוגיה הציונית אבל השלמה עם קיומה של המדינה ושיתוף פעולה עימה, בדומה לחיים בגולה, מבלי לייחס לה משמעויות אידאולוגיות ובמטרה לקדם אינטרסים כללי-חרדיים (פרידמן, 1990).

הגידול הרב של "חברת הלומדים"¹ החרדית, יחד עם כוחה הפוליטי המתגבר, הגדילו את המרחק וגם את החיכוך בינה לבין החברה הכללית בישראל. מוסדות החינוך הנפרדים, הפטור משירות צבאי, העדפת לימוד התורה על פני השתלבות

1 מונח שטבע פרופ' מנחם פרידמן בספרו החברה החרדית: מקורות, מגמות ותהליכים (1991), שלפיו הזרם המרכזי של החברה החרדית בישראל דוגל בהכוונת הגברים ללימוד את כל חייהם ללימוד תורה.

בשוק העבודה, אורחות החיים השמרניים והסמכות הפוליטית והציבורית של היהדות החרדית הם רק חלק ממוקדי המתח המתפרץ לעיתים. האיום הנתפס על החרדים מידי המדינה ומוסדותיה, החברה החילונית והשינויים הטכנולוגיים חיזק את מגמות ההסתגרות והניכור בחברה החרדית. מנגד, הציבור הלא דתי, ולעיתים גם הציבור הדתי-לאומי, תבע לצמצם את תמיכת המדינה במוסדות החרדיים, ולהניע את החרדים - בכפייה או באמצעות מנופי לחץ אחרים - להתגייס לצבא ולהשתלב בשוק העבודה. בה בעת, מאבקים "חילוניים" לצמצום הסמכות הדתית בחיי הפרט ובמרחב הציבורי ומאבקים נגד מה שמכונה "כפייה דתית" הגבירו את המתח בין חרדים לחילונים. מתח זה עורר לא פעם עימותים בזירה הפוליטית ועימותים בין החרדים למוסדות המדינה, ואף הביא להגברת הניכור בינם לבין המדינה והחברה הישראלית. אכן, לפי הנתונים של מדד הדמוקרטיה (הרמן ואח', 2021), החרדים, בהשוואה ליהודים לא-חרדים, מביעים אמון נמוך במדינה ובמוסדותיה: בכנסת, במערכת המשפט ובמשטרה.

לציבור החרדי יחס מורכב גם כלפי הדמוקרטיה עצמה, המתבטא בביקורת על עקרון ריבונות העם ועל ערכי היסוד של הדמוקרטיה, כמו שוויון וחירות, וכן בהטלת ספק בכשירות ההמון להכריע בשאלות גורליות (בראון, 2012). לדוגמה, כך כתב הרב אלעזר מנחם שך (1899-2001), מנהיג מרכזי בזרם החרדי-ליטאי: "בל נחשוב, שהשיטה הנקראת 'דמוקרטיה' היא דבר חיובי [...] האמת היא שהיא אסון לעולם [...] הדמוקרטיה היא דבר טרף, וכל כוונתם לעקור דרכה של עם ישראל ולהרסו" (שך, 1986: 128). ההשתתפות הפוליטית בבחירות וההצבעה לפי הוראות הרבנים מבטאות את הנאמנות הקהילתית, ואינן אקט דמוקרטי המבטא בחירה אישית (זיכרון, 2014; איתן, 2022). בהתאמה, מערכת החינוך החרדית מבקשת לעצב את תלמידיה לפי מודל אזרחי אשר מעדיף זהות קהילתית על פני זהות לאומית, ואשר מקבל את הדמוקרטיה ברמה האופרטיבית ודוחה אותה ברמה הערכית (בראון, 2012; פפר, 2018).

לצד הניכור מהמדינה וממוסדותיה והאמון הנמוך בדמוקרטיה ניכרות בחברה החרדית בשנים האחרונות גם מגמות של התקרבות לחברה הישראלית והשתלבות בה, גם אם הן מסויגות ואינסטרומנטליות בחלקן (כהנר, 2020; בראון, 2021). בפועל, היום כמו בעבר, מרבית החרדים מקבלים שירותים מן המדינה ומשתתפים בהכרעות ובתהליכים הפוליטיים. מעבר לפרגמטיזם המוכר מהעבר, חוקרים מזהים את התפתחותה של "אזרחות פונדמנטליסטית", שבה חרדים

מגדירים מחדש את יחסיהם עם המדינה והחברה הישראלית דרך מעורבות ותרומה לטוב המשותף (Stadler, Lomski-Feder, and Ben-Ari, 2011). אומנם השירות הצבאי, המזוהה כתרומה אזרחית בישראל, נותר בשוליים ואינו רווח בקהילה החרדית, אך מפעלים של התנדבות דוגמת זק"א (זיהוי קורבנות אסון), "ארגון הצלה" (שירותי בריאות חירום) או "יד שרה" (המספקת ציוד ושירותים רפואיים) הם תחליף וביטוי להשתתפות של חרדים ולתרומה לטוב המשותף. ה"פונדמנטליזם המשתתף" (inclusive fundamentalism) הוא אפוא מודל חדש של שייכות ואזרחות המציע שיחסם של החרדים למדינה אינו בהכרח עוין וגם לא רק פרגמטי (שם). יתרה מזו, מחקרים מצביעים על נטייה גוברת של הציבור החרדי בשני העשורים האחרונים לעמדות פוליטיות ניציות או ימניות בנוגע לסכסוך הישראלי-פלסטיני ולפתרון המדיני שלו (שלהב, 2001; כהנר, 2020). ייתכן שהשינוי נובע מפריחתם של היישובים החרדיים ביהודה ושומרון: חרדים הגיעו אליהם בגלל מצוקת דיור, אבל מצאו מכה משותף עם הציבור הדתי-לאומי בדאגה לעתיד ההתנחלויות (כהנר, 2020: 239). הזיקה לאתרים הקדושים מעבר לקו הירוק, הציבור "ל"עם ישראל", ההסתייגות מה"גויים" והניכור ממפלגות השמאל החילוניות ממקמים את החרדים בתוך השיח האתנו-לאומי בישראל. האזרחות החרדית היא מתבדלת ומבקשת לשמר את הגבולות בינה לבין החברה הישראלית ומוסדות המדינה, הנתפסים כאיום על קיומה וערכיה. לפיכך, היחס של הקהילה החרדית אל המדינה ומוסדותיה נוטה להיות אינסטרומנטלי ודו-ערכי, בעיקר כאשר אי-אפשר להימנע מהסתמכות עליהם. החרדים מזדהים עם המרכיב היהודי של מדינת ישראל אך מתכחשים למרכיב הדמוקרטי שלה, ולכן הם מתנערים מהמוסדות הפורמליים הדמוקרטיים שלה כגון בית המשפט, הכנסת והמשטרה (שטרן ואח', 2021). כך, לצד דפוסי התרחקות ניתן לזהות בה בעת גם תהליכים אחרים של השתלבות (זיכרמן וכהנר, 2012), טשטוש חלק מהגבולות ואימוץ של שיח לאומי-פטריוטי נגד מי שמאיימים על "עם ישראל" או על "ארץ ישראל".

לאור היבדלותה של הקהילה החרדית, יחסה החשדני כלפי הדמוקרטיה והלגיטימציה והאמון הנמוכים של מוסדות המדינה בקרב חרדים, יחסה של הקהילה אל המשטרה מעניין במיוחד, מכמה היבטים. ראשית, המשטרה היא ביטוי מובהק לריבונות המדינה החילונית ומי שבפועל אוכפת את חוקיה, ולעיתים אף מתעמתת עם הציבור החרדי. שנית, המשטרה היא גם חלק

ממערכת הביטחון של המדינה ואחת ממטרותיה היא להגן על הציבור היהודי מפני איומים. ושלישית, בתוך החברה החרדית גוברת ההכרה בצורך במשטרה לשמירת הסדר הציבורי ה"פנימי" וטיפול בבעיות שהקהילה החרדית אינה יכולה לטפל בהן בכוחות עצמה, דוגמת פגיעות מיניות, שבהן נעסוק בהמשך. במובן זה, תפיסת החרדים את המשטרה קשורה בשאלות רחבות יותר של אזרחות והיא ביטוי לדו־ערכיות: מחד גיסא, המשטרה נתפסת כמי שאוכפת סדר יום מפלה ולעיתים אף עוין, ומאידך גיסא, יש הכרה בצורך בכוח אוכף ובסדר ציבורי. התפקיד שמילאה המשטרה במאבק במגפת הקורונה, בעיקר בחודשים הראשונים של המשבר, הציב אותה בחיכוך מוגבר ובעימות עם אזרחים. אכיפה של הגבלות תנועה וסגרים ושל הנחיות עטיית המסכות, והסגירה של מקומות בילוי, חינוך והתכנסות, עוררו מורת רוח בקרב אזרחים ועימותים עם השוטרים. המגפה פגעה בחרדים באופן קשה במיוחד: בחודשים מרץ-דצמבר 2020, בגל הראשון של מגפת הקורונה בישראל, היו 37% מהחולים בישראל חרדים, פי שלושה מחלקם באוכלוסייה (מלאך וכהנר, 2020); עד אמצע אוקטובר 2020 היה שיעור התמותה בקרב הקהילה החרדית גבוהה פי ארבעה משיעור התמותה באוכלוסייה הכללית (Weinreb, 2021).

נתונים אלה קשורים ישירות באורח החיים החרדי. ראשית, הריכוזים החרדיים בישראל צפופים מאוד; בני ברק היא העיר הצפופה ביותר בישראל (28,903 תושבים לקמ"ר; הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2022). שנית, הילודה הגבוהה בקהילה החרדית מיתרגמת למספר גדול של נפשות בבית, עובדה שמקשה על בידוד, כפי שנדרש בתקופת משבר הקורונה. שלישית, מלבד הצפיפות בערים החרדיות ובבתים החרדיים, אורח החיים הקהילתי החרדי והמבנה החברתי־אידאולוגי השפיעו גם הם על התפשטות המחלה בקהילה ועל שיעור ההידבקות הגבוה בה (Zalberg and Zalberg Block, 2021). ההסתייגות של חלקים מהקהילה מציות להוראות משרד הבריאות הייתה אחת הסיבות העיקריות להתפשטות מוגברת של המחלה בריכוזים חרדיים. הניסיון לאכוף את מדיניות הסגרים והריחוק החברתי בריכוזים החרדיים, בעיקר במוסדות הלימוד ובבתי הכנסת, הביא לא פעם לאי־ציות אזרחי (שם) ולעימותים בין החרדים למשטרה. כפי שנראה בהמשך, החרדים תפסו את מדיניות המשטרה כעוינת, כמפלה לרעה וכביטוי ל"שיטור יתר" נגדם. המחיר שהמגפה גבתה מהם והתחושה שהמדיניות המופעלת כלפיהם אינה הוגנת חידדו את דילמת האזרחות החרדית בכלל ואת עמדתם כלפי המשטרה בפרט.

תפיסת החרדים את המשטרה הושפעה אפוא מכמה גורמים ומהמתח ביניהם: טענות על התנהלות מפלה ונוקשה כלפי הציבור החרדי; דרישה ורצון לשמר את האוטונומיה החרדית והגבולות בינה לבין המדינה והחברה הכללית; המשכם של תהליכי השתלבות והתקרבות לכלל הציבור בישראל, שתוארו לעיל; וספקות לגבי יכולתה של הקהילה החרדית והמנהיגות שלה לנהל את עצמה ללא מעורבותם של מוסדות המדינה. לפיכך, התפיסות של החרדים את המשטרה והשיטור עשויות ללמד על המגמות בחברה החרדית בתוך ואחרי מגפת הקורונה.

שאלות המחקר ומתודולוגיה

מחקר זה נערך בשנים 2021-2022, והוא בוחן את התפיסות של החברה החרדית בישראל כלפי משטרה ושיטור, ובתוך כך עוסק גם בשאלות רחבות יותר של אזרחות, שייכות וזהות. המחקר משלב ארבע שיטות מחקר כמותניות ואיכותניות. השיטה הכמותנית היא סקר עמדות, והיא מעניקה תמונת רוח של עמדות ומגמות כלפי משטרה ושיטור בקרב קבוצות חרדים שונות. השיטות האיכותניות הן ראיונות עם אזרחים חרדים בקבוצות מיקוד, ראיונות עומק עם פעילים חרדים וסקירת עיתונות חרדית. באמצעות שיטות אלה אפשר לבחון לעומק את הממצאים הכמותניים ולהעניק להם פרשנות דרך נקודות המבט של אזרחים ופעילים חרדים.

כאמור, כלי המחקר הראשון היה סקר עמדות טלפוני. הסקר נערך בדצמבר 2020 על ידי מכון הסקרים אסקריא, המומחה לסקרים בחברה החרדית. בסקר השתתפו 510 משיבים חרדים ו־503 משיבים לא־חרדים, לשם השוואה בין הקבוצות.

המשיבים החרדים הם מדגם מייצג של האוכלוסייה החרדית בישראל: כ־35% משתייכים לזרם הליטאי (N=176); כ־32% הם חסידים (N=165), כ־28% הם ספרדים (N=145) ו־5% משתייכים לקבוצות אחרות (N=25)². כמו כן, כ־50% מהמדגם הם גברים (N=254) וכ־50% נשים (N=256); כ־50% הם בני 18-34 (N=255), כ־33% בני 35-54 (N=170) וכ־16% בני 55 ומעלה (N=85). כ־81% מהמשיבים החרדים הם נשואים עם ילדים (N=414). המשיבים התבקשו להגדיר את רמת השמרנות שלהם: כ־54% מהמדגם הגדירו את עצמם שמרנים או שמרנים מאוד (N=264), כ־14% הם מודרנים או מודרנים מאוד (N=71), וכ־32% הגדירו עצמם ניטרליים (N=155).

2 רגב וגורדון (2020) מעריכים כי כ־32% מכלל הציבור החרדי משתייכים לזרם הליטאי, כ־35% - לזרם החסידי וכ־33% לזרם הספרדי. הערכה זו מבוססת על הפרישה הגיאוגרפית של האוכלוסייה החרדית בישראל בשנת 2017. התפלגות המדגם בסקר שלנו קרובה לשיעורים אלה.

כלי המחקר השני היה ראיונות בקבוצות מיקוד. התקיימו שש קבוצות מיקוד, ארבע לגברים ושתיים לנשים. בשתיים מקבוצות הגברים השתתפו גברים צעירים בני 18-23, רובם תלמידי ישיבות רווקים ש"תורתם אומנותם", ובשתי הקבוצות האחרות השתתפו גברים בני 22-50, רובם הורים, רובם עובדים, חלקם פעילים חברתיים וחלקם אברכי כולל. שתי קבוצות הנשים היו הטרוגניות יותר: נכחו בהן נשים בנות 30-45, כולן עובדות, חלקן גם סטודנטיות, וכמעט כולן בעלות השכלה אקדמית. היו ביניהן רווקות ונשואות, עם או בלי ילדים. בכלל קבוצות המיקוד היה ייצוג תתי-מגזרי של חסידים, ליטאים וספרדים. בסך הכול השתתפו בשש קבוצות המיקוד 52 מרואיינים ומרואיינות.

כלי המחקר השלישי היה ראיונות עומק עם שבעה פעילים חרדים: רב שכונה חרדית בירושלים, נציג "הפלג הירושלמי", כתב לענייני משטרה באתר חדשות חרדי, כתב ופרשן לענייני חרדים בתקשורת הכללית, חרדים שעבדו במשטרה בתפקידים שונים ואקטיביסט חרדי שעוסק בתיעוד אלימות שוטרים בהפגנות.

כלי המחקר הרביעי היה סקירה של טקסטים מהעיתונות החרדית ומאתרי חדשות חרדיים מהחודשים אפריל-דצמבר 2020, שבהם משבר הקורונה בישראל היה בעיצומו (חציו השני של הגל הראשון, הגל השני ותחילתו של הגל השלישי).

השילוב של המתודות האיכותניות והכמותית נועד לתת מענה למספר שאלות:

(1) כיצד תופסת הקהילה החרדית, על זרמיה השונים, את המשטרה ואת השיטור? כיצד תפיסות אלה קשורות להזדהות ערכית עם המדינה בכלל, ועם המשטרה בפרט?

(2) מה משפיע על האמון של החרדים במשטרה? האם הגורם המרכזי לאי-אמון הוא הקושי להזדהות עם מוסד שהוא מייצג מובהק של סמכות המדינה, או אולי מעורבות יתר של המשטרה בנושאים שהקהילות היו מעדיפות לשמר את האוטונומיה שלהן בהם? או שמא טיפול לקוי בבעיות מרכזיות של הקהילות החרדיות, המותיר אותן חשופות לאלימות ופוגע בביטחונן?

(3) אילו רפורמות ערכה עד כה המשטרה לחיזוק האמון של החרדים בה, וכיצד הן נתפסות בעיני החרדים? אילו רפורמות המשטרה צריכה לערוך, לדעת החרדים?

בחלק הבא של המחקר נתמקד בשני אירועים של עימות בין המשטרה לחרדים ובאופן שבו החרדים מפרשים אותם, באמצעות סקירת עיתונות ואתרי חדשות חרדיים. בהמשך המחקר נציג התייחסות לשאלות המרכזיות של המחקר, תוך שילוב של הממצאים הכמותניים והאיכותניים.

מבט מקרוב על התנגשויות בין המשטרה לאזרחים חרדים

מדיניות הסגרים, הגבלות התנועה וההתקהלות וחובת עטיית המסכות בגל הראשון של מגפת הקורונה בישראל (מרץ 2020) הגבירו את החיכוך בין המשטרה לחרדים. אם בעבר השתתפו בהתנגשויות בין המשטרה לחרדים בעיקר קבוצות חרדיות קיצוניות, בתקופת משבר הקורונה התרחבו מעגלי העימות וכללו קבוצות נוספות, וחשוב לא פחות – העימותים הציפו גם את המתחים הגלויים פחות בחיי היום-יום. בקהילה החרדית רווח נרטיב של אפליה מצד המדינה ומוסדותיה, המוביל לתחושת נרדפות (Bergman, Horenczyk, and Abramovsky-Zitter, 2017) ולעיתים אף להתייחסות לחוקי המדינה כ"גזרות" או כ"גזרות שמד". הקהילה החרדית משמרת את ההתנגדות למה שנתפס ככפייה, כמו במקרים אחרים בהיסטוריה היהודית בגלות, ומעודדת את "מסירות הנפש". כזה הוא יחסה של הקהילה החרדית לניסיונות לחייבה בגיוס לצה"ל³ ולהנחיות אחרות מצד המדינה. כך גם בתקופת משבר הקורונה: ההוראה לסגירת מוסדות הלימוד, האיסור על קיום חתונות ואירועים רבי משתתפים וההגבלות על פעילות מוסדות דת נתפסו בעיני חלק מהציבור החרדי ומנהיגיו כגזרה שאי אפשר לעמוד בה וכסכנה קיומית דתית-קהילתית, שגם חומרת המגפה אינה יכולה להצדיק. חלק מהקבוצות החרדיות נטו לציית להוראות, אולם היו גם קבוצות שבחרו להפר אותן בגלוי, בגיבוי המנהיגים. לצד אורחות החיים החרדיים המבוססים על אינטראקציה חברתית גבוהה, צפיפות הדיור הייתה גורם נוסף שהשפיע על התחלואה ועל הקושי לעמוד בהגבלות.

3 בכתבה באתר האינטרנט החרדי כיכר השבת שסיקרה את הפגנת החרדים נגד גיוס בני ישיבות לצה"ל נכתב כך: "רבני העדה החרדית שהגיעו להשתתף במחאה אמרו בצורה חד משמעית כי הגיוס הוא בבחינת 'יהרג ואל יעבור', הרבנים הבהירו: 'נמסור את נפשנו', ואמרו כי מדובר רק בהקדמה להפגנות הענק שיתקיימו במידה ויגייסו בחורי ישיבה בכוח אל 'צבא השמד'". גם תחושת הנרדפות עולה בכתבה זו, המצטטת מדברים שאמר בהפגנה הרב צבי רוט, מעסקני העיר בני ברק: "הם הקימו כור היתוך בשביל לחלל אותנו, לשם זה הם עושים את כל האפשרויות, יושבים מומחים וחושבים איך לחלל את היהודים, את בחורי הישיבות" (כהן, 2013).

המגפה חוללה גם שינוי במערכת היחסים בין החרדים לחברה הישראלית הכללית. ההתבדלות החרדית הפכה מרצונית לכפויה, כאשר החרדים סומנו כמי שמפירים את ההוראות ובכך מסכנים את האחרים ולכן עדיף להתבדל מהם. הסגרים התפרשו בעיני חרדים כאמצעי שנועד לבדל אותם ולפגוע בהם, ואף כביטוי לשנאת חרדים מושרשת (שמריהווישורון ושטרן, 2021). כפי שנראה בהמשך, החרדים האשימו את התקשורת ה"חילונית" בכך שעיצבה את הדימוי שלהם בעיני הציבור כחסרי אחריות המתעלמים מהוראות והמסכנים את הכלל. בקרב החרדים עצמם היו מי שביקרו את המנהיגים ואת הקהילות שבחרו להפר את ההוראות ולהתעמת עם המשטרה, והאשימו אותם בהתנהגות לא אחראית שגרמה להפצת התחלואה בקרב החרדים, כמו גם בהכתמת הדימוי של החרדים כולם כפורעי חוק הפוגעים בבריאות הציבור כולו (Yogev, 2022).

משבר הקורונה הגביר את התלות של הקהילה החרדית במדינה ובמוסדותיה (שמריהווישורון ושטרן, 2021) ופגע במעמדה של ההנהגה החרדית ובאמון של בני הקהילה בה. ההיקף הגדול של התחלואה והתמותה בקרב החרדים, שיוחס להתעלמות מההוראות, גרם להם לפקפק בכישוריה של ההנהגה וביכולתה להתמודד עם המשבר. ההנהגה החרדית איבדה ממעמדה, גם כלפי חוץ, נוכח קשייה להתמודד עם המשבר ועם הקבוצות שבחרו להתעמת ולהפר את ההוראות, מה שהתפרש כאובדן שליטה והיחלשות המנגנונים החברתיים הפנימיים של החברה החרדית. לדוגמה, אחד מראשי הישיבות הסביר כי במקום לעשות חשבון נפש העסקנים תוקפים את הממשלה ומדיניותה: "הסיבה שיש לנו סגר זה בגלל שאצל החרדים יש הכי הרבה נדבקים, ובמקום לבדוק פנימה – למה יש לנו הכי הרבה חולים, אנחנו תוקפים החוצה" (Yogev, 2022); ראו גם ברייטקופר, (2020). השימוש ברשתות החברתיות ובאינטרנט הלך והתרחב בתקופת משבר הקורונה (משרד התקשורת, 2020; אסקריא, 2021), כיוון שיותר ויותר חרדים איבדו את האמון במנהיגות ובעסקנים, שנתפסו כמי שלא הבינו את חומרת המשבר, וחיפשו מקורות מידע אלטרנטיביים ומהימנים יותר ממקורות המידע החרדיים (Yogev, 2022). גם העסקנים החרדים, אשר בימים כתיקונם מתווכים בין הקהילות החרדיות לרשויות המדינה, ספגו ביקורת לא מעטה ומעמדם התערער (שם), כפי שעולה גם מהמחקר הזה. נוסף על כך, הפגיעה הכלכלית והתרחבות התחלואה הקשו על מערכות התמיכה הקהילתיות לספק את צורכי התושבים. לצד הניסיונות המוצלחים בחלקם להתמודד עם המגפה

והשפעותיה, עיריות חרדיות התקשו גם הן לאכוף את ההנחיות על תושבים שמיאנו לעמוד בהן ולנוכח התנגדות המנהיגות החרדית (פינקלשטיין, 2022: 305). לכניסתן של יחידות צבאיות לשכונות החרדיות כדי לסייע בחלוקת מזון הייתה משמעות סמלית, והיא הייתה סימן נוסף לקריסה של מנגנוני הסיוע החרדיים ולהתגברות התלות במדינה.

בחרנו לפתוח בסקירה וניתוח של האירועים הללו מכיוון שסוגיות רבות שנעסוק בהן בהמשך בהרחבה התחדדו במרוצת החודשים הללו. ראשית, ההגבלות והסגרים גרמו קשיים מיוחדים לקהילות חרדיות, שהביאו לעיתים לעימותים ישירים עם המשטרה. שנית, הדרישה לציית להוראות העמידה במבחן שאלות של אמון, לגיטימציה והזדהות ערכית שבהן עסקנו בפרק הקודם ושנרחיב עליהן בהמשך. שלישית, המגפה ותוצאותיה הציבו גם דילמות מעשיות בפני הקהילות החרדיות, שנדרשו להגן על עצמן מפני המגפה ולאכוף את כללי הסגר, לא תמיד בהצלחה. בחרנו להתמקד בשניים מן האירועים האלה: הסגר שהוטל על ערים ושכונות חרדיות בתאריכים 9-16 ביולי 2020, וליל עימותים בין חרדים למשטרה אשר בשיאו הוצת אוטובוס בבני ברק, בתאריכים 24-25 בינואר 2021. דרך סיקור האירועים בעיתונות החרדית ובאתרי החדשות החרדיים נבקש לבחון את הפרשנות החרדית לאירועים עצמם, ואת משמעותם ליחסים שבין החרדים והמשטרה. לצורך הסקירה נבחרו שני כלי תקשורת מהעיתונות היומית המודפסת: "המודיע", העיתון הוותיק של הזרם החסידי; ו"הפלס", המשויך לקבוצת "הפלג הירושלמי", אשר מציג את העמדה הליטאית השמרנית-קיצונית. אתרי החדשות שנסקרו הם "חדרי חרדים" ו"כיכר השבת". "בחדרי חרדים" משקף עמדה שמרנית יותר מזו של "כיכר השבת" וישראלית יותר מזו של "המודיע", ואילו "כיכר השבת" מותאם לכלל החרדים, גם מהזרמים הקלאסיים, אך מבטא לעיתים עמדות ליברליות מעט יותר המזוהות עם המדינה ומוסדותיה. אתרי החדשות, מטבעם, מתעדכנים בזמן אמת ומביאים סקירה מיידית כמעט של האירועים, ואילו העיתונות המודפסת מציגה מבט כללי יותר ביום שלמחרת האירוע.

אירוע ראשון: שבוע של עימותים בעקבות הטלת סגר על אזורים חרדיים

בשבוע של 9-16 ביולי 2020 הוטל סגר על שכונות חרדיות בירושלים, בביתר עילית, בבית שמש ובריכוזים חרדיים נוספים בארץ שבהם רמת התחלואה בקורונה הייתה גבוהה במיוחד. הסגר המיוחד הוכרז מראש לשבוע ימים בהודעה מוקדמת שפורסמה גם בעיתונות ובאתרי החדשות החרדיים. החלטה זו, כמו החלטות אחרות על אכיפה וענישה, נתפסה כאפליה כנגד החרדים, ואכן לאורך שבוע הסגר תועדו עימותים רבים בין חרדים ושוטרים. אתר החדשות החרדי "כיכר השבת", שמשקף את החרדיות ה"רכה", בחר להציג עמדה מאוזנת כלפי הטלת הסגר והסביר את האתגר שמציבה התפשטות המגפה (ראו למשל רוזן, 2020), וגישה זו ננקטה גם באתר "בחדרי חרדים" (ראו למשל גדלוביץ', 2020; קלמן, 2020). אתרים אלה הציגו את נתוני התחלואה ושיקולי המשטרה וסיפקו מידע אינפורמטיבי על ההתנהלות בזמן הסגר. גם בעיתון "המודיע" של הקהילה החסידיית הסבירה כתבת השער את המניעים לסגר ואת נחיצותו: עלייה ניכרת במספר החולים החדשים (גולד, 2020). כתבה זו תיארה בפירוט את התמודדותן של הערים החרדיות (בני ברק וביתר עילית) עם המגפה המתפשטת. הסגר הוצג כצורך הכרחי שנבע מסיבות שאינן באחריות הקהילה החרדית, והאשמה יוחסה לממשלה ולמוסדות המדינה שלא פעלו מספיק למנוע את התפשטות המגפה. סגירת מוסדות חינוך ותפילה הוזכרה בנימת צער, לאחר שתוארו הניסיונות של הרשויות החרדיות לאכוף את כללי הריחוק החברתי, גם בבתי הכנסת, כדי שלא להגיע למצב של סגר; בסוף הכתבה מתוארת פעילות בתי החולים והתמודדותם עם החולים הרבים (שם).

לעומת ההודעות המתונות והאינפורמטיביות על הסגר שתוארו לעיל, עיתון "הפלס", המציג את עמדתו של הפלג הירושלמי, אגף שמרני של הליטאיות החרדית, נקט עמדה תוקפנית יותר. הכתבות בעיתון היו מלאות בביטויים לתחושת נרדפות וייחסו למדיניות הסגר כוונות זדוניות, לצד התייחסות מצומצמת למצב התחלואה ולצורך לעצור את התפשטותה. כותרת בעמוד הראשי

תיארה "זעם רב בציבור החרדי לנוכח ההתנכלות הממשלתית המתמשכת", ובכתבה עצמה תואר "חשש כבד מפני החלטות מגמתיות שיפגעו במוסדות התורה באמתלה של משבר הקורונה" (שכטר, 2020ב). הביקורת לא הופנתה כלפי המשטרה אלא כלפי המדיניות המפלה של הממשלה המכוונת נגד הציבור החרדי, וגם, באופן פולמוסי, כלפי הפוליטיקאים והעסקנים החרדים הבוחרים שלא לנקוט עמדה. ב־10 ביולי 2020 פורסם מאמר מערכת שכותרתו "כל רודפיה השיגה בין המיצרים 'כי גבר אויב' – להכיר באויבים האמיתיים". המאמר הציג את הממשלה והחלטותיה כרודפות את היהדות התורנית. מועד הפרסום היה יום לאחר צום י"ז בתמוז ובתוך ימי בין המצרים, המועדים לפורענות לפי המסורת היהודית. הבחירה לפתוח את המאמר בציטוטים מתוך מגילת איכה (א, ג; א, טז) לא רק מבקשת להציג את הממשלה והחלטותיה כאויבות הרודפות את היהדות התורנית, אלא גם משווה את הממשלה למחריבי ירושלים ובית המקדש. מוטיבים היסטוריים מתקופות קשות לעם ישראל, כמו חורבן בית המקדש או השואה, שזורים בשיח החרדי ויוצרים תמונה של רדיפה המציגה את המדינה ואת המשטרה – כזרועה הארוכה – ככוחות הרשע, ולכאורה מחייבת את היהודי הנאמן להילחם בהן ולהתנגד להן. מנהיגי הפלג הירושלמי מבטאים בדרך כלל השקפות תקיפות ונוקשות, עמדות מסויגות או עוינות כלפי המדינה והתנגדות חריפה לכל פשרה בענייני חינוך, שירות צבאי או שירות אזרחי (בראון, 2017: 95-97). הפלג הירושלמי אומנם שולי מבחינה מספרית ביחס לכלל הקהילה החרדית, ונכון לשנת 2019 נמנו עימו 6.5% מכלל הציבור החרדי בישראל (מלאך, 2019). אולם למרות זאת הוא משפיע על כלל הקהילה החרדית בגלל אדיקותו ונחישותו (ברקוביץ', 2022), ומשום שלא פעם חבריו נמצאים בקו הראשון של העימות עם המשטרה.

עיתון "המודיע" שמר על העמדה המתונה, והכותרת הראשית ביום ראשון של שבוע הסגר הייתה "יותר ממאה אלף משפחות מהציבור החרדי – תחת סגר". בכתבה תוארו הסיבות לסגר, נחיצותו והתנהלותו (גולד, 2020א). כתבה שנייה באותו עמוד, שכותרתה "נכשלנו", הציגה את הסגר כהכרחי לאור התחלואה הגוברת, ואת האפשרות שלו היו נשמרות הנחיות הבריאות, השכונות החרדיות היו יכולות להימנע מהסגר. "הפלס", לעומת זאת, שמר על העמדה הביקורתית כלפי המדינה והממשלה כרודפות הקהילה החרדית וציבור שומרי התורה, ואף כלפי המפלגות החרדיות – שאותן הציג כמי שמסייעות לפגוע בקודשי ישראל.

בעמוד השני בעיתון, שבו נמשכה הכתבה המרכזית המספרת על הסגרים, נפרשה תמונה גדולה שבה ניצב חרדי על רקע הפגנה נגד שוטרים, כשהוא לבוש בלבוש חרדי מלא, חובש מסכה בצבע שחור כשעליה טלאי צהוב, והוא מרים ידיים. אתר החדשות "כיכר השבת" פרסם באותו היום שני טורי דעה המציגים את נחיצות הסגר (כהן, 2020א; קדושים, 2020). עם זאת, בעקבות עימותים שהחלו באותו יום בין המשטרה לתושבים החרדים שהיו נתונים תחת סגר פרסם האתר גם ארבע כתבות שבהן צוטטו חברי כנסת חרדים שהגיבו בחומרה לאירועי האלימות וטענו לאכיפה בררנית נגד חרדים. השר אריה דרעי (ש"ס), שתקף בישיבת הממשלה את התנהלות המשטרה בהפגנה בירושלים, צוטט באמרו שיש "אלימות מכוונת של שוטרים נגד מפגינים חרדיים" (כהן, 2020ב). חבר הכנסת אליהו חסיד (יהדות התורה) התבטא אף הוא נגד המשטרה בשל האכיפה הסלקטיבית מול המגזר החרדי, ואמר כי "יהיה פה כאוס – אנשים לא ילכו להיבדק" (רבינא, 2020). גם חברי הכנסת ישראל אייכלר (יהדות התורה) ומשה ארבל (ש"ס) התבטאו באופן דומה (כיכר השבת, 2020א; 2020ב). בהמשך השבוע אירעו תקריות אלימות נוספות בין שוטרים לחרדים בשכונות שהוטל עליהן סגר. בעיתונות ובתקשורת החרדית הוצג הציבור החרדי כנרדף וכקורבן של אכיפה בררנית. באותו שבוע פורסמו באתר "כיכר השבת" כשלושים כתבות על אלימות משטרתית שהופנתה כלפי תושבים חרדים באזורי הסגר. לצד הביקורת על המשטרה סימנו באתר "כיכר השבת" גם את הקבוצות הקיצוניות בקרב החרדים וביקשו להבחין בינו לבין הציבור הכללי. כך, אחרי מהומות בשכונת רוממה פורסמה כתבה שכותרתה "תושבי רוממה מתנערים: המפגינים אינם תושבי השכונה", ובכותרת המשנה נכתב "לאחר לילה שלישי ברציפות של אלימות והשחתת רכוש מצד מפגינים בצומת רוממה ביי"ם, תושבי השכונה מתנערים וטוענים: 'הצעירים אינם תושבי רוממה, אלו צעירים שמחפשים אקשן'" (גולדברג, 2020). הכתבה, הפונה לקוראים חרדים, מחזקת את התפיסה העצמית של הקהילה החרדית כשומרת חוק וצייטנית, קהילה אשר מפירי החוק אינם חלק ממנה.

עיתון "המודיע" נקט עמדה דומה, ובכותרת בולטת באחד העמודים הפנימיים ביום שלישי, 14 ביולי 2020, נכתב: "אזהרה להורים: למנוע את הילדים מלהתקרב אל מחסומי הסגר המשטרתיים" (סופר המודיע, 2020). הכותרת, המיועדת כביכול להורים, העבירה מסר לכלל הקהילה להימנע מעימות עם השוטרים, כיאה

לקבוצה שומרת חוק. בה בעת, כתבות אחרות ביקרו את האכיפה הבררנית כלפי הקהילה החרדית ואת יחס המשטרה לחרדים. ביום רביעי, 15 ביולי 2020, היה העיתון עמוס וגדוש בכתבות המתארות את אכזריות המשטרה ואת הפגיעות של שוטרים בחרדים, כולל קטינים (ראו לדוגמה כהן, 2020; שלום, 2020; רייניץ, 2020). לצד זאת תוארו גם מהלכים של הידברות בין מפקדי תחנות משטרה לבין נציגי הקהילה החרדית שהביאו לפתרונות זמניים (ראו לדוגמה חבר, 2020).

עיתון "הפלס" של הפלג הירושלמי סקר את אירועי השבוע באותה דרך שבה הציג את ההודעה על הסגר. בכתבות לא נמצאו התייחסויות לסכנת המגפה או לניסיונות הידברות בין הקהילה למשטרה או לגורמי ממשל אחרים, אלא התמקדות במה שתואר כרדיפה מצד המדינה והמשטרה. בשונה מאמצעי התקשורת האחרים שתוארו כאן, "הפלס" לא הציג את הציבור החרדי כשומר חוק אלא כציבור נרדף שנדרש להגן על עצמו ועל זכויותיו. הקהילה החרדית מתוארת בעיתון "הפלס" כאוטונומיה נפרדת בישראל, הנאבקת נגד חוקי המדינה משום שחוקי הקהילה והתורה חשובים מהם ויש ערך גבוה לשמירתם. בקרב הפלג הירושלמי מיוחסות לחוקי המדינה כוונות זדוניות, הם מכונים "גזרות", "חורבן רוחני" ואף "שואה" (שכטר, 2020א) ולפיכך אין סיבה לציית להם. עבירה על חוקי המדינה לא רק שאינה נתפסת כשלילית, אלא מקבלת גיבוי ותמיכה אידאולוגיים.

לשם השוואה בחנו דוגמאות מהסיקור בתקשורת הכללית לאירועי השבוע המדובר, ומצאנו שעיתונים לא־חרדיים, כמו "הארץ", נתנו גם הם ביטוי לתחושות החרדים כי הם קורבן לאפליה. בכותרת של אחת הכתבות נכתב כי "הסגר על ביתר עילית נאכף באגרסיביות, וגם תושבים עם אישורים לא הורשו לצאת" (רבינוביץ, 2020), ובכותרת המשנה: "אלפים נתקעו ביציאה מהעיר, וחלקם לא יכלו לקבל טיפול רפואי, לאחר שפיקוד העורף החליט להדק את הסגר בניגוד להנחיות. אחד התושבים: 'יש שיח בעיר שהמדינה דופקת אותנו'".

לסיכום, מסקירת העיתונות החרדית בשבוע הראשון של הסגר ניכר שהקהילה החרדית, מלבד קבוצה אידאולוגית בתוכה המתנגדת למדינה וממילא גם לחוקיה, תופסת ומתארת את עצמה כשומרת חוק. עוד עולה כי המשטרה נתפסה כפוגענית ומפלה, וכמי שמתנכלת לציבור החרדי. לצד זאת ניכרת הכרה באיום של המגפה ובנחיצותו של הסגר. בקהילות החרדיות המרוחקות יותר מהמדינה סיקור האירועים מתמקד בעיקר באלימות המשטרה ובאכיפה

הבררנית, לתפיסתם. ביקורת זו מתרחבת ומופנית כלפי המדינה עצמה, הנתפסת כמי שבאמצעות מוסדותיה השונים, והמשטרה בפרט, מבקשת לעקור את ערכי הקהילה החרדית וערכי תורה ומצוות, בדומה לגרועים שבאויבי ישראל לאורך ההיסטוריה.

אירוע שני: ליל עימותים והצתת אוטובוס בבני ברק

ההפגנות באזורים חרדיים בירושלים, בבני ברק ובאשדוד על רקע אכיפת הגבלות הקורונה בעיצומו של הסגר השלישי הפכו לעימותים, לעיתים אלימים, בין חרדים למשטרה. הרקע להסלמה תואר באתרי החדשות החרדים בסדר כרונולוגי: ביום חמישי, 21 בינואר 2021, הותקף רכב סמוי של בלשים ברחוב שלמה המלך בבני ברק, ולאחר מכן נכנסה המשטרה לעיר בכוחות כבדים למשך לילה שלם ב"מפגן עוצמה" שבו חסמה את הרחובות שלמה המלך, עזרא, נחמיה והשומר תוך שימוש נרחב ברימוני הלם נגד מפגינים. ביום ראשון, 24 בינואר 2021, בתגובה לסגירת תלמודי תורה, החלה הפגנה של הפלג הירושלמי ברחובות רבי עקיבא והרב שך. גם לאחר סיום ההפגנה נמשכו המהומות, אל תוך הערב והלילה, והשתתפו בהן בעיקר בני נוער. באתרי החדשות החרדיים הם כונו "נערי שוליים מהשכונות הצדדיות של העיר וממספר ערים באזור" (ויזל, 2021א). המהומות והעימותים הפכו אלימים יותר ויותר וכללו השחתה של רכוש ציבורי וסקילת רכבים ואוטובוסים, והגיעו לשיאם בהצתת אוטובוס ברחוב השומר (אהרונוביץ') בעיר בחצות הלילה שבין 24 ל-25 בינואר. אירועי הלילה תוארו באתרי החדשות החרדיים "כיכר השבת" ו"בחדרי חרדים" כ"אנרכיה" (גולדברג ואוחנה, 2021) וכ"פוגרום" (גדלוביץ' ובורנשטיין, 2021).

אתרי החדשות הדגישו כי כוחות כיבוי האש הגיעו למקום זמן רב אחרי הצתת האוטובוס. באתר "כיכר השבת" תואר העיכוב של מכבי האש כ"ענישה קולקטיבית" נגד החרדים (גולדברג ואוחנה, 2021). ב"בחדרי חרדים" היחס לכוחות הכיבוי שאיחרו להגיע היה סלחני יותר והם תוארו כמי שחששו להגיע לזירה, אך הופנתה כלפיהם ביקורת:

נציין, כי למרות תחנוני התושבים והעובדה שתחנת כיבוי האש נמצאת מטרים ספורים מהזירה, ל"בחדרי חרדים" נודע כי כוחות הכיבוי חששו להגיע ולטפל באירוע. עשרות תושבים זועמים עמדו מחוץ לתחנת הכיבוי הסגורה וזעקו לעזרה. רק לאחר כשעה הגיעו כוחות כיבוי למקום (בורנשטיין וגדלוביץ', 2021א).

ביקורת הופנתה גם כלפי המשטרה על מה שנתפס כשיטור יתר ואלימות לא מוצדקת: "יחד עם כוחות הכיבוי הגיעו כוחות גדולים של יס"מ שיידו רימוני הלם לעבר המתקהלים – בהם אימהות עם תינוקות בעגלות, איתם הם יצאו מהבתים באישון ליל בעקבות השריפה" (שם).

בדיון שהתנהל באתר "בחדרי חרדים" ביום שאחרי המהומות הוצגה הדרישה של ראש עיריית בני ברק אברהם רובינשטיין להוציא את כוחות המשטרה מהעיר, אך היו מי שקראו לעבודה משותפת עם המשטרה וגם מתחו ביקורת על הקבוצות שתיארו כקיצוניות:

בעוד ראש עיריית בני ברק אברהם רובינשטיין קרא אמש למשטרת ישראל ולשר אמיר אוחנה, להרחיק את כוחות המשטרה מבני ברק ולהשאיר את ניהול העיר בידי ההנהגה המקומית, יו"ר ועדת החוקה ומי שהיה בעבר ראש עיריית בני ברק קורא דווקא לחזור לשיח בין ההנהגה למשטרה [...]: "להחזיר את התיאום שהיה תמיד בין המשטרה והעירייה ולהחזיר את השקט לעיר, אל תהפכו את כל בני ברק לשדה קרב [...] נוצר פה סיר לחץ שמגיע גם בעקבות לצערי הרב, לחץ תקשורתי ששם אותנו כל הזמן בכותרות, וקבוצה מסוימת שרואה זאת מנסה להטביע את חותמה, אם אלו קבוצות שרוצות להתסיס את העיר או קבוצות נוער ושוליים שאפילו לא גרים בעיר [...] אתמול הייתה הפגנה של פלג מסוים על משהו שקרה בכלל באשדוד ומגיעים סקרנים ומפה לשם הגענו לירייה באוויר. זה לא יתכן. לא יכול להיות שייכנסו 400 אנשי מג"ב לעיר כדי לחפש ארבעה נערים [...] אני בטוח שהעירייה רוצה לעבוד עם המשטרה וניתן להשיב את החיים למסלולם (קלמן, 2021).

באתר "כיכר השבת", המציג עמדות מתונות וגישה המדגישה שייכות למדינה, התפרסמה ארבעה ימים אחרי המהומות כתבה שכותרתה: "אחרי המהומות.

יחסי החרדים והמשטרה: ראיון עם סנ"צ אסי אהרוני" (כהן, 2021). אהרוני ביקש להפריך את הטענה שהמשטרה ביצעה פעולת נקם ותיאר לקוראים החרדים את הימים שקדמו למהומות מזווית הראייה של השוטרים: "בעוד הכוחות מנסים לסגת לאחור הם הותקפו ע"י מאות באבנים, בקבוקים וברזלים, ולכן התגובה היא בהתאם. רימוני הלם הם חלק מהכלים שיש לנו לפיזור הפגנות, וכששוטרים נמצאים במצב של אלימות קשה נגדם הם מגיבים בהתאם". לצד זאת הודה אהרוני כי היו גם מקרים אחרים: "אני רוצה להבחין בין הדברים. הפעולה של הכניסה לצורך ביצוע מעצרים הייתה מוצדקת לגמרי, יחד עם זאת ראינו גם תמונות לא ראויות של שוטר שמאבד את זה באותו רגע ומכה מישהו שלא בסמכות, ובמקרים הללו אנחנו הראשונים שיודעים לטפל בהם" (שם).

אתרי החדשות החרדיים ביקשו למסגר את אירועי האלימות כמי שאינם מייצגים את כלל הציבור, ואת המעורבים בהם כ"נערי שוליים". כך, בכתבה שפורסמה ב"בחדרי חרדים" יום אחרי האירוע התנער חבר הכנסת יעקב אשר מהמעורבים במהומות: "מה שרואים בימים האחרונים זו לא בני ברק, קבוצות שוליים מכתומות את תושבי העיר שהם ציבור עדין ושומר חוק" (קלמן, 2021). לא רק חבר כנסת אשר התבטא קשות נגד הנערים הפורעים והוציא אותם "אל מחוץ למחנה"; ב"בחדרי חרדים" תועדו גם דבריו של הראשון לציון הרב יצחק יוסף שהתבטא באופן דומה:

שמעתי בכאב רב ובזעזוע על האלימות הקשה והחילול ה' החמור שנעשה בימים האחרונים בכמה מקומות ברחבי הארץ, והתנהגותם האלימה של קומץ נערים מנוערים מן התורה ומהמידות ודרך ארץ שמבצעים מעשי אלימות בימים האחרונים [...] בוודאי שאין שום הצדקה למעשים חמורים מעין אלה, אותם שעושים מעשים כאלה בשם התורה, הם מחללים שם שמים ברבים (גדלוביץ' ובורנשטיין, 2021).

כתבה אחרת באתר "בחדרי חרדים" הציגה את הפורעים כקבוצה מאורגנת, שאינה מבני המקום, ובכך ביקשה לנקות את שמם של תושבי בני ברק, גם מול כלי התקשורת הכלליים:

התקשורת מיהרה לתקוף את החרדים על הפרעות, אולם תיעודים שמתפרסמים בשעות האחרונות חושפים כי הנערים ככלל לא חרדים וככל

הנראה אינם תושבי העיר [...] רבים מהפורעים לבשו חולצה אחידה בצבע שחור עם סמל "איקס" על הגב, מה שמלמד על התארגנות מכוונת לביצוע המהומות ולהשתייכות ארגונית של הפורעים, שכאמור, ככל הנראה כלל לא מתגוררים בעיר. נציין כי עדיין לא ברור מי מפעיל את אותם הנערים ומי בעל האינטרס לאנרכיה בעיר החרדית (בורנשטיין וגדלוביץ', 2021ב).

כמה ימים לאחר האירוע התפרסמו כמה כתבות באתר "כיכר השבת" בעקבות דבריו של חבר הכנסת משה גפני (יהדות התורה) במליאת הכנסת ב־27 בינואר 2021, שבהם הגדיר את אותם נערים "נוער שוליים". הכתבות עסקו בסוגיית נוער השוליים והתמודדותיו כתופעה שדורשת התייחסות וטיפול חינוכי פנים־קהילתי.⁴ בדברים מאוחרים יותר של חבר הכנסת גפני, שצוטטו בתקשורת החרדית, הוא שינה את התייחסותו לנוער הנושר והביע צורך להירתם למענו: "אמרתי כאן במליאה שאלו ששרפו את האוטובוס בני ברק הם נוער שוליים ולא משלנו, אמא של אחד הנערים התקשרה אלי ואמרה לי בדמעות שהוא כן משלנו אז אני חוזר בי כאן הוא משלנו ונדאג לו" (ויזל, 2021ב; וראו גם אטינגר, 2021).

התקשורת הלא־חרדית, לצד האמפתיה כלפי החרדים וגינוי האלימות המשטרתית, תיארה בפרוטרוט גם את האלימות החרדית, אולם הטילה את האחריות לכך על ההנהגה הדתית. כך, לדוגמה, נכתב באתר החדשות ynet:

הכותרת הזאת של "כולם אשמים חוץ מאיתנו" מעידה על כך שהמנהיגות האמונית, החינוכית, אותה מנהיגות שמדברת על דרך ארץ, איבדה רסן ולא הצליחה להשתלט על אותם פורעי חוק. במנהיגות המקומית צריכים לעשות מהר בדיק בית. יש להם חובה ציבורית, חובה מוסרית לעצור את ההידרדרות של המצב (לוקש, 2021).

גם באתר "הארץ" הופיעה התייחסות להנהגה הדתית, בציטוט של בכיר במשטרה שטוען כי: "כל עוד ההנהגה החרדית והרוב הדומם ימשיכו לשתוק, נמשיך לראות את ההתפרעויות" (בריינר, 2021). לפי הכתבה, במשטרה סבורים

4 ראו לדוגמה כתבה שמביאה את קולו של נוער השוליים, שכותרתה: "אין לנו כלום, אין" – זעקת 'נוער השוליים' של העיר בני ברק" (גולדברג, 2021).

כי עימותים במוקדים מסוימים גוררים עימותים במקומות נוספים ומביעים חשש כי החיכוכים האלימים יתפשטו (שם).

מסקירת האירועים בתקשורת החרדית עולות כמה תמות: האמון של החרדים במשטרה נמוך ונובע בעיקר מתחושה של שיטור יתר – המשטרה, לתפיסת רבים, פועלת באופן שרירותי ובררני נגד הקהילה החרדית, מתעלמת מאורחות חייה ומערכיה ופועלת באלימות שאין לה הצדקה. לצד תחושת שיטור היתר יש גם תחושה של שיטור חסר, הבא לידי ביטוי בחוסר היכולת או הרצון של המשטרה לפעול לטובת הקהילה, כמו באירועי האלימות בבני ברק שתיארנו קודם. כלי התקשורת החרדיים משקפים עמדות שונות בנוגע להתמודדות עם המגפה, הציות למשטרה והאלימות. בסיקור התקשורת עולה גם המתח בין התפיסה העצמית של הקהילה החרדית כשומרת חוק וכמי שיכולה לנהל את עצמה גם במשבר כזה, ובין המציאות – שבה המגפה גבתה קורבנות רבים וההנהגה החרדית התקשתה להתמודד עם הקבוצות האלימות, שרבים בציבור החרדי ביקשו להתנער מהן. בפרק הבא נבחן כיצד התמות הללו באות לידי ביטוי כאשר יחסי המשטרה והחרדים אינם עוד בצילה של המגפה.

סוגיות ביחסי חרדים-משטרה

ההתנגשויות בין חרדים ומשטרה בחודשי השיא של המגפה חשפו מגמות של חוסר אמון במשטרה וביקורת עליה, אך גם דילמות בנוגע לקהילות החרדיות עצמן, וליחסיהן עם המדינה ועם המשטרה. בחלק זה של המחקר אנחנו מבקשים לבחון את הסוגיות שנידונו בפרק הקודם בפרספקטיבה רחבה יותר. הממצאים שיוצגו בפרקים הבאים מבוססים על סקר עמדות משווה שנערך בקרב חרדים ויהודים לא-חרדים, וכן על ראיונות וקבוצות מיקוד עם חרדים וחרדיות. בסקר ובראיונות, שנערכו במהלך שנת 2021, ביקשנו לבחון את האמון של קהילות חרדיות במשטרה, את העמדות הרחבות בנוגע למשטרה ואת הגורמים שעשויים להשפיע על העמדות והאמון: הזדהות ערכית, שיטור יתר ושיטור חסר. כמו כן, שאלנו גם מה הציפיות של החרדים מהמשטרה. הממצאים הנוגעים לשאלות אלה יוצגו בפרקים הבאים.

אמון במשטרה והערכה לתפקודה

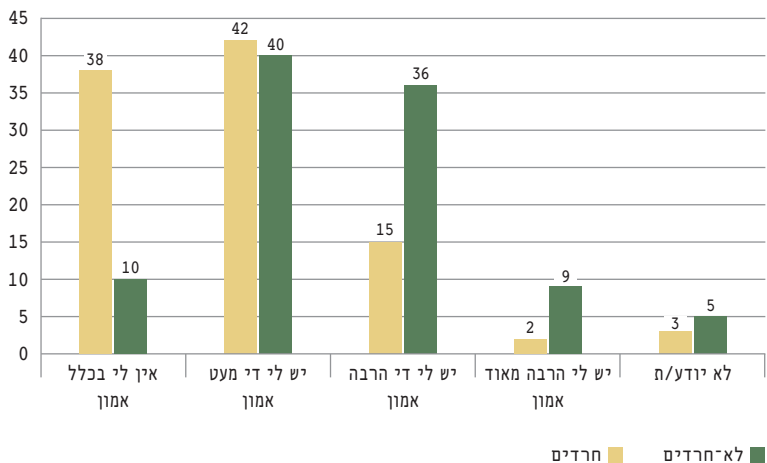
אמון ולגיטימציה חיוניים לתפקודה של המשטרה וליכולתה להשיג שיתוף פעולה וציות. לגיטימציה, בהקשר זה, היא ההכרה בסמכותו של השלטון ושל המשטרה הפועלת בשמו. כאשר רשויות נתפסות כלגיטימיות האזרחים חשים חובה לציית לכללים ולחוקים שהן קובעות או אוכפות (Tyler, 2006). אמון, הקשור בלגיטימציה אך שונה ממנה, מוגדר כתפיסה שהאדם המחזיק בתפקיד ימלא אותו באופן העולה בקנה אחד עם הנורמות המזוהות עם התפקיד ועם הציפיות הנובעות מהן (Hawdon, 2008). לפי ממצאי הסקר שערכנו, האמון של החרדים במשטרה נמוך מזה של הציבור היהודי הלא-חרדי (תרשים 1): אומנם רק ל-45% מהציבור הלא-חרדי יש אמון רב או רב למדי במשטרה, אבל בקרב החרדים השיעור נמוך אף יותר, ורק 17% מביעים אמון באותה רמה; לעומת זאת, 80% מהחרדים מצהירים כי אין להם כלל אמון במשטרה או שרמת האמון שלהם במשטרה נמוכה, לעומת 50% מהציבור הלא-חרדי. שיעור החרדים שאין להם

כלל אמון במשטרה (38%) גבוה פי ארבעה כמעט משיעור היהודים הלא-חרדים שמדווחים על חוסר אמון כולל.

גם ההערכה של תפקודה הכללי של המשטרה נמוכה יותר בקרב חרדים מאשר בקרב לא-חרדים (תרשים 2). ההבדל בולט במיוחד בשיעור הגבוה של החרדים – 58% – המעניקים למשטרה ציון נמוך (1 או 2 מתוך 5), למעלה מפי שניים מהשיעור בציבור הלא-חרדי. שיעור נמוך יותר מהחרדים חשים שהמשטרה מעניקה להם ביטחון אישי בהשוואה ללא-חרדים שחשים כך (ראו להלן תרשים 5). החרדים גם רוחשים פחות כבוד למשטרה ולשוטרים מאשר לא-חרדים (תרשים 3), וההבדל בולט בעיקר בשיעור של מי שאינם רוחשים כלל כבוד למשטרה ולשוטרים: 31% מקרב החרדים לעומת 6% מקרב הלא-חרדים.

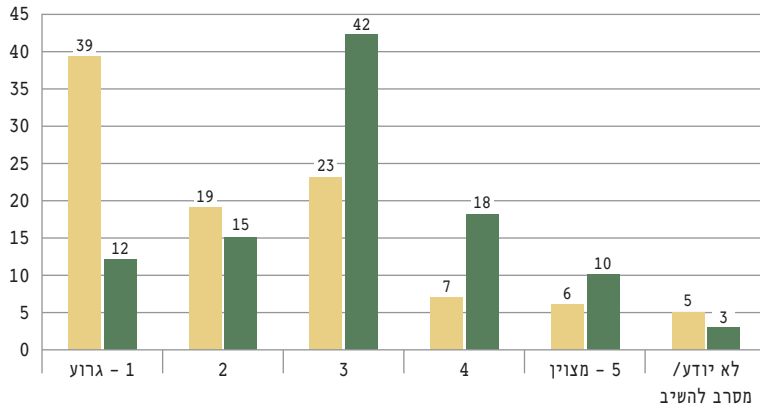
תרשים 1

מידת האמון במשטרה, חרדים לעומת יהודים לא-חרדים (ב-%)

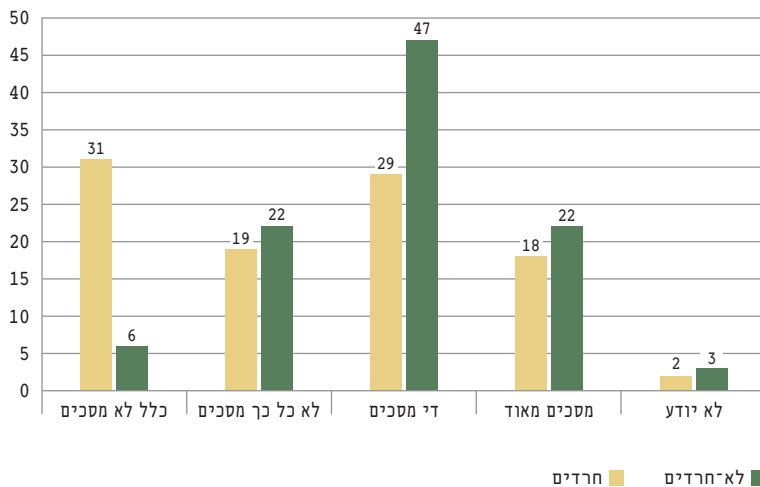
תרשים 2

ציון למשטרת ישראל על תפקודה הכללי, חרדים לעומת יהודים
לא-חרדים (1=גרוע, 5=מצוין; ב-%)

תרשים 3

מידת ההסכמה עם ההיגד "יש לי כבוד רב למשטרה ולשוטרים",
חרדים לעומת יהודים לא-חרדים (ב-%)

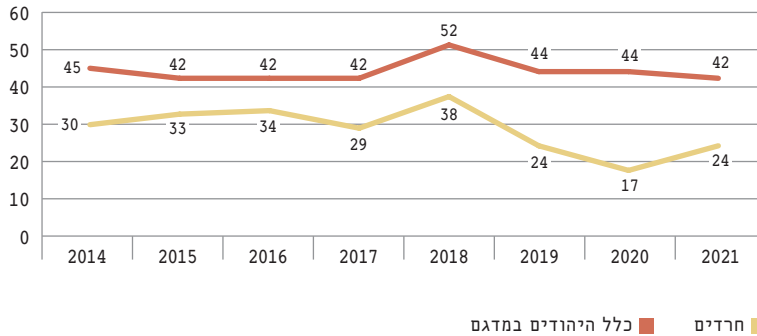
חרדים ■ לא-חרדים ■

מעבר לרמת האמון הנמוכה, בקבוצות המיקוד ובראיונות עלו גם ביקורת קשה ולעיתים אף זלזול כלפי המשטרה והשוטרים. המשטרה, כפי שנפרט בהמשך, תוארה לעיתים כאלימה, כמוזנת משנאה כלפי חרדים וכמי שאין לה עניין אמיתי בצרכים של החרדים. מעבר לכך, חלק מהמראיינים תיארו את השוטרים בזלזול ואף בשפה בוטה: "גם אצל חילונים, לא המוצלחים נהיים שוטרים".

יחס זה של חרדים אל המשטרה והפער בין חרדים ליהודים לא־חרדים אינם חדשים או קשורים בהכרח לאירועי משבר הקורונה, כפי שעולה מהסקרים השנתיים של מדד הדמוקרטיה (תרשים 4). בשנים 2014-2021 נמצא פער ברמת האמון במשטרה בין החרדים ליהודים הלא־חרדים בישראל. לפי מדד הדמוקרטיה, בשנת 2021 שיעור החרדים שנתנו אמון במשטרה היה נמוך יחסית ועמד על 24%, ובשיאו (שנת 2018) הגיע ל-38%. שיעור נותני האמון בקרב כלל הציבור היהודי בישראל גבוה יותר (52% בשנת 2018) ודומה בין השנים שבהן נערך הסקר (45% ו-42% בהתאמה). נציין כי קיימים הבדלים בין ממצאי הסקר שנערך לצורך מחקר זה לממצאי מדד הדמוקרטיה: לפי מדד הדמוקרטיה, בשנת 2021 שיעור החרדים שנתנו אמון במשטרה עמד על 24%, ואילו בסקר של המחקר הנוכחי שיעורם היה נמוך יותר ועמד על 17% מהחרדים. לעומת זאת, שיעור נותני האמון במשטרה בקרב הציבור היהודי הכללי נמצא דומה בשני הסקרים (42% ו-45% בהתאמה).

חרשים 4

נותנים אמון במשטרה, חרדים לעומת כלל היהודים בישראל, 2014-2021 (ב-%)

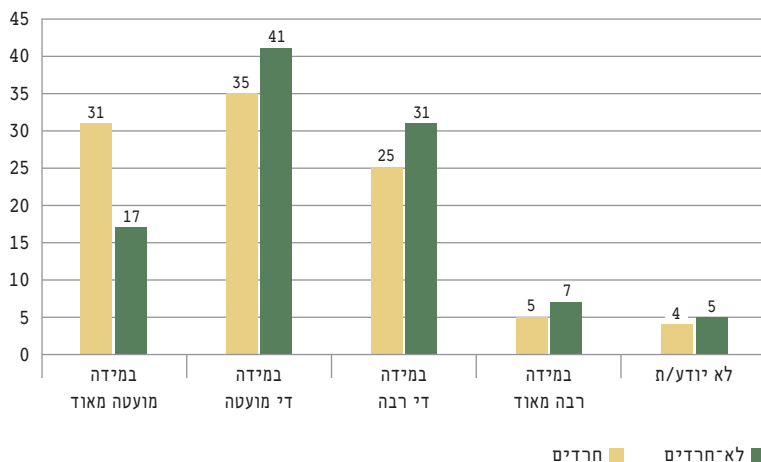
הערה: נוסח השאלה היה "עד כמה אתה נותן אמון במשטרה", ואפשרויות התשובה הן: אין לי בכלל אמון; יש לי די מעט אמון; יש לי די הרבה אמון; יש לי הרבה מאוד אמון; לא יודע/ת. בתרשים זה מוצג שיעור המשיבים שבחרו בתשובות "יש לי די הרבה אמון" ו"יש לי הרבה מאוד אמון".

מקור: נתונים של סקרי מדד הדמוקרטיה הישראלית, באדיבות מרכז ויטריבי למחקרי דעת קהל ומדיניות שבמכון הישראלי לדמוקרטיה.

אף שאמונם של חרדים במשטרה נמוך מהאמון של יהודים לא־חרדים, כפי שעולה מממצאי הסקר, בשאלות אחרות נמצא כי הפער בין שתי הקבוצות מצטמצם. כך, בשאלת תחושת הביטחון האישי שמשטרת ישראל מעניקה למשיבים (תרשים 5), אף ששתי הקבוצות אינן מרגישות בטוחות, הפער בין חרדים ליהודים לא־חרדים אינו גדול: 66% מהחרדים אינם מרגישים שמרגישים שהמשטרה מעניקה להם ביטחון, לעומת 58% מהיהודים הלא־חרדים.

תרשים 5

**"לתחושתך, באיזו מידה משטרת ישראל מעניקה לך ביטחון אישי?",
חרדים לעומת יהודים לא-חרדים (ב-%)**

בשיחות עם תושבים ופעילים חרדים בראיונות ובקבוצות המיקוד ניכרה שונות גדולה ביחס הכללי אל המשטרה, בדימוי שלה בעיניהם ובתפיסות בנוגע ליכולתה להעניק להם ביטחון. כך, לדוגמה, שתי מרואיינות השמיעו שתי אמירות מנוגדות: עבור האחת שוטר "מעלה אסוציאציה של הפגנות, קורונה, מסכות, נאצים, בלגן", ואילו השנייה דווקא מוצאת במשטרה "חוק, משטר, סדר, מה שאמור להיות" (קבוצת מיקוד נשים 1). אכן, עבור חלק מהחרדים המשטרה היא סמל לסדר ולשלטון החוק, לצד הביקורת על האמצעים שהיא נוקטת לעיתים. לעומת זאת, עבור אחרות ואחרים, כפי שנפרט בהמשך, המשטרה נתפסת כמי שאינה פועלת באופן הוגן ואינה משרתת את הציבור החרדי. אחד המשתתפים סיכם כך את השניות בתפיסת המשטרה:

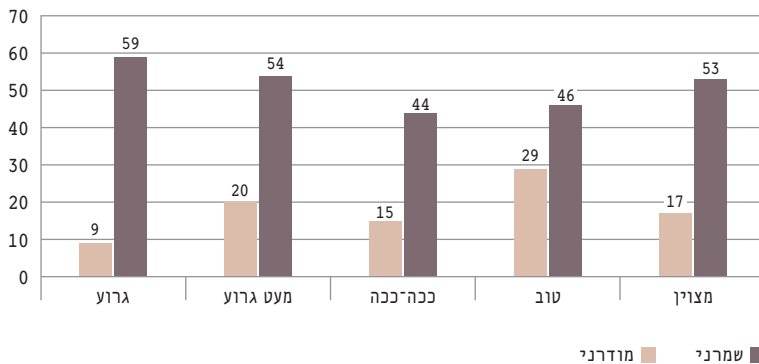
צריך לדעת שיש, בעצם, כל ילד חרדי כמעט, גדל על זה שהמשטרה היא מסוכנת, והמדינה הציונית רוצים לחלן אותנו, ככה גדלים בדרך כלל. זה מאז ההפגנות של בר אילן ודברים כאלה. ויש כאלה שגדלים בדעה וגם [כ]שהם גדולים הם חושבים ככה. לפעמים, במשך הזמן, כשאתה גדל, אתה רואה שזה לא באמת ככה, שהמשטרה באה באמת להשליט סדר וכל

זה, אבל לפעמים אתה רואה כל מיני דברים שהמשטרה עושה והיא לא איתנו, או שיש אכיפה בררנית ודברים כאלה, אז אתה רואה את המשטרה כלא טובים. תמיד יהיה את הוויכוח הזה ואת ההוכחות לכאן או לכאן, אם המשטרה איתנו או נגדנו (משתתף, קבוצת מיקוד גברים 4).

התפיסות השונות כלפי המשטרה מושפעות גם מהמיקום של המשיבים על ציר השמרנות-מודרניות. לי כהנר מגדירה את הקבוצות החרדיות המודרניות כמאופיינות, מצד אחד, בסגנון חיים המעורה בחיים המערביים והישראליים, ומצד אחר – בצורך וברצון להישאר חלק מהחברה החרדית, חוקיה ומנגנוניה, ואלו מרכיבים את זהותם המרכזית כחרדים (כהנר, 2020: 36). גם במחקרנו נמצאו הבדלים של ממש בין הקבוצות השמרניות למודרניות: בקרב חרדים המזהים עצמם שמרנים, שיעור המשיבים שמעניקים למשטרה ציון גרוע יחסית על תפקודה הכללי גבוה מאשר בקרב אלה המזהים עצמם מודרנים (תרשים 6); לשיעור גבוה מהם אין אמון כלל במשטרה בהשוואה למודרנים (תרשים 7); והתחושה שהמשטרה אינה מעניקה להם ביטחון רווחת יותר בקרב שמרנים מאשר בקרב מודרנים (תרשים 8).

תרשים 6

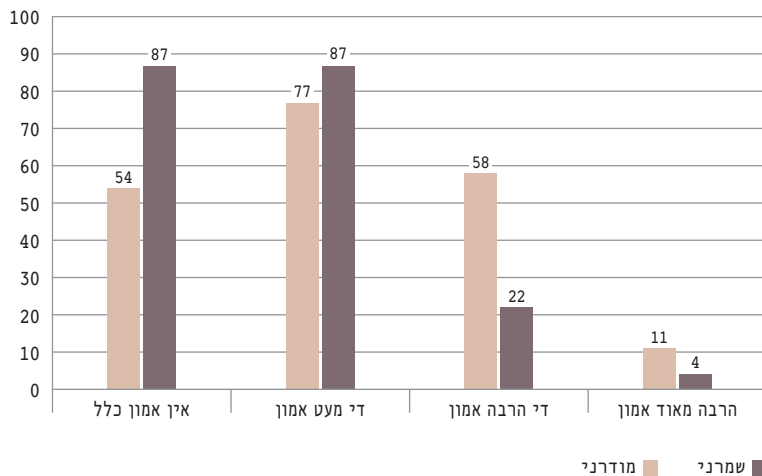
הערכת תפקודה הכללי של המשטרה, חרדים שמרנים לעומת חרדים מודרנים (ב-%)

הערה: הקטגוריה "שמרני" בתרשים זה מייצגת צירוף של הקטגוריות "שמרני" ו"שמרני מאוד"; באופן דומה, הקטגוריה "מודרני" מייצגת צירוף של הקטגוריות "מודרני" ו"מודרני מאוד".

חרשים 7

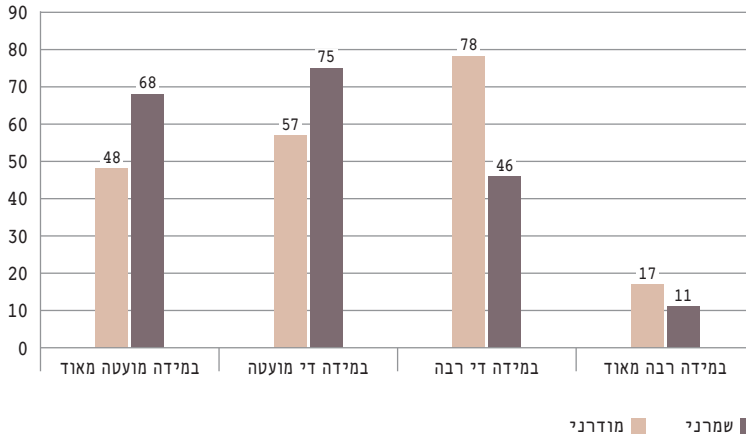
מידת האמון במשטרה, חרדים שמרנים לעומת חרדים מודרניים (ב-%)

הערה: הקטגוריה "שמרני" בתרשים זה מייצגת צירוף של הקטגוריות "שמרני" ו"שמרני מאוד"; באופן דומה, הקטגוריה "מודרני" מייצגת צירוף של הקטגוריות "מודרני" ו"מודרני מאוד".

תרשים 8

**"לתחושתך, באיזו מידה משטרת ישראל מעניקה לך ביטחון אישי?",
חרדים שמרנים לעומת חרדים מודרנים (ב-%)**

הערה: הקטגוריה "שמרני" בתרשים זה מייצגת צירוף של הקטגוריות "שמרני" ו"שמרני מאוד"; באופן דומה, הקטגוריה "מודרני" מייצגת צירוף של הקטגוריות "מודרני" ו"מודרני מאוד".

הזדהות ערכית

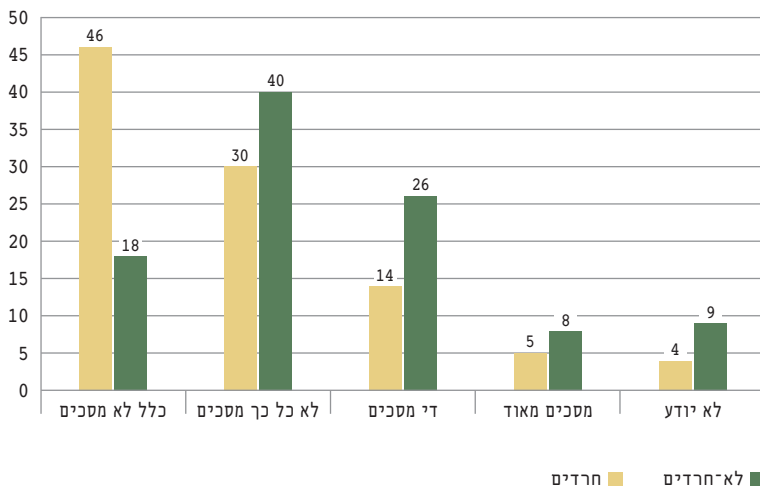
הלגיטימציה של המשטרה בעיני אזרחים, וראייתה כמי שמן הראוי לציית לה, מכוונת את האזרחים לציית גם כאשר הדרישה איננה תואמת במלואה את מערכת הערכים שלהם, או שהיא מנוגדת לאינטרס המיידי שלהם. אזרחים אינם מסכימים בהכרח עם כל חוק או דרישה לציות, אולם הלגיטימיות משמעותה הכרה בכך שסדר חברתי מחייב גם מערכת חוקים העומדת מעל להעדפות ולהסכמות אישיות. כאשר אנשים מאמינים שציות לחוק הוא חובה מוסרית, אי-המוסריות בהתנהגות מנוגדת לחוק היא מובנת מאליה (Jackson et al., 2012b).

ציות לחוק נשען על מנגנונים של אכיפה וסנקציות המרתיעים את האזרחים והופכים את המעבר על החוק ללא כדאי. אולם בטווח הארוך ציות נובע גם

מתחושות של מחויבות להתנהגות שומרת חוק, ואזרחים מצייתים לחוק מסיבות נורמטיביות, מתוך אמונה שנכון וראוי לעשות זאת (Tyler, 2006; Jackson et al., 2012a). ההזדהות הערכית (moral alignment) של אזרחים עם המשטרה עשויה להשפיע על הנכונות לציית לחוק ולשתף פעולה עם המשטרה. הזדהות ערכית מבוססת על ההנחה שהמשטרה והאזרחים חולקים מערכת דומה של ערכים ושל נורמות, ושהמשטרה, בפעולתה, משמרת את הערכים הללו, המצויים בהסכמה רחבה. בקרב כלל היהודים בישראל ההזדהות הערכית עם המשטרה (כפי שמתבטאת בהסכמה להיגד "המשטרה פועלת בנחישות למען הערכים החשובים לי") נמצאה נמוכה, אך היא נמוכה במיוחד בקרב הציבור החרדי (תרשים 9): כ־46% מהחרדים כלל אינם מזדהים ערכית עם המשטרה (לעומת 18% מהיהודים הלא־חרדים), ורק 19% מהנשאלים החרדים מסכימים שהמשטרה פועלת למען ערכים החשובים להם (לעומת 34% מהציבור היהודי הלא־חרדי).

תרשים 9

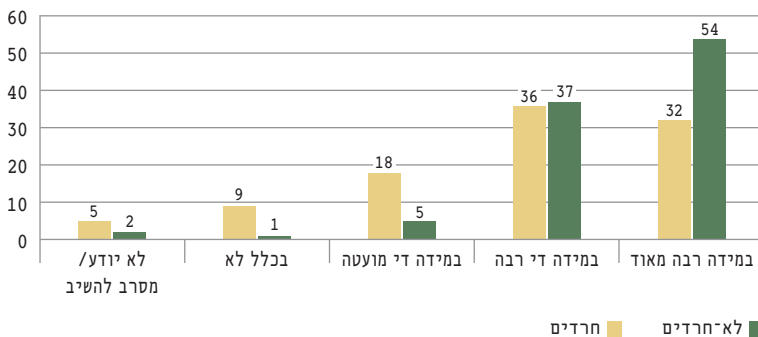
מידת ההסכמה עם ההיגד "המשטרה פועלת בנחישות למען ערכים החשובים לי", חרדים לעומת יהודים לא־חרדים (ב-%)

ההזדהות הערכית הנמוכה של החרדים עם המשטרה קשורה בהזדהות הנמוכה שלהם עם המדינה בהשוואה ליהודים שאינם חרדים. אכן, סקרים קודמים דיווחו כי כ־60% מהחרדים אינם חשים חלק ממדינת ישראל, ותחושה זו חזקה יותר בקרב הקבוצות השמרניות (כהנר, 2020: 219). כאשר מדובר בקבוצות מיעוטים, ההזדהות הערכית עם המדינה עשויה להיות תנאי מקדים להזדהות עם המשטרה, שכן המשטרה היא לא רק סמל לריבונותה של המדינה אלא גם מי שנתונה בידיה הסמכות לאכוף את חוקי המדינה, וגם שיקול דעת לא מבוטל. בדומה לממצאים של סקרים אחרים, המציגים הזדהות ערכית נמוכה של חרדים עם המדינה, גם בסקר שקיימנו נמצא פער בתחושת השייכות למדינת ישראל ובתחושת הגאווה בזהות הישראלית בין חרדים ללא־חרדים. חרדים חשים עצמם פחות שייכים למדינת ישראל ולבעיותיה מאשר יהודים לא־חרדים (תרשים 10), והם פחות גאים בזהותם הישראלית (תרשים 11). עם זאת, אף שמידת ההזדהות של חרדים רבים עם המדינה נמוכה מזו של שאר היהודים במדינה, רוב החרדים (68%) מזדהים עם המדינה וגאים בזהותם הישראלית, ושיעור זהה רואים עצמם חלק ממדינת ישראל ובעיותיה.

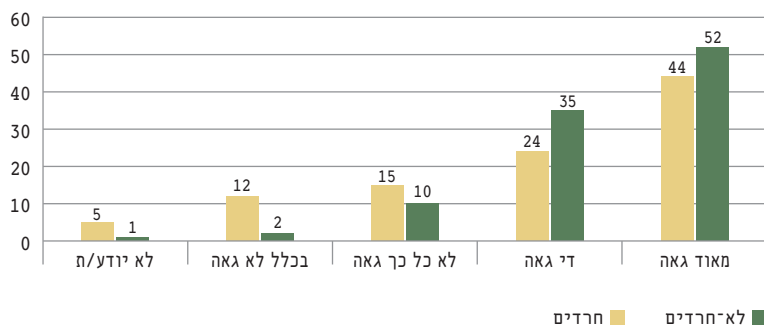
תרשים 10

תחושת שייכות למדינה ולבעיותיה, חרדים לעומת יהודים לא־חרדים (ב־%)

תרשים 11

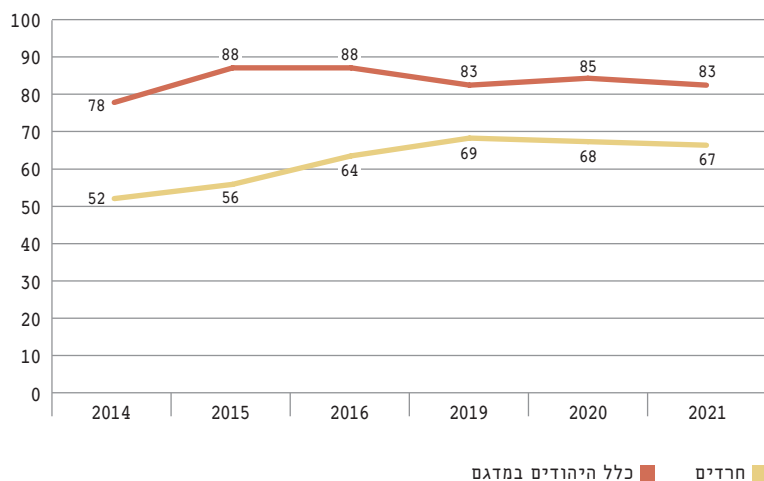
גאווה בזהות הישראלית, חרדים לעומת יהודים לא-חרדים (ב-%)

עם זאת, ולמרות הפערים, בשנים האחרונות (2014-2021) יש גם מגמה של התחזקות תחושת השייכות למדינה בקרב חרדים (תרשים 12), והיא ניכרת גם בשנות שגילינו במחקר בכל הנוגע ליחס של חרדים למדינה בכלל ולמשטרה בפרט.

תרשים 12

חשים שייכים למדינה ולבעיותיה, חרדים לעומת כלל היהודים בישראל, 2014-2021 (ב-%)

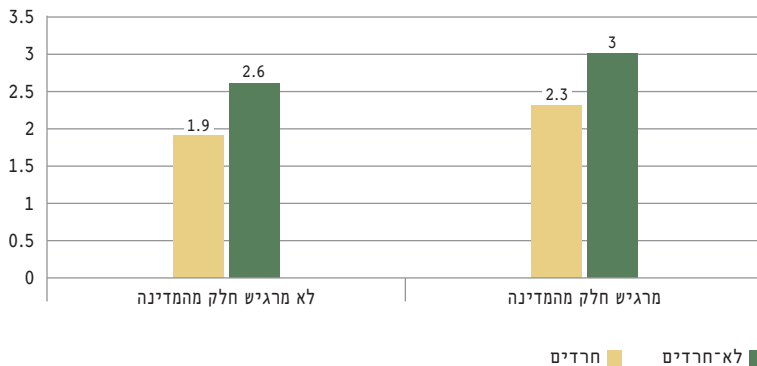

מקור: נתונים של סקרי מדד הדמוקרטיה הישראלית, שנים שונות (בשנים 2017 ו-2018 השאלה לא נכללה בסקרי מדד הדמוקרטיה).

נמצא שיש קשר בין יחסם של חרדים למדינה למידת האמון שהם נותנים במשטרה: חרדים שמרגישים חלק ממדינת ישראל ומבעיותיה מביעים אמון גבוה יותר במשטרה ונותנים לה ציון גבוה יותר על תפקודה הכללי מאשר חרדים שאינם מרגישים חלק מן המדינה (תרשים 13). כמו כן, חרדים שחשים גאווה בהיותם ישראלים נותנים למשטרה ציון גבוה יחסית על תפקודה הכללי (תרשים 14).

תרשים 13

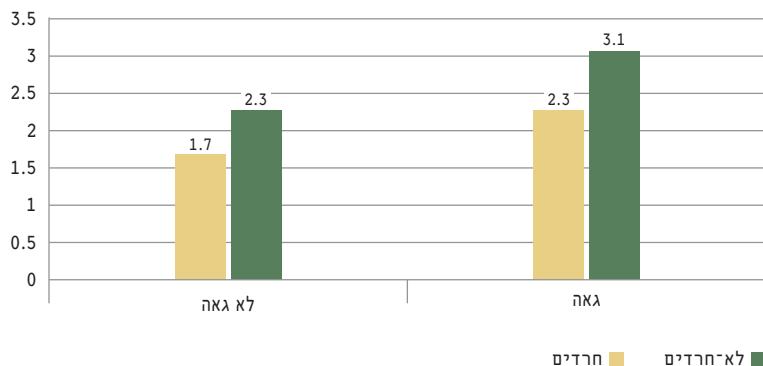
ציון ממוצע למשטרת ישראל על תפקודה הכללי, לפי תחושת השייכות למדינה, חרדים לעומת יהודים לא-חרדים (1=גרוע, 5=מצוין)

הערה: התרשים מבוסס על התשובות לשאלה "באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך חלק ממדינת ישראל ובעיותיה?". הקטגוריה "מרגיש חלק מהמדינה" כוללת את מי שענו "במידה רבה מאוד" או "במידה די רבה", והקטגוריה "לא מרגיש חלק מהמדינה" - את מי שענו "במידה די מועטה" או "בכלל לא".

חרשים 14

ציון ממוצע למשטרת ישראל על תפקודה הכללי,
לפי מידת הגאווה בזהות הישראלית,
חרדים לעומת יהודים לא-חרדים (1=גרוע, 5=מצוין)

הערה: החרשים מבוסס על התשובות לשאלה "עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי?". הקטגוריה "גאה" כוללת את מי שענו "מאוד גאה" או "די גאה", והקטגוריה "לא גאה" – את מי שענו "לא כל כך גאה" או "בכלל לא גאה".

אף שבסקר נמצא כי חרדים רבים מרגישים חלק ממדינת ישראל, בראיונות ובקבוצות המיקוד עולה גם ניכור כלפי המשטרה, כפי שהסביר אחד המשתתפים:

אני חושב שהדברים יושבים על רובד עמוק יותר, זאת אומרת מבחינת החרדי המשטרה הוא האחר, הוא לא אני, אין לי דוד שוטר, אין לי בן דוד שוטר, אני לא אפגוש שוטר בבית הכנסת, אני לא אפגוש אותו בבריכה, במגרש הכדורגל, לא כשכן מעבר לכביש, השוטר הוא אחר. חייל זה"ל הוא אחר, מדינת ישראל הוא אחר בשביל חרדי, זה הבסיס (קבוצת מיקוד גברים 3).

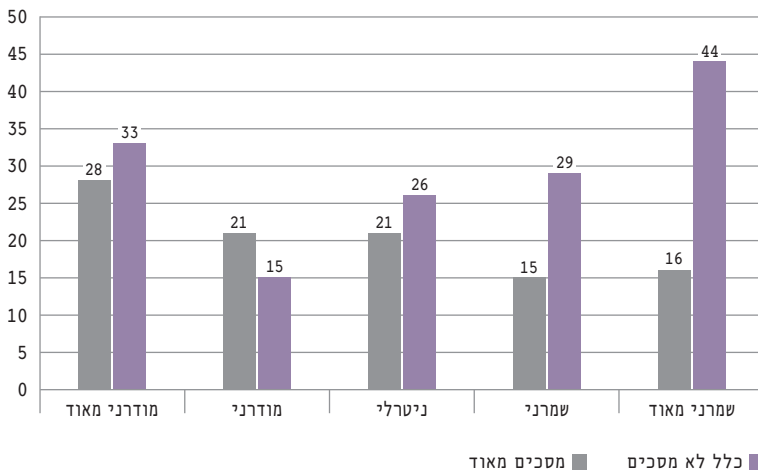
בקבוצות המיקוד ובראיונות הביעו המרואיינות והמרואיינים תסכול רב ממה שנתפס בעיניהם כהתעלמות של המשטרה מהצרכים הייחודיים של החברה החרדית. תחושה זו התעצמה במהלך הסגרים בתקופת הקורונה, אבל קשורה גם בעימותים אחרים ובתחושות רחבות יותר. התעלמות זו, לתפיסתם, קשורה בחוסר ההגינות של המשטרה, שבו נדון בהמשך, אבל לא פחות מכך – בשאלות ערכיות בסיסיות ובהבדלים ערכיים בינם לבין המשטרה והמדינה בכלל:

צריך להבין שהנושא הזה של לימוד תורה בתפיסה החרדית זה חמצן, זה כמו תגיד לבן אדם לא לנשום, אין חיה כזאת, זה לא שייך. לכן נקודת המוצא של החיכוך זה לא לעשות חתונה, חתונה בסדר אני אעשה אותה באולם, בחצר, אצמצם אנשים, לא יהיו לי כל כך, כמו בציבור הכללי שהיה מוגבל בחתונות בתקופת בקורונה, אז אעשה משהו פחות טוב. אבל פה ללמוד או לא זה עניין של חיים ומוות, לכן נקודת החיכוך של לסגור תלמודי תורה וישיבות זה מה שנקרא מבחינתם להוציא שמד על היהדות, על עם ישראל בכלל כי התפיסה של הציבור החרדי שלימוד התורה הוא בעצם מקיים את כל העולם, לא רק את החברה בישראל, אז קודם כל צריך להסתכל על זה שזה הנושא (שם).

בשאלות הכבוד למשטרה וההזדהות הערכית עימה בולטת ההשפעה של המיקום על ציר השמרנות-מודרניות: בקבוצות השמרניות שיעור המבטאים כבוד למשטרה נמוך יותר מאשר בקבוצות המודרניות (תרשים 15). גם ההזדהות הערכית עם המשטרה נמוכה יותר בקרב הקבוצות השמרניות (תרשים 16).

תרשים 15

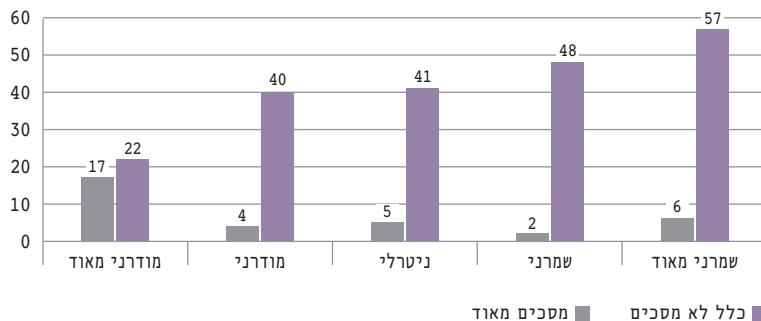
מידת ההסכמה עם ההיגד "יש לי כבוד רב למשטרה ולשוטרים",
חרדים לפי רמת שמרנות (ב-%)

הערה: אפשרויות התשובה לשאלה זו היו: כלל לא מסכים; לא כל כך מסכים; די מסכים; מסכים מאוד. בתרשים זה מוצגות שתי התשובות הקיצוניות: "כלל לא מסכים" ו"מסכים מאוד".

חרשים 16

מידת ההסכמה עם ההיגד "המשטרה פועלת בנחישות למען ערכים החשובים לי", חרדים לפי רמת שמרנות (ב-%)

הערה: אפשרויות התשובה לשאלה זו היו: כלל לא מסכים; לא כל כך מסכים; די מסכים; מסכים מאוד. בחרשים זה מוצגות שתי התשובות הקיצוניות: "כלל לא מסכים" ו"מסכים מאוד".

לסיכום, שאלת ההזדהות הערכית, עם המדינה בכלל ועם המשטרה בפרט, מצביעה לא רק על הבדלים בין החברה החרדית לשאר האוכלוסייה היהודית בישראל, אלא גם על שונות בקרב החרדים עצמם. למרות הפערים, רוב החרדים מזדהים עם המדינה, גאים בזהותם הישראלית ורואים עצמם חלק ממדינת ישראל ומבעיותיה. עם זאת, יש פער גדול בין חרדים ליהודים לא-חרדים בכל הנוגע לכבוד שהם רוחשים למשטרה, כמו גם לתחושה שהמשטרה פועלת למען ערכים החשובים להם. בהשוואה בין קבוצות מודרניות ושמרניות נמצא כי יש שונות גדולה ביניהן ביחסן למשטרה, ושונות זו באה לידי ביטוי גם בקבוצות המיקוד.

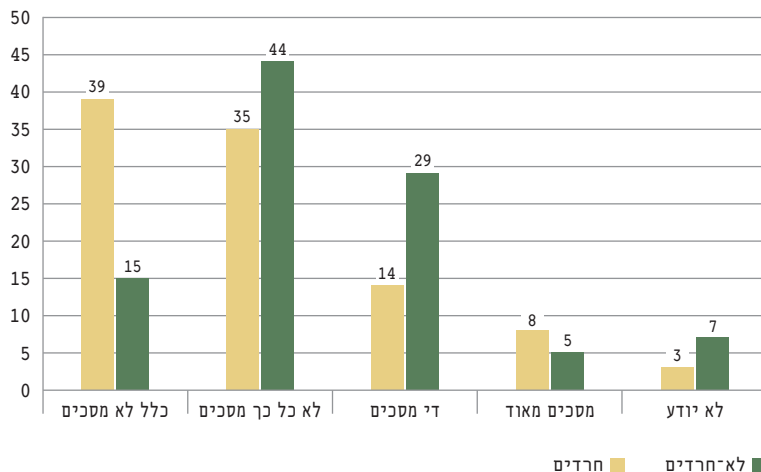
הוגנות

היעדרה של הזדהות ערכית שולל לכאורה את האפשרות שהמטרה תוכל לזכות בלגיטימציה או אמון. צדק תהליכי, לדוגמה, עלול להיות מהותי פחות עבור קבוצות מיעוטים מתבדלות שאינן מעוניינות לבוא כלל במגע עם סמכויות האוכפות חוקים שאינן לגיטימיות בעיניהן (Huo, 2003; Tankebe, 2009). משום כך, עבור חלק מהקבוצות החרדיות המתבדלות המטרה פסולה מראש ללא קשר להתנהגותה. אולם עבור רוב החרדים, תהליכי ההשתלבות בחברה הכללית שתיארנו קודם, תחושות השייכות למדינה ולחברה והצורך במטרה, שבו נדון בהמשך, אינם מאפשרים או מעודדים היפרדות או התבדלות מוחלטת. לכן, לצד ההזדהות הערכית המסויגת עם המדינה ומוסדותיה תיתכן משמעות גדולה לתפיסת ההוגנות של המטרה. תפיסת ההוגנות של אזרחים את המטרה קשורה בשלושה דברים: ראשית, התחושה שאפשר לבטוח במוטיבציות ובכוונות של המטרה; שנית, האמונה שפעולות המטרה מתבססות על שיקול לא מוטה של העובדות (ניטרליות); ושלישית, התחושה שיחסה של המטרה אליהם הוא ראוי ומכבד אותם כאזרחים שווי זכויות.

האמון במטרה, ובמוסדות המדינה בכלל, קשור, בין השאר, בתפיסה שהיא פועלת במקצועיות ובענייניות כדי לשרת את האזרחים ולהגן עליהם. אולם מסקרים קודמים עולה כי הציבור הישראלי ככלל אינו חושב שהמטרה פועלת במקצועיות וענייניות (כך סבורים 47.5% מהציבור היהודי ו-18% מהציבור הערבי). עם זאת, התקשורת, הממשלה והכנסת זוכות לציונים נמוכים עוד יותר (הרמן ואח', 2021: 78). בסקר הנוכחי, רוב החרדים (וגם רוב קטן יותר של לא-חרדים) אינם חושבים שפעולות המטרה מבוססות על שיקולים מקצועיים (תרשים 17), תחושה המשתקפת גם בדברים שעלו בקבוצות המיקוד. לתחושות אלה שותפים גם חרדים המזהים עצמם כמודרניים וכמודרניים מאוד (תרשים 18): רק 11% ו-17% מהנשאלים, בהתאמה, סבורים שהמטרה פועלת משיקולים מקצועיים.

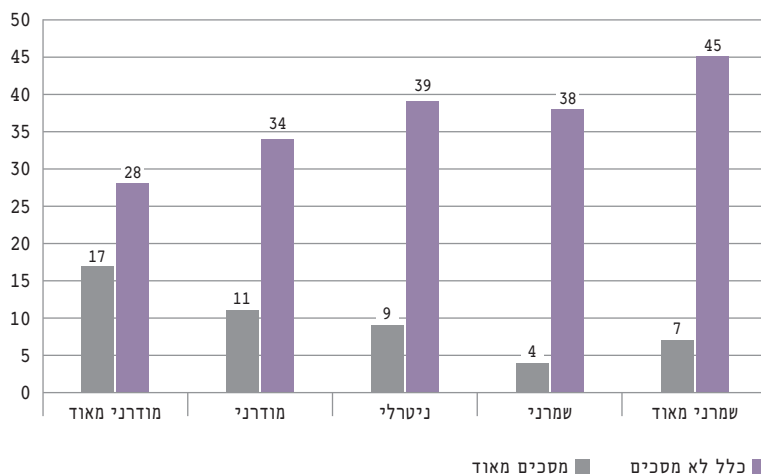
תרשים 17

מידת ההסכמה עם ההיגד "ברוב המקרים שיקולים מקצועיים הם המובילים את פעילות השוטרים והמשטרה",
 חרדים לעומת יהודים לא-חרדים (ב-%)

תרשים 18

מידת ההסכמה עם ההיגד "ברוב המקרים שיקולים מקצועיים הם המובילים את פעולת השוטרים והמשטרה",
 חרדים לפי רמת שמרנות (ב-%)

הערה: אפשרויות התשובה לשאלה זו היו: כלל לא מסכים; לא כל כך מסכים; די מסכים; מסכים מאוד. בתרשים זה מוצגות שתי התשובות הקיצוניות: "כלל לא מסכים" ו"מסכים מאוד".

שיטור יתר

שיטור יתר (over-policing) הוא דוגמה מובהקת לאפליה של קבוצות על בסיס מאפייני משותף, לעיתים קרובות צבע עור או מאפיינים חיצוניים המבדילים אותן מאחרים. האפיון האתני (פרופיילינג), המזוהה עם שיטור היתר, עושה שימוש בהכללות המבוססות על מאפיינים שונים כבסיס לחשד המנחה את פעולות אכיפת חוק. שימוש זה איננו בהכרח הנחיה כתובה או חלק ממדיניות רשמית, אבל הוא מתמסד ומקבל לגיטימציה דרך כללים, הכשרה ובעיקר בשיקול הדעת הרחב שיש לשוטרים בהחלטה את מי לעכב ולבדוק כחלק מעבודתם השגרתית (Epp, Maynard-Moody, and Haider-Markel, 2014: 2). ההפעלה של מה שמכונה "חשד סביר" כדי לעכב אדם עשויה להיות מבוססת על סטריאוטיפים הרווחים במשטרה ובחברה כולה. אכן, מחקרים רבים מצביעים על כך שמיעוטים, ובפרט מיעוטים "מזוהים" במאפיין חיצוני (visible minorities), כמו צבע עור, מעוכבים יותר לתשואל, חיפוש ומעצר, וגם חשופים יותר להפעלה של אלימות נגדם (Ben-Porat and Yuval, 2019: 37). עיכובים, גם אם הם מסתיימים בלא כלום, מעבירים מסר חשוב על אזרחות ושוויון. מעבר לממד הסימבולי, המסמן את ההיררכיות של האזרחות, לשיטור היתר יש גם השלכות מעשיות על חיי היום-יום: החשש ממפגש עם שוטרים עלול לגרום לאותם בני מיעוטים להימנע מנוכחות במקומות שבהם הם צפויים להיות מעוכבים, ולהדרה בפועל מהמרחב הציבורי. את התפיסות שתנועתם במרחב מוגבלת מחשש לעיכוב ניתן לייחס לשילוב של נראות (visibility) וחולשה (vulnerability), ההופך אזרחים אלה למטרה לעיכוב ובדיקה, מקשה עליהם להתגונן וחושף אותם לאלימות משטרתית.

בשונה מקבוצות מיעוטים אחרות בישראל, כמו אזרחים ערבים או יוצאי אתיופיה, לשיטור היתר כלפי החרדים אין משמעות בשגרה ובחיי היום-יום, שכן חרדים אינם מזוהים עם פשיעה או סובלים מסטריאוטיפים הקשורים בעבריינות או אלימות, ולכן אינם צפויים לסבול מחשד שהם עבריינים ומעיכובים ובדיקה הנגזרים מכך. שיטור היתר כלפי החרדים מתקשר בעיניהם בעיקר לאלימות משטרתית המופעלת כלפיהם בהפגנות, הנתפסת בעיני החרדים כשונה מהיחס למפגינים אחרים (שם). בזמן משבר הקורונה, לתפיסת החרדים, התרחב שיטור היתר גם לחיי היום-יום, באכיפה של הסגרים ושל חובת עטיית המסכות, ולכן התחזקה התפיסה של החרדים שהמשטרה מחמירה איתם בהשוואה לציבור

החילוני. כך, לדוגמה, ההפעלה של ה"בואש", המתזן נוזל מצחין על המפגינים, נתפסת בעיני החרדים כאמצעי קיצוני ומשפיל שלדבריהם מופעל רק נגד ערבים וחרדים, ואינו מופעל נגד קבוצות יהודיות אחרות. במילים אלה תיאר את תפיסת שיטור היתר אחד המשתתפים בקבוצת המיקוד:

היחס של המשטרה כלפי החרדים, זה לא דבר חדש, רואים את זה בכל הפגנה, בכל הסיטואציות האלה, היד הרבה יותר קלה על ההדק מאשר בקהלים אחרים. זאת אומרת, שאם יש הפגנה, מייד יביאו מכת"זיות עם בואש, וישתמשו בכלים הכי עוצמתיים על מנת לפזר אותה, מה שראינו בתחילת הקורונה בהפגנות נגד ביבי [ההפגנות שהתקיימו ב-2020-2021 מול מעון ראש הממשלה בירושלים], שם לא השתמשו במכת"זיות וגם אם כן זה היה רק אחרי שהציבור ביקש והביאו מכת"זיות עם מים רגילים ולא עם מים כחולים עם הריח המסריח. בשביל להעיף אנשים עם מכת"זית, אפשר עם מים, אבל פה, בגלל שזה חרדים, וגם ככה הם מסריחים, זאת ההסתכלות של המשטרה, הם גם ככה מלוכלכים אז נלכך יותר (קבוצת מיקוד גברים 4).

דברים דומים כתב גם העיתונאי החרדי מרדכי גולדמן בעיתון "הארץ":

קשה להשתכנע, שהעובדה שעד היום נמנעה המשטרה מלהשתמש בבואש בהפגנות אחרות, כמו, למשל, בהפגנות בלפור, היא מקרית. לא ניתן להימלט מהמחשבה, שההתנהגות הזאת יושבת על דעות קדומות, על כך שהחרדים מסריחים בכל מקרה. קצת בואש הרי לא ישנה את ריח הדגים המלוחים הנודף מהקפוטא [...] התזת נוזל המצחין בשכונות מגורים היא חרפה מוסרית וענישה קולקטיבית פסולה ובלתי חוקית. זרנוקי הבואש יורים צרות של צחנה בלא הבחנה, כולל לתוך בתים; זרם בואש שנורה ממכתזית יכול בקלות לשבור חלון זכוכית, ולפזר בדירה של חפים מפשע סירחון שקשה להיפטר ממנו במשך ימים. אין כל הנמקה היכולה להתיר שימוש בבואש בשכונות מגורים, ופגיעה כה אלימה ומשפילה באלפי תושבים בלתי מעורבים המתגוררים באזור (גולדמן, 2021).

בקבוצות המיקוד ובראיונות תיארו המשתתפות והמשתתפים את האכיפה המשטרית כמוטה נגד החרדים, וכך גם את השימוש של המשטרה באליםמות כנגדם:

אני כן חושבת שבכלל יש משהו כללי, במיוחד בקורונה, שהיה "עליהם" מאוד גדול כלפי החרדים. אז יש תחושה שיש אכיפה בררנית, אני יכולה להגיד את זה, גם על הכביש, כשאני רואה שוטר, בתחושה שלי יש אכיפה בררנית. גם בקנסות, גם בלעצור מישהו ולבדוק אותו (קבוצת מיקוד נשים 2).

מרואינת אחרת קובלת על כך שהמשטרה בוחרת להתמקד באכיפה כלפי חרדים, במקום להקדיש את המאמץ לדברים החשובים באמת:

במקום לקחת את הכוחות שלהם ולהילחם בפשע האמיתי ובדברים שבאמת צריך להילחם כמו מאפיה או בעיות במגזר הערבי, המון דברים שצריך לאכוף אותם, ויש מה לעשות, ויש עבודה, אבל זה מאוד קשה אז לא עושים את זה, במקום זה הולכים לכמה אנשים תמימים שלא שמו מסכה, ביג דיל (קבוצת מיקוד נשים 2).

מרואיין אחר מביע את תחושת האפליה כשהוא מתאר שיטור מסביר פנים כלפי חילונים, שלתחושתו לא קיים כלפי חרדים:

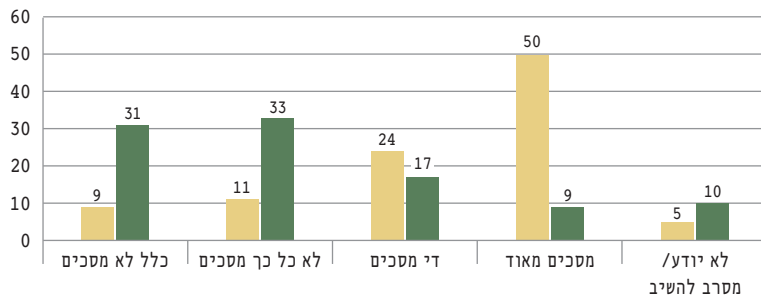
כשאני רואה שוטרים מחלקים מסכות לחילונים בתל אביב, ומחכים למישהו שיסיים את הסיגריה, הם יותר אנושיים, הם באים עם אג'נדה שלהם ומידע אישי שלהם, לא גוף מספיק הוגן (קבוצת מיקוד גברים 2).

בסקר מדד הדמוקרטיה שנערך בשנת 2020, כ-80% מהנשאלים החרדים (לעומת 44% מהמסורתיים ו-20.5% מהחילונים) הסכימו או הסכימו מאוד עם הטענה שיש שיטור יתר נגד החרדים (הרמן ואח', 2020: 120). תפיסה זו של חרדים לגבי חוסר הגינות ושיטור יתר באה לידי ביטוי גם בממצאי הסקר שלנו. בעוד בציבור היהודי הלא-חרדי רק 26% סבורים שהמשטרה מפעילה שיטור יתר כלפי החרדים, בקרב החרדים 74% סבורים כך (תרשים 19). בהתאמה, 83% מהחרדים (לעומת 33% מהיהודים הלא-חרדים) מאמינים שהיחס של המשטרה כלפיהם גרוע יותר מהיחס שלה לאזרחים אחרים בישראל (תרשים 20). תחושת הקיפוח היחסי (שעליה יורחב בהמשך) של חרדים גבוהה יותר בקרב הקבוצות השמרניות מאשר בקרב המודרניות (תרשים 21). ייתכן שההסבר להבדל זה הוא שחרדים שמרנים מתגוררים על פי רוב בקהילות הומוגניות, המגע שלהם עם החברה הכללית מצומצם יותר ויחסם למדינה ומוסדותיה מסווג יותר (כהנר, 2022: 272). בנסיבות

אלה, כפי שנראה בפרק הבא, קל יותר לפתח תפיסות של "אנחנו" ו"הם" כלפי החברה הכללית ותחושות של קיפוח יחסי בנוגע לשיטור. תחושת הקיפוח היחסי והאמונה כי המשטרה מפלה את החרדים לרעה דווקא רווחת יותר בקרב חרדים בגיל 35-54, ופחות בקרב הצעירים או המבוגרים (תרשים 22), וייתכן שממצא זה קשור לכך שזו האוכלוסייה שבאה במגע ישיר בעימותים עם המשטרה.

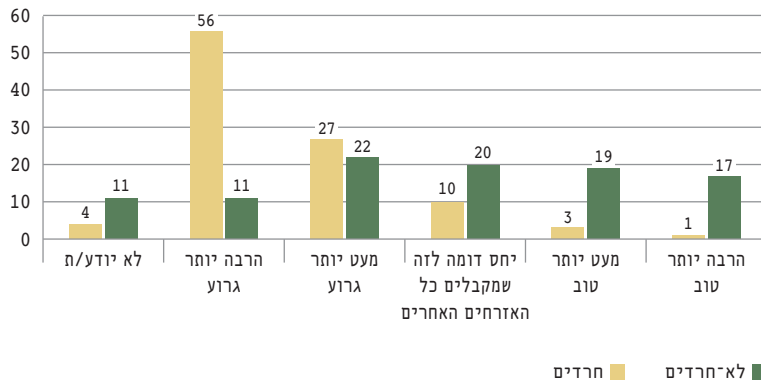
תרשים 19

מידת ההסכמה לטענה שהמשטרה מפעילה שיטור יתר כלפי החרדים, חרדים לעומת יהודים לא-חרדים (ב-%)

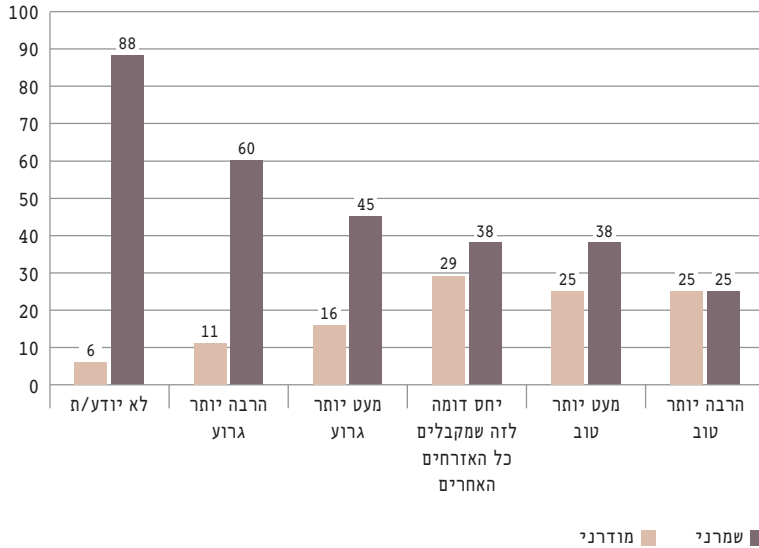
תרשים 20

"בהשוואה לאזרחים אחרים בישראל, היחס של השוטרים והמשטרה לחרדים הוא... חרדים לעומת יהודים לא-חרדים (ב-%)

תרשים 21

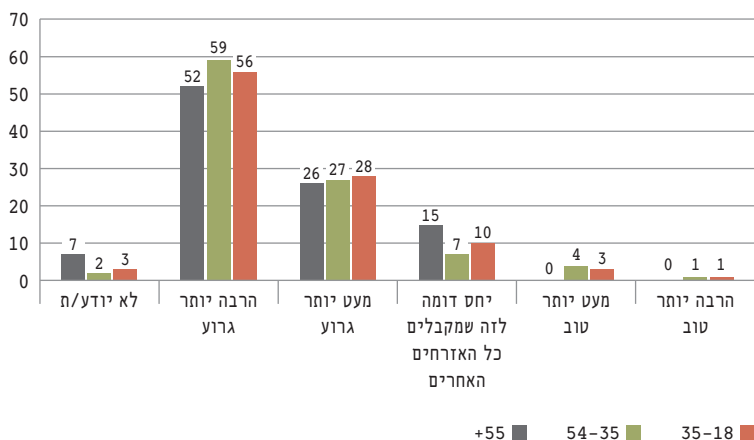
"בהשוואה לאזרחים אחרים בישראל, היחס של השוטרים והמשטרה לחרדים הוא..."
חרדים שמרנים לעומת חרדים מודרנים (ב-%)

הערה: הקטגוריה "שמרני" בתרשים זה מייצגת צירוף של הקטגוריות "שמרני" ו"שמרני מאוד"; באופן דומה, הקטגוריה "מודרני" מייצגת צירוף של הקטגוריות "מודרני" ו"מודרני מאוד" (הקטגוריה האמצעית שברצף לא הוצגה כאן).

חרשים 22

"בהשוואה לאזרחים אחרים בישראל, היחס של השוטרים והמשטרה לחרדים הוא..." חרדים לפי קבוצות גיל (ב-%)

בראיונות ובקבוצות המיקוד, תחושות של שיטור יתר ותפיסות של יחס עוין כלפי החרדים היו הסבר לחשדנות כלפי המשטרה ולאמון הנמוך בה:

אנחנו שומעים לא אחת, שגם כששוטר עוצר בן אדם, כשהוא רואה שזה אדם חרדי העוינות שלו כלפיו היא ניכרת בטונים, בהתנהלות, בשיחה [...] כשהיה את המחסומים בתקופה הסגרים של הקורונה, עיתונאי אחד התחפש לחרדי הוציאו לו את המיץ, ואז כשהוא בא כמו שהוא, נתנו לו לעבור בלי בכלל לשאול אותו לאן הוא הולך. יש איזו אג'נדה כאילו החרדים... לא יודע, אולי יש אצל השוטרים והמשטרה מחשבה שהחרדים מחפשים לעבור על החוק, או שהחרדים מחפשים להילחם במשטרה, לעשות צרות למשטר, לא יודע. אבל זה לא נכון (ריאיון עם רב שכונה חרדית בירושלים).

היחס הנוקשה, לתפיסתם, איננו נחלת הכלל אלא מופנה בעיקר כלפי החרדים. קיפוח יחסי (relative deprivation) הוא ביטוי לתחושת חוסר הוגנות ונתפס כחלק מאפליה מתמשכת, ולעיתים אף מהזנחה מכוונת של קבוצות (Gurr, 1970). אזרחים בוחנים את מעמדם, בין היתר, דרך האופן שבו מתייחסים אליהם סוכני המדינה, ועושים זאת בהשוואה לאחרים, בעיקר בני קבוצות דומיננטיות,

ולעיתים מטיקים מכך שהם אזרחים מדרגה שנייה. את היחס הנוקשה, לשיטת המרואיינים החרדים, שממנו סבלו עד משבר הקורונה בעיקר הקבוצות החרדיות הקיצוניות, חוו במהלך המשבר חרדים רבים, והם השוו עצמם לקבוצות האחרות. ההפגנות שהתקיימו באישור המשטרה באותם חודשים בסמוך למעון ראש הממשלה ברחוב בלפור בירושלים היו עבורם סימן מובהק לאפליה של חרדים, בשל היחס המכיל והמקל של המשטרה, לטענתם, למפגינים בבלפור, שהם חילונים ואנשי שמאל: "בלפור זה בדיחה, זה כלום, תראה מה היה בבני ברק, מה שהיה שם זה לא חמישה אחוזים ממה שהם שם. תראה הסרטות ממכות לחרדים" (קבוצת מיקוד גברים 1).

לפי רבים מהמרואיינים, אופן ההצגה של חרדים בתקשורת הוא סיבה מרכזית ליחס הנוקשה של המשטרה כלפיהם. לדבריהם, הדימוי השלילי של החרדים בתקשורת מחלחל לא רק אל המשטרה אלא לחברה כולה: "כמו שהיה אווירה בשנות התשעים והאלפיים שהחרדים הם נוכלים וגנבים, כשהתקשורת נגדם. גם בעניין הקורונה שהם מפיצי המחלה. ועכשיו גם עושים לאומן, [חרדים] עומדים לחזור מאומן והתקשורת תגיד שהם מפיצים את המחלה" (קבוצת מיקוד גברים 1).

תחושות אלה רווחות במיוחד בקרב אנשי הפלג הירושלמי, המתעמתים לעיתים קרובות עם המשטרה:

כשאדם רואה שוטר, זה לא זה ששומר עליי, זה משהו קצת מפחיד. כי כשנתקלתי איתו בפעמים האחרונות, זה לא היה בדיוק האדם שאכפת לו להגן עליי ולעזור לי, גם אם אני עושה הפגנה, ואני יודע שתפקידו להוציא אותי, ואני עושה הפגנה כשאני יושב על פסי הרכבת האלה, ואני צריך לצעוק אל תיקחו בחור ישיבה לצבא... שאני בא לעזוק את הזעקה ברור לי שיבוא שוטר ויגיד צא מפה, לא אכפת לי. אבל אם הוא יעשה את זה בתוספת ברכייה, בעיטה, דריכה, ומכת"זית, ואני לא יודע מה, ועצבים וכל האגרסיות [...] זה לא שיטור, זה סדיזם לשמו (ריאיון עם נציג הפלג הירושלמי).

המרואיינים משוכנעים שגם בהשוואה לקבוצות מיעוטים אחרות מצבם רע יותר. לשיטתם, הדימוי השלילי של החרדים וחולשתם הפוליטית הופכים אותם למטרה קלה לשיטור יתר ולאלימות משטרתית. האלימות המופנית כלפי חרדים בהפגנות

מצד המשטרה חמורה הרבה יותר, לדעתם, מזו המופנית כלפי מפגינים בבלפור, הנהנים מגיבוי התקשורת המגינה עליהם מפניה. את החרדים, לעומת זאת, התקשורת ממסגרת כקבוצה פורעת חוק ואלימה, ומתעלמת במכוון מהאלימות המשטרתית כלפיהם. אחד המרואיינים מציג את התקשורת כמי שמעצבת את דעת הקהל כלפי חרדים וגם את יחסה של המשטרה כלפיהם:

היה הרבה הפגנות והיה אפשר לראות איך השוטרים התנהגו באיזו אלימות, איזה אמצעי אלימות הם הפעילו לעומת ההפגנות בבלפור שהיה שם דברים קטסטרופליים ודברים לא נתפסים, והם לא עשו שם כלום, התנהגו בדחילו ורחימו ורחמים גדולים, כל דבר שהם יעשו התקשורת תפרסם, הרי המדינה מתנהלת לפי התקשורת ומי ששולט בתקשורת זה השמאלנים והם בסופו של דבר מנהלים את כולם אז גם המשטרה כפופה להם ומנסה לרצות אותם, אז בוודאי שאם התקשורת אוהבים להשחיר את הציבור החרדי אז המשטרה מיישרת קו עם ההתנהלות הזאת (קבוצת מיקוד גברים 1).

מרואיין אחר מוסיף על חברו, ומדגיש כי התקשורת יכולה להיות כלי מרתיע המרסן את כוחה של המשטרה, אך יכולת זו אינה באה לידי מימוש ביחס לחרדים:

כל המדינה שייכת לחילונים, אין לנו משהו שלנו, התקשורת חילונית, אם נעשה משהו, לא נוכל לעלות לתקשורת להגיד זה לא קשור אלינו, החילונים משתלטים. במיוחד שהתקשורת זה חלק מהשמאל, לכן כמה שיעשו הם לא יחטפו מהתקשורת כלום (קבוצת מיקוד גברים 1).

לתפיסתם של המרואיינים החרדים, מיעוטים אחרים, כמו האזרחים הערבים ויוצאי אתיופיה, זוכים להתייחסות אחרת מצד התקשורת והציבור הכללי, כמו גם מצד המשטרה. לדוגמה, יוצאי אתיופיה זוכים לאמפתיה יותר מאשר חרדים – הציבור סלחני יותר כלפיהם כאשר הם מפעילים אלימות, והמשטרה נכונה יותר להבליג על כך:

בהפגנות של האתיופים בצומת קריית חיים היה את האירוע שהאתיופי נהרג, לא זוכר איך קוראים לו, היה שם הפגנות אלימות מאוד מאוד, אבל תמיד ראיתי השוטרים כבדהו וחשדהו. מכיוון שהם ידעו שהם עלולים לחטוף בחזרה כי הם [האתיופים] לא היו פראירים, כי זה היה ממש אלימות

קשה מצידם גם כן. אתה רואה שהשוטרים נערכים כמו שצריך, ושם, משום מה, אתה רואה יחס יותר סלחני לירידה לכביש, רק כשיש אירוע רציני. אבל אני חושב שהחרדים זה הכול רעש, הם עושים הפגנות, צועקים צועקים אבל השוטר בשטח יודע שלא יפגעו בו ורק צועקים, לכן לדעתי הוא נוהג יותר בחופשיות להרביץ ולהשתולל. הוא יודע שהוא לא יקבל תגובה, לעומת זאת ב"הפלג" [הירושלמי], שם יודעים להחזיר יפה מאוד, הם התנהגו בצורה גסה, רואים את ההבדל, איפה שיותר. אצל הערבים גם הם לא מעיזים להיכנס בהם כמו שצריך, למרות שבקטע גזעני, אם הנושא היה רק גזעני אז אצל הערבים היה צריך להחטיף הכי חזק וזה לא עובד ככה אלא זה שאלה של כוח (קבוצת מיקוד גברים 4).

להבנתם של המרואיינים, האזרחים הערבים אינם נהנים מאמפתיה אבל המשטרה חוששת מתגובתם האלימה ולכן מבכרת שלא להתעמת עימם שלא לצורך, ולא כך היא נוהגת במקרה של החרדים:

עכשיו ראינו בכפר קאסם איך כולם כתבו שבבני ברק לפני שנה נכנסו עם כוחות מטורפים של יס"מ ולכפר קאסם שיש יותר נשק ואנשים יותר אלימים מבני ברק, המשטרה לא עושה כלום, פירקו להם את השוטרים במכות והמשטרה לא עושה כלום. זה מתחבר עם מה שנאמר שזה החלטה מלמעלה, זה נכון, זה מה שמורגש גם בציבור החרדי שיש משהו מלמעלה שנגד חרדים משחררים את החגורה. גם המשטרה לאחרונה מצטיירת מאוד חלשה כל העניינים של החרדים, ההשתוללויות בדרום, בנגב, לא רק נגד חרדים, המשטרה מצטיירת כחלשה (קבוצת מיקוד גברים 4).

האלימות כלפי החרדים, לתפיסת המרואיינים, לא החלה בתקופת משבר הקורונה, אלא מושרשת בתרבות המשטרית וביחס לחרדים. האלימות היא חלק מהשנאה לחרדים הרווחת בקרב השוטרים והציבור הכללי, והיא הופכת אותם פעמים רבות לקורבן:

אין הפגנה אחת בבר אילן וכיכר השבת שלא נגמרת באלימות משטרית, אין אחת... אני ראיתי מקרה שממש זעזע אותי, אחד עמד בצד, תפסו אותו ונתנו לו מכות, כבר אזקו אותו, שמו לו אזיקים ונתנו לו מכות, בוא ניתן לו עוד אחד, התחילו לצחוק, הוא כבר תפוס מה אתה נותן לו מכות? (קבוצת מיקוד גברים 1).

אותו מרואיין מסביר מדוע, לדעתו, המשטרה אלימה כלפי חרדים: "זה השיח שמה, גם התקשורת וגם בתוך המשטרה. אם יתקפו חילונים יגמרו אותם, אם יתקפו חרדי לא יעשו להם כלום" (קבוצת מיקוד גברים 1).

הסבר נוסף ליחס הנוקשה לחרדים הוא חוסר הנכונות או היכולת של המשטרה להבחין בין החרדים מהזרמים המרכזיים, שומרי החוק, לקבוצות החרדיות הקיצוניות. האלימות המשטרית, לשיטתם, היא גורפת ומכלילה:

תחשוב, אתה שוטר, אתה לא מבין מה ההבדל בין הפלגים בציבור החרדי, פלגים זה לא כמו בעזה, פשוט קהילות שונות בציבור החרדי. אתה עכשיו שוטר, ואתה מגיע להפגנה של הפלג הירושלמי, אתה מנסה במשך שעות לפנות אותם מהכביש וצועקים לך ומגדפים אותך ולא הצלחת בסוף, מבחינתך זה לא הפלג הירושלמי, מבחינת השוטר היה פה הפגנה של חרדים שחטמו את הכביש ומה הם לבשו? כובע שחור וחליפה שחורה וחולצה לבנה. אותו שוטר מגיע מחר לאירוע אחר של חרדים, מבחינתו האדם שמולו לובש כובע שחור וחליפה שחורה וחולצה לבנה, זה אותו חרדי שאתמול קילל וחסם את הכביש בירושלים, לך תסביר לו שזה לא אותו אדם (ריאיון עם כתב חרדי לענייני משטרה באתר חדשות חרדי).

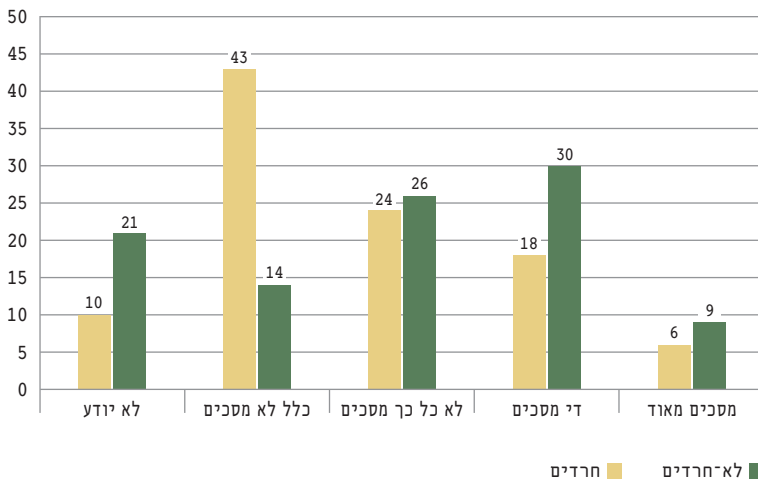
אכן, בקבוצות המיקוד ובראיונות ביקשו המשתתפים לבדל עצמם מהקבוצות ה"קיצוניות" ולהדגיש את ההתנהלות האחראית שלהם ושל הסובבים אותם בזמן המגפה, וכך להדוף מעליהם את הסטיגמות שהודבקו להם. עם זאת, האלימות המשטרית מחזקת את ההזדהות עם הקבוצות הקיצוניות יותר, בעיקר בתקופת משבר הקורונה, שבה רבים חשו את ההתעלמות של המשטרה, התקשורת והציבור החילוני מהצרכים הייחודיים של הציבור החרדי.

חרדים רבים סבורים שהמשטרה אינה מעוניינת בשיפור יחסיה עם הקהילה החרדית. רובם, 67% מהנשאלים, אינם סבורים שהמשטרה עושה מאמצים לשיפור יחסיה עם הקהילה החרדית (תרשים 23). ההשוואה בין היחס שמקבלים החרדים ליחס שמקבלות קבוצות אחרות ("קיפוח יחסי") נוגעת גם לתחושה בקרב רבים מהם שהמשטרה אדישה לדפוסים הייחודיים של החיים החרדיים, בשונה מגישתה כלפי אזרחים מקבוצות אחרות. המרואיינים הדגישו את ההתעלמות של המדינה, ושל המשטרה בפרט, מהצרכים הדתיים של הקהילה החרדית בתקופת משבר הקורונה – כגון האיסור על תפילה במניין ועל לימוד התורה במוסדות החינוך,

למרות החשיבות הרבה שחרדים מייחסים לכך, בשעה שניתן היתר בזמן המגפה לקיים הפגנות או פעילות ספורטיבית. חלק מהמשתתפים בקבוצות המיקוד ראו את פעולות השיטור כעוינות ומכוונות כנגדם, או כנובעות מחוסר הבנה של צרכי הקהילה החרדית או מהתעלמות מהם: "זה לא שהיא [המשטרה] לא ידעה, זה היה במודע מאוד. היה חוסר הערכה לכל מה שקשור לדת. זה בעיה ממשלתית, מי שקבע את החוקים בקורונה לא ידע את הצורך של החרדים. לא הבינו מה אנחנו צריכים, בסגר לקחו לנו הכול" (קבוצת מיקוד גברים 2).

תרשים 23

מידת ההסכמה עם ההיגד "המשטרה עושה מאמצים לשפר את יחסיה עם הקהילה החרדית", חרדים לעומת יהודים לא־חרדים (ב-%)

שיטור חסר

אזרחים ישראלים רבים מקבוצות שונות חיים בתחושת חוסר ביטחון ונותנים למשטרה ציון נמוך על יכולתה להעניק להם ביטחון אישי (Ben-Porat and Yuval, 2019). אכן, רק 30% מהחרדים (ו־38% מהיהודים הלא־חרדים) מאמינים

שהמשטרה מעניקה להם ביטחון, לעומת 66% (ו-58% מהיהודים הלא-חרדים) שחשים שהמשטרה מעניקה ביטחון רק במידה מועטה או מועטה מאוד (ראו לעיל תרשים 5). ניכר כי בהשוואה לנושאים קודמים שנבחנו בסקר, בנושא זה הפערים בין חרדים ליהודים לא-חרדים מצטמצמים. אולם הסיבות לתחושת חוסר הביטחון, ובעיקר הפרשנות של אזרחים לחוסר הביטחון הזה, עשויות להיות שונות בתכלית. תחושת חוסר הביטחון יכולה לשקף חוסר שביעות רצון מתפקודה הכללי של המשטרה, אבל גם להיות מקושרת לקיפוח, לאפליה ולתחושה שלמשטרה אין עניין במצוקות של הקבוצה. קיפוח יחסי נחוה גם באמצעות שיטור חסר ובהשוואה לקבוצות אחרות. שיטור החסר יכול להיות מקושר גם להיבטים מסוימים בעבודת המשטרה ולחסרים ספציפיים הקשורים למאפייני הקבוצה. כך, במחקר קודם שהתייחס גם למערכת היחסים בין משטרה לקבוצות מיעוט בישראל (Ben-Porat and Yuval, 2019), וגם במחקר הנוכחי, העלו מרואיינים חרדים בקבוצות המיקוד את עניין האלימות המשפחתית והפגיעות המיניות בילדים, וצינו את הקושי של המשטרה להתמודד עם הסוגיות הללו ואת נכונותה המוגבלת לטפל בהן. אם כן, הטענות לגבי שיטור חסר מעבירות את הדיון מהשאלות הערכיות-עקרוניות בנוגע לקשר עם המשטרה וההזדהות הערכית אל השאלות המעשיות והביקורת על תפקודה של המשטרה. כפי שהראינו בתרשים 5, יש פער בין חרדים למי שאינם חרדים לגבי תחושת הביטחון האישי שמעניקה המשטרה.

לתפיסתם של החרדים, המשטרה איננה מטפלת בבעיות בחברה החרדית, בעיקר כאלה הקשורות באלימות במשפחה ופגיעה בילדים, בשל חוסר מיומנות ואי-הכרה של הקודים התרבותיים של החברה החרדית:

לא יודעת להגיד אם זה דווקא כי אני חרדית או לא, זה כן התקבל בצורה שונה כשעירבתי עוד אנשים שהם לא-חרדים. הטיפול היה בעיני כושל ממש, כאילו בלי מינימום אחריות משטרתית וגם חוקית, והעבריינים פשוט שוחררו די מהר וחבל מאוד. אני חושבת שאפשר היה למנוע, או לפחות לצמצם, גם פגיעות עתידיות אפשריות מצד הפוגעים האלה. שבצעם לא התייחסו מספיק ברצינות לתלונות שלי ואנשים משוחררים, ולכן יכולים לעשות כמעט כל מה שבא להם ומאוד חבל (קבוצת מיקוד נשים).

בריאיון עם רב מחוז במשטרת ישראל (בדימוס), שעבד שנים במשטרה ופעל רבות ליצירת שיתופי פעולה בין המשטרה והקהילות החרדיות, הוא מייחס את הבעיה לחוסר ההיכרות של המשטרה עם החברה החרדית או לאי-המוכנות שלה להתמודד עם הרגישויות של חברה זו:

הציבור החרדי ישתמש במשטרה בכל זמן שהפעילות המשטרתית לא נכנסת למרכז החיים של החברה החרדית. לדוגמה, אדם שפרצו לו לרכב, ודאי יתקשר למשטרה. אבל האם הוא יתקשר למשטרה כשיש אלימות בתוך המשפחה? כשיש פגיעות מיניות? על פי רוב לא. כי למה? כי הוא מבין שהמשטרה היא לא פועלת בצורה של רגישות תרבותית, אז אם היה לי נזק של אלימות במשפחה או פגיעה מינית, אני אעדיף לסגור את זה בתוך הבית, כי חוסר הרגישות התרבותית תרחיב את מעגל הנפגעים, כי ברגע שיוצא דבר כזה מחוץ לכותלי המשפחה אז יש גזר דין מוות חברתי למשפחת הפוגע והנפגע.

לטענתו של הרב הרבנים מעוניינים לשתף פעולה עם המשטרה:

עשיתי לפני שבע שנים כנס למאה רבנים, ממש מהציבור הליטאי, חסידי, בנושא הפגיעות המיניות... יש פורום רבנים שמתכנס באופן שוטף. אין שום רב שרוצה שילדים ייפגעו... במשנה באבות, אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו... תמיד גם אמרתי לרבנים, המדינה לא יכולה לשנות את החוק לחרדים, המדינה והמשטרה והפרקליטות יכולה להתאים את דרכי הפעולה. אז בעצם, בוודאי שאפשר ליצור, לא רק אפשר ליצור, אני עושה את זה בתחום שלי... אני 25 שנה עוסק בזה.

כמו במקרים אחרים (Ben-Porat and Yuval, 2019), גם בקרב החרדים, תפיסות של שיטור יתר ושיטור חסר אינן מוציאות זו את זו אלא מתקיימות בה בעת, אף ששיטור היתר דומיננטי במקרה זה. שתי התפיסות קשורות בתחושה רחבה יותר של קיפוח יחסי, אולם בעוד תפיסות שיטור היתר לא רק פוגעות באמון אלא גם מרחיקות אזרחים מהמשטרה, תפיסות של שיטור חסר מלמדות לא רק על תחושות קיפוח אלא גם על הצורך בשיטור והרצון במשטרה אפקטיבית. תפיסות אלה, כפי שנראה בפרק הבא, מצביעות על האפשרות לחזק את האמון של החרדים במשטרה ואת שיתוף הפעולה שלהם איתה.

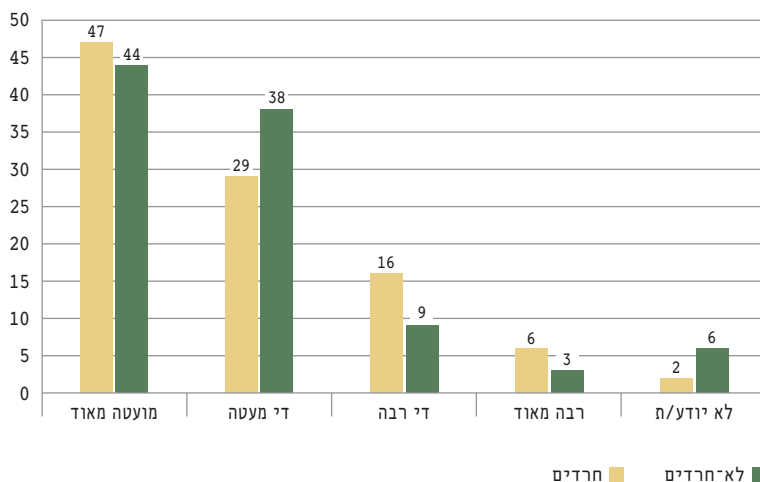
שיתוף פעולה עם המשטרה

הרצון במשטרה

האמון המועט במשטרה, הנובע מתחושות של שיטור יתר ושיטור חסר, אינו סותר בהכרח את תחושת הצורך במשטרה ואת הנכונות לשתף עימה פעולה. מהסקר שערכנו עולה כי רוב הציבור החרדי מתאר את נוכחות המשטרה באזורים חרדיים כ"מועטה", בדומה לתיאורם של משיבים יהודים לא-חרדים את נוכחות המשטרה בשכונתם (תרשים 24). עם זאת, וחשוב מכך, רוב החרדים אינם מעוניינים לוותר על נוכחות המשטרה בשכונתם (תרשים 25), וגם חרדים מהקבוצות השמרניות אינם מעוניינים בכך (תרשים 26).

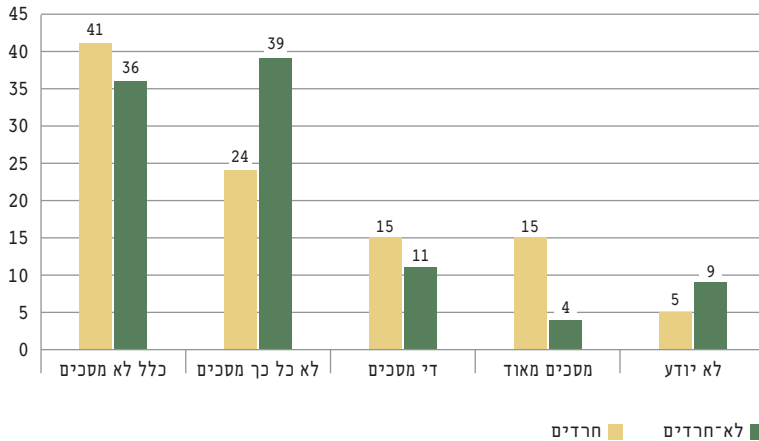
תרשים 24

"כיצד היית מתאר את נוכחות המשטרה בשכונה שלך בימי שגרה?"
 חרדים לעומת יהודים לא-חרדים (ב-%)

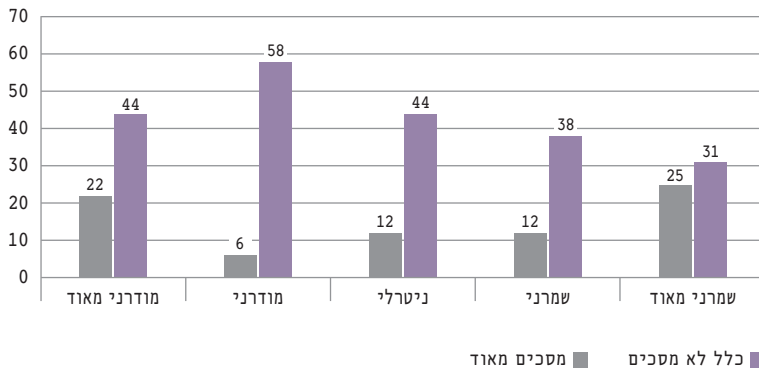
תרשים 25

מידת ההסכמה להיגד "עדיף שהמשטרה לא תהיה מאוד נוכחת באזור מגוריי, גם אם זה יבוא על חשבון השירות שאקבל ממנה", חרדים לעומת יהודים לא-חרדים (ב-%)

תרשים 26

מידת ההסכמה להיגד "עדיף שהמשטרה לא תהיה מאוד נוכחת באזור מגוריי, גם אם זה יבוא על חשבון השירות שאקבל ממנה", חרדים לפי רמת שמרנות (ב-%)

הערה: אפשרויות התשובה לשאלה זו היו: כלל לא מסכים; לא כל כך מסכים; די מסכים; מסכים מאוד. בתרשים זה מוצגות שתי התשובות הקיצוניות: "כלל לא מסכים" ו"מסכים מאוד".

בדומה לציבור היהודי הלא־חרדי, חרדים רואים במשטרה כתובת לדיווח על עבירות שונות (ראו תרשים 27 בהמשך), מתוך הבנה שלמשטרה אין תחליף. בקבוצות המיקוד היו שהצביעו על חברות שמירה פרטיות או על התארגנויות אזרחיות מקומיות, כמו "השומרים" בבני ברק, כתחליף למשטרה. אולם, בעיקר בקרב המבוגרים יותר, הצורך במשטרה היה ברור, וגם הצורך בתיווך של רבנים ועסקנים חרדים.

כאשר מדובר במשהו שהאדם החרדי נפגע מחילוני או שהוא מכיר בדרך כלל הוא יתקשר למשטרה, ושם יש הרבה מאוד אמון ואפילו יותר אמון מהציבור החילוני. הדיפולט החרדי [הוא] שאם משהו יתפרץ אליך לבית אתה מתקשר למשטרה ואתה משתף פעולה עם המשטרה ומאמין שהם יעשו את זה טוב. ככל שלא מדובר במשהו ערכי, בעיניי, האמון של הציבור החרדי במשטרה מוחלט, אפילו יותר חזק מאמון של אדם חילוני במשטרה (קבוצת מיקוד גברים 3).

הנכונות לשתף פעולה עם המשטרה נוטה להיות מסויגת. הסתייגות זו משקפת את היחס הדו־ערכי של החרדים כלפי המדינה ומוסדותיה: מחד גיסא, חשדנות ואמון נמוך, אך מאידך גיסא, התקרבות הדרגתית מתוך גישה פרגמטית המכירה בצורך במשטרה, וספקנות ביכולתה של החברה החרדית להתמודד בכוחות עצמה עם עבריינות. אחד המרואיינים מבקש להבהיר שהחרדים אינם עוינים את המשטרה; מרואיינת אחרת מדגישה את התחושה שהמשטרה איננה הוגנת בכלל, וכלפי החרדים בפרט, אבל מסכימה שאי־אפשר לוותר עליה. וכך עונה הראשון כשנשאל אם הציבור החרדי מוכן לשתף פעולה עם המשטרה:

כן, ברור שכן. מכאן מתחיל כל הבעיה שבטוחים שאנחנו ציבור עוין שלא משתף פעולה. אנחנו לא אנשים כאלה, יש מיעוט, אבל זה לא מכליל אותנו כאנשים נגד המשטרה, נגד הציבור החילוני, לא רוצים לשמוע, מסוגרים בתוך עצמנו. אנחנו פתוחים לשמוע, רוצים לשתף פעולה, אבל לא יחשבו שאנחנו ציבור עוין (קבוצת מיקוד גברים 2).

המרואיינת השנייה טוענת:

אני חושבת שהמשטרה, יש שם הרבה פרשות שחיתות גדולות, שמה שהם בוחרים להציף הם מציפים, ומה שהם בוחרים להשתיק – הם משתיקים.

והם לא הוגנים באופן כללי, הם גם, כמובן, עושים דברים טובים, ושומרים על החוק והסדר, ואי־אפשר מדינה ללא משטרה ואכיפה ושיטור, אבל הם לא הוגנים, וגם לא הוגנים כלפי הציבור החרדי (קבוצת מיקוד נשים 2).

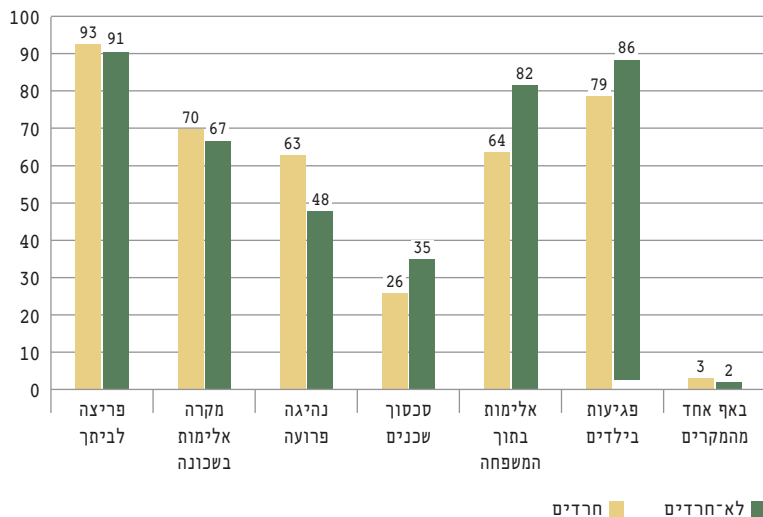
גם בקרב מרואיינים שהיו ביקורתיים יותר כלפי המשטרה, כולל נציג הפלג הירושלמי, האפשרות לוותר על המשטרה אינה עומדת על הפרק:

אני חייב את המשטרה. יותר מזה, גם אני, הכול טוב לי, נחמד לי, נוח לי, אני לא יודע באיזה ניסיונות אני אעמוד, אני מעדיף שיהיה תמיד משטרה, שיש את המקל ואת הגזר. גם התורה אומרת אם תעשה כך יהיה טוב, ואם כך יהיה רע. ב"שמע ישראל" אומרים "וחרה אף ה' ועצר את השמים ולא יהיה מטר", יש שכר ועונש, אנחנו מאמינים וצריכים את זה, גם אני צריך משטרה (ריאיון עם נציג הפלג הירושלמי).

הנכונות של חרדים לדווח למשטרה על עבירות תלויה בסוג העבירה (תרשים 27) – לעיתים היא נמוכה מזו של יהודים לא־חרדים, אבל בחלק מהמקרים היא גבוהה יותר (נהיגה פרועה או אלימות בשכונה). בכל מקרה, שיעור החרדים שלא ידווחו למשטרה בשום מקרה הוא נמוך מאוד (כ־3%), בדומה לשיעור היהודים הלא־חרדים. כצפוי, חרדים מודרנים נוטים לדווח למשטרה יותר מאשר שמרנים (תרשים 28). בפילוח התשובות לפי קבוצות גיל נמצאו הבדלים בין מבוגרים וצעירים לגיל הביניים (תרשים 29): למבוגרים מעל גיל 55 ולצעירים מתחת גיל 35 יש נכונות גבוהה יותר לדווח למשטרה, אך ההבדלים ברוב המקרים אינם גדולים. חרדים, ככלל, רואים את המשטרה ככתובת לבעיות של אלימות או פשיעה לסוגיה.

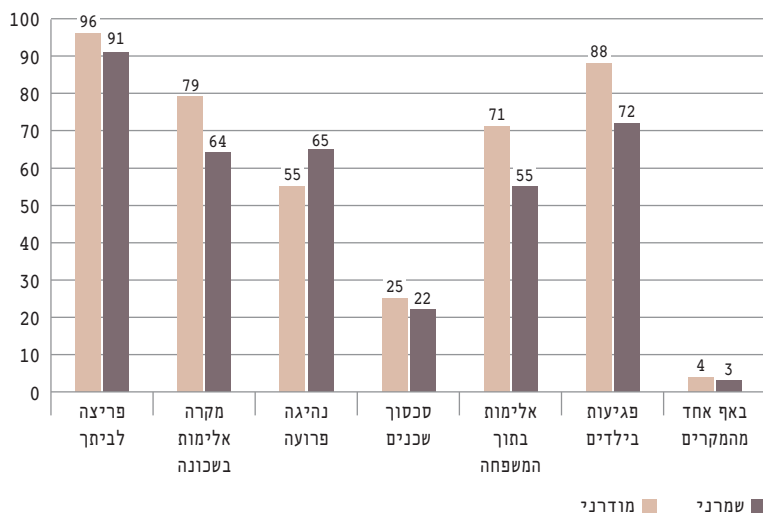
תרשים 27

נכונות לדווח למשטרה על עבירות מסוגים שונים,
חרדים לעומת יהודים לא-חרדים (ב-%)

תרשים 28

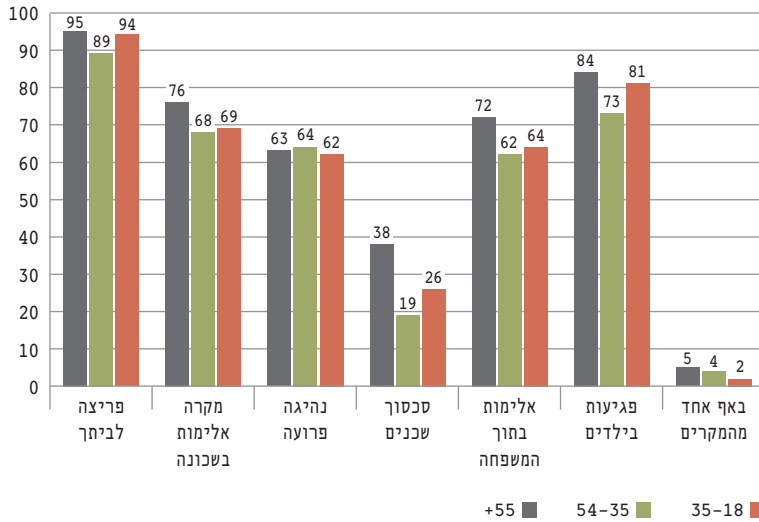
נכונות לדווח למשטרה על עבירות מסוגים שונים,
חרדים לפי רמת שמרנות (ב-%)

הערה: הקטגוריה "מורדני" בתרשים זה מייצגת ממוצע של הקטגוריות "מורדני" ו"מורדני מאוד"; באופן דומה, הקטגוריה "שמרני" מייצגת ממוצע של הקטגוריות "שמרני" ו"שמרני מאוד".

תרשים 29

כנונות לדווח למשטרה על עבירות מסוגים שונים, חרדים לפי קבוצות גיל (ב-%)

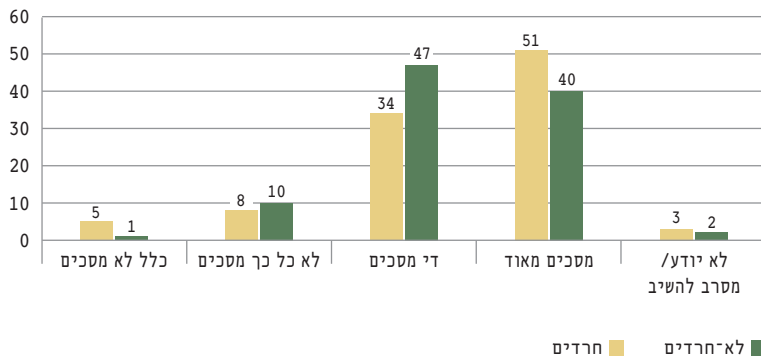

אזרחים שומרי חוק: הציות למשטרה

ממצאי הסקר מצביעים על כך שרוב החרדים לא רק שאינם מסתייגים מהמשטרה, אלא גם מאמינים שצריך לציית לה גם אם לא מסכימים להוראות השוטרים. בנושא זה עמדתם של החרדים קרובה לזו של הציבור היהודי הלא-חרדי (תרשים 30). חשוב לא פחות, ההסכמה הרחבה לגבי ציות לשוטרים קיימת גם בקרב הקבוצות השמרניות (תרשים 31). עמדות אלה עשויות להיות קשורות לתחושת השייכות למדינה, כמו גם לצורך במשטרה יעילה, אפקטיבית והוגנת שנידון קודם לכן.

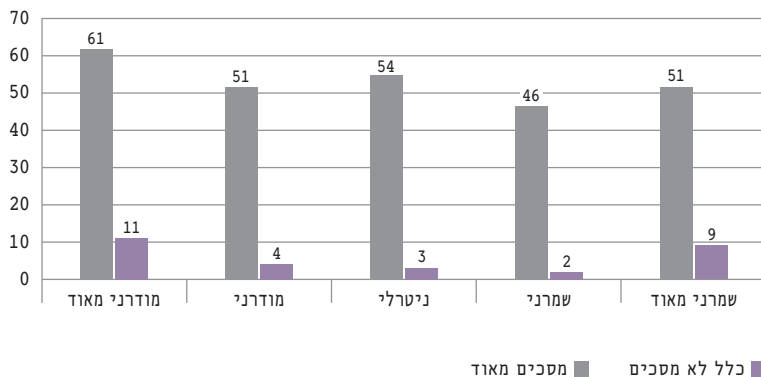
תרשים 30

מידת ההסכמה להיגד "יש לציית להוראות השוטרים גם אם לא מסכימים להן", חרדים לעומת יהודים לא-חרדים (ב-%)

תרשים 31

מידת ההסכמה להיגד "יש לציית להוראות השוטרים גם אם לא מסכימים להן", חרדים לפי רמת שמרנות (ב-%)

הערה: אפשרויות התשובה לשאלה זו היו: כלל לא מסכים; לא כל כך מסכים; די מסכים; מסכים מאוד. בתרשים זה מוצגות שתי התשובות הקיצוניות: "כלל לא מסכים" ו"מסכים מאוד".

בקבוצות המיקוד ובראיונות הדגישו רבים מהמשתתפים שהם אזרחים שומרי חוק, וכך גם רוב הציבור החרדי. לצד האמפתיה שחלקם חשים כלפי הקבוצות החרדיות המתעמתות עם השוטרים לנוכח האלימות שהמטרה מפעילה כלפיהן, נשמעה גם ביקורת על מי שתוארו כקבוצות קיצוניות הפוגעות בציבור החרדי כולו. היו מי שביקשו להרחיק ולבדל את עצמם מהקבוצות הקיצוניות הללו, ולהדגיש את הנכונות של החרדים לשתף פעולה עם המשטרה, את הכבוד לחוק ואת החשיבות של שמירת החוק לטובת הכלל:

אני גרה באשדוד ואין לנו הפגנות ברוך ה', איך שאני חווה את זה, אני חווה את זה קשה מצד המפגינים, נוסעים באוטובוס אחרי ההפגנה ואני מזועזעת, כל האוטובוס מזועזע מההתנהגות הזאת של ההפגנות ומה שעושים, הספריי הריח, הבואש, שעולים לאוטובוס וכלם נחנקים מהם כי הם החליטו לעשות הפגנה, זה לא הגישה שלנו, אנחנו מאוד נגד זה. אז אם זה ההתייחסות למשטרה אני מבינה, זה ממקום אחר לגמרי, אני לא חווה את זה בצורה הזאת. אם יש לי בעיה אני אגש למשטרה, בעיני המשטרה זה גור, שאני, כאזרחית, הגן עליי, עשה כל מה שצריך, כדי, אנחנו יודעים שבדברים מסוימים... אבל זה החוק... אני כן אכבד את המקום הזה, בשבילי מדים זה מקום של רוצה לעזור, שוטר ברחוב שומר על החוק, חוק בעיניי דבר מבורך, חשוב (קבוצת מיקוד נשים 1).

המרואינים השמיעו גם ביקורת על התנהגותם של חרדים שאינם מכבדים את החוק ואת השוטרים, ועל המחיר שהחרדים, כקבוצה, משלמים על כך:

אני אישית גם גדלתי מאוד לכבד מי שמסמל משהו של ממסד, הציבור החרדי די ממושמע לממסד, עושים מה שהרופא אומר וכזה. לכן, היום, שאני רואה ילדים שבאים לשוטר ואומרים דווקא לך ומתחילים איתו, אני מזדעזעת, אני אומרת מאיפה זה בא? ילד אמור לראות שוטר ולפחד. אני בשכונה שאני נמצאת, מתגרים בשוטרים, וכל האקשן בשבת זה לצאת וללכת לראות את אלה של [רחוב] שמואל הנביא שזורקים אבנים והשוטרים רבים איתם, זה משהו כזה שבכלל לא בודק מי נגד מי, מה אתה חושב, זה סתם, זה כאילו להמשיך את המסורת הזאת (קבוצת מיקוד נשים 1).

לא רק ביקורת קיימת נגד חרדים שאינם מכבדים את המשטרה, אלא גם פחד מהתנהגותם:

אם אמרת מה הציבור החרדי צריך לתקן, אז קודם כל לצאת מהתפיסה ש"איש הישר בעיניו יעשה", ש"שמור לי ואשמור לך". אנחנו לא באמת רוצים לחיות במערב הפרוע, להגיע לאי-אכיפה כמו בציבור הערבי, ואנחנו מתקרבים לשם בצעדי ענק לצערי הרב, וזה לא יפגע, אסון מירון לא היה מתרחש אם הייתה, משני הצדדים... צריך להבין ש"דינא דמלכותא דינא", לצאת מהתחושה שאני ב"שטעטל" ואני עושה מה שבא לי. כי אף אחד לא רוצה שהשכן מעליו יוציא מרפסת של חמש קילומטר והיא תקרוס על הראש שלו (קבוצת מיקוד נשים 2).

מרוויין חרדי אשר כיהן כרב מחוז במשטרה מציג ביתר שאת את ההסתייגות מאותן קבוצות מיעוט קיצוניות, ומביע כלפיהן ביקורת קשה וכעס:

[ה]פלג הירושלמי [...] כי שם באמת השוליים האלה שמכתימים את כולם, 10%-15% [מהחרדים] הפלג הירושלמי הורס את כל התהליכים שקורים לכל החברה החרדית ומכתים אותם, דווקא שם, ככל שזה היה תלוי בי, הייתי אומר למשטרה להיכנס בהם עוד יותר.

לצד הביקורת וההסתייגות מהתנהגות לא ראויה ולא מכבדת של מיעוט חרדים כלפי המשטרה, היו גם מי שביקשו לסייג את היקף האלימות של חרדים כלפי שוטרים, וטענו שהוא קטן מכפי שמצטייר בתקשורת וכי מדובר באלימות ברף נמוך. מרוויינים אלה הדגישו את ההבדל בין עימותים של חרדים עם המשטרה לעימותים של קבוצות אחרות, בעיקר אזרחים ערבים, וכן להדגיש את שייכותם לקולקטיב היהודי המשפיעה על העימות: "זה לא כמו ערבים שרואים שוטר ויפרקו אותו מכות, חרדים לא יעשו את זה, אולי יזרקו עליו ביצים, יעשו לו קונצים, זה לא משהו שיהרוג אותו. גם הכי קיצוניים" (קבוצת מיקוד גברים 1).

לעומת זאת, בחלק מקבוצות המיקוד, בעיקר באלה שהשתתפים בהן היו מבוגרים יותר ואנשים עובדים, הביקורת כלפי הקבוצות הקיצוניות הייתה חריפה במיוחד. לא רק שקבוצות אלה, לתפיסתם, תורמות לדימוי השלילי שממנו סובלים החרדים, הן גם מפריעות לחיי היומיום של החרדים, כמו שהסביר אחד המשתתפים, עורך דין במקצועו:

אני מדבר על הפגנות לא חוקיות, שתוקעים את האזורים שאנחנו גרים, אנחנו סובלים מההפגנות. גם כשאני למדתי בישיבת [...] בירושלים היה לנו את כיכר השבת, כל שני וחמישי, פעם "אימא טאליבן", פעם אימא מרעיבה, פעם פוטו אלן, כל פעם משהו אחר, תמיד ההפגנות בכיכר השבת. אני לא מבין למה הם [המפגינים החרדים] לא עולים במעלה הרחוב, לצומת האיסקים שהייתה פעם וחוסמים את רחוב יפו? שהחילונים יסבלו, למה אצלנו? והכביש מעוך והרמזורים, אני לא מבין את זה (קבוצת מיקוד גברים 4).

לטענתו, האלימות שסופגים אותם חרדים המתעמתים עם המשטרה איננה מקרית, אלא תוצאה של התנהגותם שאינה אופיינית לציבור הכללי ושומר החוק:

לכן אני חושב, שכולנו, כל מי שיושב פה בחדר, אף אחד לא חטף אלה, או בלשון העם החרדי "מג'יקה", משוטר בברך. אף אחד לא היה בתא מעצר, אף אחד לא. כי חרדי נורמלי, אזרח נורמלי, לא משתתף באירועים כאלה, ודאי לא בצורה שהוא יכול לסכן את עצמו. גם אני הייתי צעיר והייתי הולך לראות את ההפגנות בבר אילן, ובתור בחור ישיבה – בכיכר השבת, אבל שומר על מרחק של צופה סקרן ולא מתקרב, כי אני נזהר על עצמי, כי שוב, אני חוזר למה שהחברים מלינים ואומרים "אבל מכים את החרדים" אבל אנחנו לא חטפנו מכות (קבוצת מיקוד גברים 4).

ובהתאמה, הוא סבור שלהכללה שממנה סובל הציבור החרדי אחראים לא רק השוטרים:

אז למה אנחנו אומרים שמכים את החרדים ומרגישים כאילו המשטרה נגדנו? כי אנחנו בעצמנו עושים את ההכללה שאם היכו חרדי בהפגנה שאנחנו נגד קיומה, אנחנו לא רוצים שהיא תתקיים, אנחנו נגדה. אבל היכו חרדי, והראו בתקשורת, אז אנחנו נגד המשטרה, כי אנחנו חרדים, ואנחנו רואים את עצמנו כציבור גדול רחב וכוללני, ומשתייכים ליחידה הזאת שנקראת חרדים. למה אנחנו לא מבינים שאותו דבר יושב שוטר שלא מכיר חרדים, וכולם שחורים שנראים אותו דבר, והוא פועל בליט ברירה מאותה תכונה של הכללה, כי אי אפשר להתנהל אחרת. אתה לא יכול. כשאתה

נמצא באירוע, אז אנשים צריכים להיכנס לראש של שוטר (קבוצת מיקוד גברים 4).

עמדה זו, ביקורתית כלפי החברה החרדית, הייתה נדירה בקבוצות המיקוד ובראיונות. ככלל, ביקורת עצמית הייתה נדירה יחסית בקרב חרדים, ובפרט בקרב הקבוצות החרדיות השמרניות. לצד ההכרה בצורך במשטרה ובשיטור, הביקורת על המשטרה והתנהלותה והיחס המפלה לחרדים נתנו את הטון. מול הצורך וההכרה בחובה לציית הוצגה ההתנהגות של המשטרה כפוגעת בלגיטימציה שלה. כך, לדוגמה, רב שכונה חרדית בירושלים משרטט את האמביוולנטיות החרדית כלפי המשטרה:

ודאי שאנחנו יודעים שאי־אפשר בלי משטרה. אבל בדרכי נועם, בהשלטת הסדר, כשצריך את הסדר, את ההנהגה, גם את החוקים, גם אם זה חוקי התנועה וגם אם זה חוקי המדינה, שאין מה לעשות, שצריכים לשמור עליהם ולקיים אותם. אבל גם כשאחד נתפס, ואחד עבר על החוק, אז נגמר, זה כאילו מצאו איזה דג שמן שצריך להבאיש את כל החברה החרדית? וגם אם קרה איזה משהו הכי קטן, אז צריך לאבד את העשתונות ולזרוק רימונים ברחובות כמו שהיה בבני ברק? ולא להכיל את זה? בבלפור יכולים להכיל את הכול ובהפגנות של החרדים ובלוויות של החרדים בתקופת הקורונה לא יכלו להכיל שום דבר! אז משהו פה מסריח מלמעלה. זה לא שאנחנו לא רוצים משטרה ורוצים לחיות מה בא לנו, צריך שתהיה משטרה אבל משטרה של בני אדם, משטרה שתבין ולא תסתכל על מה הבן אדם לבוש.

עסקנים כמתווכים בין הקהילה החרדית למשטרה

בראיונות ובקבוצות המיקוד הוזכרו לא אחת העסקנים החרדים המשמשים גורמי תיווך בין הקהילה ובין המשטרה. עסקנים אלה, כפי שהראתה דקלה יוגב (Yogev, 2022), יחד עם ההנהגה החרדית, ספגו ביקורת לא מעטה ומעמדם התערער. עם

זאת, יש עדיין מי שרואים בעסקנים את מי שמסייעים לאנשי הקהילה במגעיהם עם המשטרה, בעיקר כאשר האמון בה נמוך:

כשמדובר במשהו פנים חרדי בן אדם לא יפנה באופן אוטומטי למשטרה, הוא יפנה למשטרה – הרבה פעמים באמצעות מתווך כזה או אחר. אחרי שהוא קיבל את ה"אישור" [...] זה לא שלי יש אמון במשטרה, זה יותר שיש לי את הכוח לשלוט במשטרה. כי אני מגיע ביחד עם הרב שלי, ואני מגיע עם העסקן שלי. ובהקשר הספציפי הזה אני מרגיש שיש לי אמון במשטרה (קבוצת מיקוד גברים 3).

אם יש את האופציה, אתה יודעת שיש מישהו במערכת שהוא חרדי אז אתה יכול לפנות אליו, שהם עובדים לפי משהו נורמלי. נגיד דוגמה, אם אלה שפה מקבלים את הפניות יהיו בקשר עם רבנים והרבנים ידעו להגיד שכשאתה פונה לרב [...] למי תפנו במקרה שתראו ילדים שעברו פגיעה? רוב האנשים יפנו לרב של השכונה או לאיש קהילתי. אז אם הרב יגיד יש שוטר בשם יואב ותקשר אליו, אין חרדי שלא יתקשר, זה שם, זה טלפון נייד שזה משמעותי, זה דמות רבנית משמעותית, אפילו עסקן חרדי באופציה ב' מכיר אותנו, סומך עלינו, אפילו אם לא הוא יקבל את הפנייה, לפחות מישהו חרדי עובד איתנו בשיתוף פעולה (קבוצת מיקוד נשים 1).

מנגד, יש הטוענים כי העסקנים אינם משרתים בהכרח את כלל הציבור, ולעיתים אף עושים שימוש בכוחם ובקשרים שיצרו לטובת מקורבים או אינטרסים פוליטיים ונגד קבוצות יריבות:

אם אחד הוא לא מהחבר'ה אז בוא נפעיל משטרה נגדו. ואז לוקחים משטרה כגוף מקצועי ואומרים אם לצרכים שלנו האדם כבר לא איתנו אז אפשר להפעיל משטרה. פה הרבה פעמים המשטרה בעיניי הם לא מודעים לזה, פתאום מגיע חרדי להתלונן אז בטח הוא רוצה את השירותים שלהם, הוא לא רוצה את הצרכים שלהם הוא רוצה רק את הנקמה ואז המשטרה הוא פקטור מאוד קליל לייצר את זה (קבוצת מיקוד גברים 3).

אני רואה עסקנים או כל מיני אנשים יותר מוכרים בציבוריות החרדית שיכולים לשבת בפגישות עם שוטרים, לנסות להביא קציני משטרה לבתי רבנים, דרך אגב דבר שאני מאוד מתנגד לו [...] כי אחרי כל אירוע לא טוב

שקורה למשטרה בציבור החרדי התגובה של המשטרה זה בוא נשלח קציני משטרה לבתים של רבנים, להצטלם ואז אנשים יראו שהשוטר הוא נכנס לבית של הרב [...] זה יחסי ציבור מאוד זולים ומגעילים, שבסופו של דבר מי שמרוויח מהם זה בית הרב והעסקן, האדם הפשוט ברחוב לא יראה מזה, השוטר לא יתייחס אליו יותר יפה [...] הסיפור הזה של שוטרים בבתי רבנים זה הצגה זולה של העסקנים בשקל וחצי, זה משהו מאוד זול כזה שלא מוביל לשום מקום (ריאיון עם כתב חרדי לענייני משטרה באתר חדשות חרדי).

העסקנים/מתווכים עשויים לסייע בשיפור הנגישות למשטרה ובתקשורת בינה לבין קהילות חרדיות, בעיקר כאשר האמון נמוך או כאשר לאזרחים חרדים חסרים המידע והכלים הדרושים כדי לפנות ישירות למשטרה. מצד אחר, כפי שציין בריאיון קצין מטה חרדי, התיווך אומנם מקל על המשטרה אבל עלול להיות מוטה לטובת אינטרסים שונים, לשמר את המרחק בין המשטרה לציבור החרדי ולעכב תהליכים משמעותיים ורחבים יותר של יצירת אמון.

פרק 6

עמדות כלפי רפורמות

במקומות רבים בעולם הירידה באמון במשטרה הייתה הרקע לרפורמות שונות, מתוך הבנה של הקשר בין כבוד והיענות לאזרחים, אמון הציבור והאפקטיביות של המשטרה (Nield, 2006). לעיתים קרובות רפורמות אלה אינן נשענות על תפיסות "מסורתיות" של הרתעה ושימוש בכוח אלא מדגישות תהליכים של בניית אמון ולגיטימציה (Ben-Porat and Yuval, 2019); עליהן להיות מותאמות למציאות של חברה הטרוגנית ולבעיות, לצרכים ולדרישות של קבוצות מיעוטים. היחסים של קבוצות המיעוט עם המשטרה עשויים להיות שונים מהותית מיחסי המשטרה עם קבוצת הרוב, וגם של קבוצות שונות זו מזו. רפורמה נדרשת אפוא להתחיל מזהווי הבעיות, כפי שעשינו בחלקים הקודמים של העבודה, ומבחינה של פוטנציאל ההשפעה של שינויים במשטרה. הרפורמות קשורות גם בשאלות של תחושת ההוגנות, או היעדרה, בקרב קבוצות המיעוט והשפעתה על האמון והלגיטימציה של המשטרה. מטרתן היא לגשר על הפערים, לשרש פרקטיקות מבלות ולחזק את שיתוף הפעולה בין האזרחים מקבוצת המיעוט למשטרה. נזכיר כי כ-66% מהנשאלים החרדים אינם מסכימים שהמשטרה עושה מאמץ לשפר את יחסיה עם הקהילה החרדית.

ייצוגיות

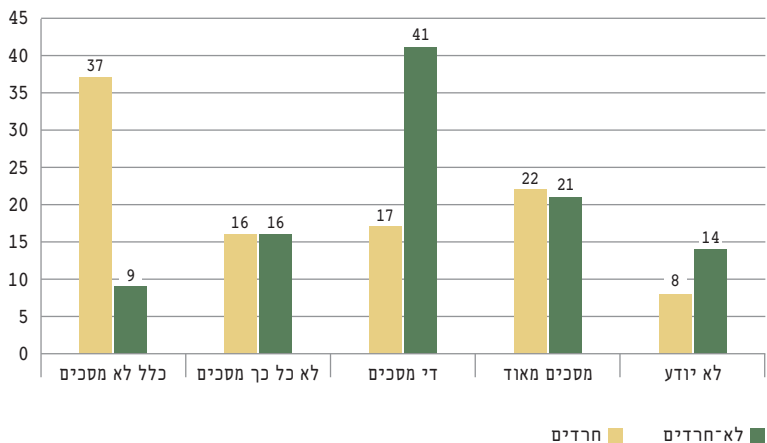
המאמץ לגוון את המשטרה באמצעות גיוס של שוטרים ושוטרים מקבוצות מיעוטים שאינן מיוצגות בה הוא אחד האמצעים שמשטרות נוקטות כדי להגביר את האמון בהן ולחזק את הקשרים עם קבוצות מיעוטים. ייצוג של קבוצת המיעוט במשטרה, נטען, עשוי לחזק תחושות קרבה והזדהות שלהן כלפי המשטרה. כבר בשנות השישים של המאה העשרים נמצא שהמשטרה בשכונות העוני האפריקאיות-אמריקאיות בארצות הברית נתפסת כ"כוח כובש", ושילוב של שוטרים אפריקאים-אמריקאים עשוי לחזק את האמון בה (Weitzer, 2000). מאז מיוחסת חשיבות לגיוון במשטרה גם במקומות נוספים, אם כי מחקרים על ההשפעה של הגיוון במשטרה אינם מציגים מסקנות חד-משמעיות (Brown and Benedict, 2002). קבוצות המיעוט עלולות להיות מסויגות בנוגע לגיוס למשטרה

וחשדניות באשר למטרות הגיוס, ולהטיל ספק ביכולתם של שוטרים שיתגייסו להשפיע לטובה. הנכונות להתגייס למשטרה והתמיכה בגיוס, שיש להן גם משמעויות סמליות, קשורות בשאלות רחבות יותר של אזרחות ושייכות (Ben-Porat and Yuval, 2019).

האמביוולנטיות החרדית בנוגע לשיטור, האמון הנמוך והחשדנות הבסיסית משמרים אצל חרדים רבים את הריחוק מהמשטרה. הגיוס של חרדים למשטרה והאפשרות ששוטרים חרדים יסייעו לקרב את המשטרה אל הקהילה החרדית מתקבלים בספקנות רבה, בתמיכה מסויגת אבל גם בלא מעט התנגדות בקרב חברי הקהילה החרדית. גם במחקר קודם (Ben-Porat and Yuval, 2019) נמצאה הסתייגות בקרב חרדים מגיוס למשטרה, לצד תמיכה מסוימת המשקפת דילמות לגבי ההשתייכות לחברה הכללית ותהליכים רחבים יותר בחברה החרדית. בסקר הנוכחי, כ־40% מהנשאלים החרדים סבורים שהיה טוב לו היו במשטרה יותר שוטרים חרדים, לעומת כ־53% מהחרדים שאינם סבורים כך (תרשים 32). נראה כי החרדים השמרנים מתנגדים יותר מחרדים מודרניים לגיוסם של חרדים לעבודה במשטרה (תרשים 33).

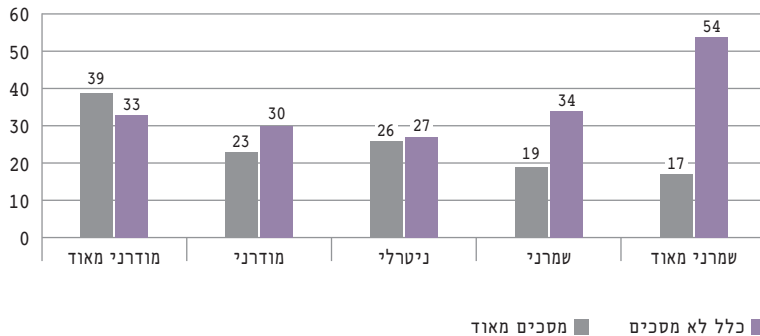
תרשים 32

מידת ההסכמה להיגד "היה טוב לו יותר חרדים היו משרתים במשטרה", חרדים לעומת יהודים לא־חרדים (ב־%)

חרשים 33

מידת ההסכמה להיגד "היה טוב לו יותר חרדים היו משרתים במשטרה", חרדים לפי רמת שמרנות (ב-%)

גם בקבוצות המיקוד היו הדעות חלוקות באשר לגיוס חרדים לשורות המשטרה. יש שלא ראו פסול בחרדים העובדים במשטרה לפרנסתם:

יש לי פה שכן ממש בחנייה שלי שהוא עובד במשטרה. אני לא יודעת מגויס או עובד, הוא לא הולך עם המדים, אבל כולם יודעים שהוא עובד משטרה. והוא ממש שיא הבסדר, הוא מהשורה, בקרקע, זה מקובל, זה בסדר, זה פרנסה, מתייחסים לזה בצורה שיא הנורמלית (קבוצת מיקוד נשים 1).

לצד מי שראו בשירות במשטרה מקור פרנסה שאינו יוצא דופן, היו שראו צדדים אחרים. בדומה לקבוצות מיעוט אחרות המתמודדות עם שאלת הגיוס למשטרה כאשר היחסים מתוחים (Ben-Porat and Yuval, 2019), גם כאן עלתה שאלת הנאמנות והזהות של שוטרים חרדים, האמון שאפשר לתת בהם ויכולתם לחולל שינוי:

זה תלוי באמון אם הם נתפסים כחרדים או שלא. זה כמו בכל תחום. עובדים סוציאליים עוזרים לציבור החרדי? עובדים סוציאליים חרדים זה תלוי בתפיסה איך תופסים אותם כחרדים או שלא תופסים אותם כחרדים. ככל שאני אתפוס את השוטר כחרדי שהוא בא לשרת את האינטרס החרדי אני אתן אמון. ככל שאתפוס אותו כמישהו שהוא יותר נאמן למערכת מאשר לאדם החרדי הוא רק יפגע באמון שלי במערכת (קבוצת מיקוד גברים 3).

בקרב חלק מהחרדים הגיוס למשטרה נתפס, בדומה לגיוס לצבא, כרחוק מדי מאורח החיים החרדי, ובשל כך האפשרות ששוטרים חרדים יתגייסו למשטרה וישתלבו בה נדחתה על הסף: "אף אחד לא יעשה את זה. שוטר חרדי זה לא מסתדר ביחד. הליבה של הציבור החרדי, שוטר חרדי זה אוטומטית תהיה מהשוליים. התקשורת עם הציבור החרדי היא כבר חלשה, לא יכול להיות שוטר חרדי" (קבוצת מיקוד גברים 1). המרואיין מנמק את דבריו בכך שהתגייסות למשטרה אינה מקובלת בקהילה, ומשווה את הגיוס למשטרה לגיוס לצבא: "כי זאת החברה, כמו שלא הולכים לצבא – לא הולכים למשטרה. אין הבדל בין צבא למשטרה".

גיוס קבוצות מיעוטים למשטרה נובע מהרצון לחזק את הלגיטימיות של המשטרה בעיני קבוצות אלה ולהביא למשטרה ידע ומיומנויות תרבותיות דרך שוטרות ושוטרים המכירים מקרוב את הקהילות. דוגמה לכך נתן רב מחוז במשטרה שפעל למען גיוס חוקרות חרדיות:

גייסתי לפני שבע שנים 16 חוקרות חרדיות למשטרה ישראל, וזה היה פרויקט כל כך מוצלח, שמפקדי התחנות התחננו תביא לנו עוד, כי זה היה זן אחר מעבר לזה שהם חרדים, ברמת הטיפול [...] כשאני גייסתי את החוקרות החרדיות זה לא היה רק ממקום של התאמה תרבותית, שמישהי חרדית תוכל להגיד, כי ידברו איתי על איבר הצניעות – ידעו איך לדבר איתי, עכשיו ילד נפגע, הורה צריך לשלוח אותו לחקירת ילדים, הוא אומר לעצמו אין שיח מיני בחברה החרדי, אז מה החוקר ישאל אותו!?

כשירות תרבותית

כשירות תרבותית, או הוגנות תרבותית, היא יכולתן של סוכנויות ציבוריות להעניק שירותים המותאמים לצרכים התרבותיים של קבוצות שונות (Rice, 2015) ולפתח רגישות תרבותית כלפי אורחות החיים של הקבוצות. בהקשר של המשטרה, כשירות תרבותית משמעה תרגום של המחויבות לשוויון למדיניות הכוללת ביטול פרקטיקות הנתפסות בעיני מיעוטים כמפלות ופוגעניות, וביטול הסטריאוטיפים השליליים הכרוכים בפרקטיקות האלה (Chan, 2011). אף שקל

יחסית לערוך רפורמות של כשירות תרבותית, הדורשות בעיקר שעות הכשרה, יש המעלים ספקות באשר לאפקטיביות שלהן, בעיקר אם ההכשרה אינה מלווה ביישום ובפיקוח (Stone and Ward, 2000).

שאלת הרגישות התרבותית עלתה בקבוצות המיקוד בעיקר בכל הקשור לתחושות שהמטרה איננה מודעת לאופייה של הקהילה החרדית או מתעלמת ממנו, בעיקר כאשר מדובר בסוגיות הקשורות בחיי המשפחה. כך, בעוד שהנכונות הכללית של חרדים לדווח למשטרה נמוכה רק במעט מאשר זו של קבוצות לא-חרדיות, התמונה שונה כאשר מדובר בפגיעות בילדים (79% לעומת 86%) ואלימות במשפחה (64% לעומת 82%). בנושא זה לא נמצאו הבדלים בין קבוצות חרדים שמרנים לחרדים מודרנים. אחד המרוויינים, לשעבר רב מחוז במשטרה, מסביר את ההבדלים כקשורים לחלוקה בין עבירות פנים-קהילתיות לעבירות שמבצע גורם חיצוני:

[...] כי הוא מבין שהמשטרה היא לא פועלת בצורה של רגישות תרבותית. אז אם היה לי נזק של אלימות במשפחה או פגיעה מינית אני אעדיף לסגור את זה בתוך הבית כי חוסר הרגישות התרבותית תרחיב את מעגל הנפגעים. כי ברגע שיוצא דבר כזה מחוץ לכותלי המשפחה אז יש גזר דין מוות חברתי למשפחת הפוגע והנפגע. אם יש לי פה שני אנשים פוגע ונפגע, ברגע שאני הולך למשטרה אני מרחיב את המעגל, ארבעים נפגעים לדורי דורות, אז למה לפנות למשטרה?

שאלות הקשורות ברגישות תרבותית עלו גם בהקשר של העימותים בין המשטרה לחרדים בתקופת הקורונה. לתפיסת המרוויינים, המשטרה התעלמה מהצרכים של החברה החרדית המשפיעים על הנכונות לציית ולשתף פעולה:

מרוויין: אתה יכול להשליט סדר בחברה שאתה לא מכיר, אם אתה לא יודע איך אמור להיראות הפאזל, אתה לא יודע כלום, זה לא שייך, זה לא הגיוני. להיכנס לתוך ישיבה זה לא הגיוני כשיש לך מאות בחורים שמתנגדים.

מראיין: זה נכון לגבי כל קבוצה, למה זה שונה?

מרוויין: דבר ראשון, כי ישיבה מבחינתנו זה לא כמו כל מקום... כמו שבאירוע ספורט או בהפגנה של הדמוקרטים שבו לא נוגעים, אז אצלנו – בישיבות לא נוגעים. אתה יכול לעשות הרבה דברים. בכדורגל לא נגעו כל

הקורונה... היה אימונים כל הקורונה, לא היו אירועים אבל שמרו על הכושר, למה? כי זה חשוב לכם. אתם יודעים שאם תפסידו את זה תפסידו הרבה. אצלנו זה לא רק ליגה אחת לאומית של כדורגל, כל ישיבה מבחינתי זה המון (קבוצת מיקוד גברים 1).

פיקוח על אלימות משטרתית וטיפול בה

אמון הציבור במשטרה תלוי בין השאר גם ביכולתם של אזרחים לפקח על פעולות המשטרה, וכן באחריותיות, בשקיפות ובדיווח של המשטרה על טיפול בתלונות אזרחים. הדבר נכון שבעתיים בכל הנוגע לאמון של קבוצות מיעוטים החשות חשופות ליחס משטרתני לא הוגן ולאלימות משטרתית. אלימות משטרתית, בעיקר כאשר היא נתפסת כשרירותית ולא מוצדקת, מחזקת תחושות של אפליה וניכור. זהו הרקע לתביעה של אזרחים מקבוצות מיעוטים לפיקוח על המשטרה, ובעיקר על הטיפול בתלונות על אלימות משטרתית.

בסקר עולה שרוב מוחלט של הציבור החרדי (כ־82%) סבורים שיחסה של המשטרה אל החרדים גרוע יותר מיחסה לקבוצות אחרות בישראל. בקבוצות המיקוד התייחסו רבות ורבים לאלימות המשטרתית בהפגנות החרדים כגורם לחוסר האמון במשטרה. בשנים האחרונות תועדו אירועים רבים של אלימות שוטרים בהפגנות חרדים, והתיעוד הופץ לא רק בין החרדים עצמם אלא גם בתקשורת הכללית. אחד העיתונאים שרואיינו במחקר סבור כי התיעוד מעיד לא רק על הביקורת כלפי המשטרה, אלא גם על הבנה כי הפיקוח על המשטרה חשוב והתיעוד יכול לשמש כפיקוח. כלומר יכולתם של החרדים לתעד ולפרסם ברבים מקרים של אלימות משטרתית עשויה למתן את האלימות. מחשבות כאלה עלו גם בקבוצות המיקוד:

דבר נוסף, אני חושבת שהמצלמות והטלפונים הם מרגישים היום כמו הנשק מהצד של הקורבן, ברגע שיש אפשרות מה שלא היה בעבר לתעד את האירוע, להפיץ אותו ואחר כך באמת לתבוע, אני חושבת שזה נתן סוג של נשק כזה ואולי ביטחון. איך אפשר לקחת את זה לצורה שבה השוטר

כאילו יודע שהוא מתועד וגם מתנהג בהתאם, זה כבר עניין למשטרה (קבוצת מיקוד נשים).

ואולם, למרות חשיבות התייעוד בעיניה, אותה מרואיינת מציינת כי בשל היעדר אמצעים טכנולוגיים החרדים אינם מתעדים מספיק אירועים כאלה: "וגם אצל החרדים לא כל כך נפוץ טלפונים בשביל לצלם, אז כאילו אין את הנשק הזה". אחד המרואיינים מציג את חוסר התייעוד במילים נוקבות יותר: "אין מצלמות בציבור החרדי בפלאפונים וזה בא לידי ביטוי בהפגנות, אם לכל אדם היה מצלמה באייפון זה היה חוסך הרבה דברים. שוטרים שגוררים בחורים לפינות ומפרקים אותם, זה היה נמנע" (קבוצת מיקוד גברים 3). עם זאת, אף שהתייעוד אינו נפוץ בקרב חרדים בגלל שימוש בטלפונים ניידים כשרים שאין בהם מצלמה, הם מודעים לחשיבות של תיעוד אלימות משטרתית:

אבל כל הסרטונים שיצאו לאחרונה זה היה ברחוב החרדי עם פלאפונים של אנשים, יש כן את האנשים שיש להם, וגם הייתי עדה באחת ההפגנות שככה נשים עם מטפחות שלא מחזיקות טלפון [חכם] ידעו להגיד למי שכן אוחז: תצלמו תצלמו, זה היה כזה מין היסטריה שבואו תצלמו זה היה הצעקה שנשמעה בקול (קבוצת מיקוד נשים 2).

מסקנות והמלצות מדיניות

התפיסה החרדית את המשטרה והשיטור משקפת תפיסות רחבות יותר של אזרחות ושייכות ואת האמביוולנטיות החרדית בנוגע ליחס למדינה ולמוסדותיה. למשטרה, בשל תפקידה ואופי העבודה שלה, יש משמעות מיוחדת בנוגע לקבוצות מיעוטים, ובעיקר בנוגע לקבוצות מיעוטים מתבדלות. מחד גיסא, המשטרה מייצגת את ריבונות המדינה, והיא פועלת בשם הסמכות שמעניקה לה המדינה לאכוף חוקים ונהלים. תפקידה של המשטרה מציב אותה לא פעם בהתנגשות מול קבוצות המחזיקות במערכת ערכים שונה והמערערות על סמכות המדינה. מאידך גיסא, קבוצות מיעוטים, גם כאלה המתנכרות למדינה ולמוסדותיה, עשויות להזדקק לשירותי המשטרה ולאמץ גישות פרגמטיות. במקרה החרדי, לצד ההזדהות עם המדינה ותחושת השייכות, ולמרות ההסתייגות מהמשטרה, פרגמטיות יכולה לחזק את הנכונות לשתף פעולה ובטווח הארוך אולי גם ליצור אמון ולגיטימציה.

במגפת הקורונה אירעו עימותים בין המשטרה לקבוצות חרדיות, שחידדו את המתח בין החרדים למדינה אבל בה בעת גם את הצורך ההולך וגובר של החרדים במשטרה אפקטיבית והוגנת. הדילמות הקשורות במשטרה והיכולת לתת בה אמון ולשתף עימה פעולה מצביעות גם על המתח בחברה החרדית עצמה. קבוצות שמרניות, המבקשות לשמר את ההתבדלות, נטו להיות ביקורתיות יותר כלפי חוץ – כלפי המשטרה, והיו מסויגות יותר משיתוף פעולה עימה. לעומתן, קבוצות המזוהות כמודרניות היו ביקורתיות יותר כלפי פנים – אל החברה החרדית, והיו נכונות יותר לתת אמון במשטרה ולשתף איתה פעולה. הביקורת כלפי פנים הופנתה הן אל הקבוצות הקיצוניות הפועלות בניגוד לחוק ומכתימות את הציבור הכללי, והן אל ההנהגה החרדית שכשלה בהתמודדותה עם משבר הקורונה.

ממצאי המחקר, כמו גם ממצאי מחקרים אחרים, מצביעים על כך שהאמון של חרדים במשטרה נמוך מזה של יהודים ישראלים שאינם חרדים, הם מעניקים לה ציון נמוך יותר על תפקודה הכללי והם רוחשים פחות כבוד לשוטרים. תחושות אלה חזקות יותר בקרב הקבוצות החרדיות השמרניות יחסית. ההזדהות הערכית של החרדים עם המדינה גבוהה למדי, וחלק גדול מהם רואים עצמם חלק מהמדינה

ומבעיותיה וגאים בישראליותם. הזדהותם הערכית עם המשטרה, לעומת זאת, נמוכה יותר מזו של יהודים שאינם חרדים, והם נוטים לראות בה מוסד עוין ולא מכבד. תחושות אלה של חוסר אמון התחזקו בתקופת משבר הקורונה, אבל הן מעוגנות בהיסטוריה ארוכה של עימותים ועוינות ונובעות מתפיסות של שיטור יתר וקיפוח יחסי. החרדים מאמינים שהמשטרה אינה פועלת בהגינות, שהיחס שלה לחרדים מפלה ועוין ושהיא ממהרת להפעיל נגדם אלימות שלא הייתה מפעילה נגד קבוצות אחרות. בזמן שגרה החשיבות של לגיטימציה (תחושת החובה לציית למשטרה) ואמון (הנכונות לסמוך על המשטרה) נמוכה יחסית, שכן החיכוך עם המשטרה מוגבל. אך במצבי משבר, שבהם החרדים נדרשים לציית להוראות המנוגדות למה שנתפס כעקרונות מנחים של החברה החרדית, פוטנציאל העימות גדול יותר. תחושות אלה התחזקו בזמן המגפה, כאשר בעיני החרדים האכיפה של הריחוק החברתי, המסכות והסגרים הייתה בררנית והתעלמה מהצרכים של הציבור החרדי.

שיטור החסר מתייחס לתחושת חוסר ביטחון כללית בכל הנוגע לתפקודה של המשטרה (תחושה שאינה בהכרח שונה משל ישראלים אחרים), אבל גם לתחושה שהמשטרה אינה קשובה לבעיות ולרגישויות של החברה החרדית, או שאינה יודעת כיצד להתנהל נכון בקשר עם הקהילות החרדיות. שיטור החסר הוא מקור נוסף לחוסר האמון במשטרה, אבל הוא מעיד גם על ההכרה בצורך במשטרה. אכן, רוב החרדים אינם מוכנים לוותר על שירותי המשטרה ואינם סבורים שאפשר להסתדר בלעדיה, אף שבחלק מהריכוזים החרדיים יש מנגנונים עצמאיים לשמירת סדר. ייתכן שהדבר מעיד על תהליכי שינוי בחברה החרדית בנוגע לאמון של הפרט ביכולתם של המנגנונים הקהילתיים לשמור על סדר חברתי ולהעניק ביטחון, ובפרט בנוגע לאמון ביכולתם של "מתווכים" (עסקנים) לגשר בין המשטרה לחרדים.

המתח בין הדימוי של קהילה נטולת פשיעה לבין ההכרה במציאות שבה אי אפשר להתעלם ממקרים שונים של אלימות ופגיעה הוא נדבך נוסף בתהליכי השינוי. החרדים, כמו שמראים נתוני המחקר, מוכנים לפנות למשטרה ולהיעזר בה בתחומים רבים, גם בסוגיות רגישות דוגמת אלימות במשפחה ופגיעה מינית. בדומה, מחקר אחר מצא שברשויות מקומיות חרדיות חלה עלייה הדרגתית בטיפול בילדים נפגעי אלימות ובנפגעי אלימות מינית (פינקלשטיין, 2022). ממצא זה מעיד על נכונות הולכת וגוברת של חרדים לדווח לרשויות המדינה

ולהיעזר בשירותיה אפילו בתחומים רגישים אלה, ולא להסתפק במנגנונים הפנים-קהילתיים. התחושה של שיטור החסר היא גם הזדמנות למשטרה להגביר את מעורבותה ולחזק את האמון בה.

ממצא חשוב נוסף הוא התפיסה העצמית של החרדים כאזרחים שומרי חוק. רבים מהמרוויינים סבורים כי לתקשורת יש תפקיד מרכזי ביצירת דימוי שלילי מכליל של החברה החרדית כפורעת חוק. דימוי זה, לטענתם, משפיע גם על המשטרה ועל האופן שבו נתפסים החרדים בעיני השוטרים. ואולם, מהסקר עולה בבירור החשיבות שהחרדים – גם השמרנים בהם – מייחסים לשמירת החוק ולציות למשטרה. עמדה זו מתבטאת גם בכך שחלק מהמרוויינים, שתיארו עצמם "נורמטיביים", ביקשו להבחין בינם לבין הקבוצות הקיצוניות. הרצון לבדל עצמם מקבוצות המתעמתות עם המשטרה מלווה גם בביקורת על הקבוצות הללו, המחזקות בהתנהגותן דימויים שליליים של החברה החרדית. עם זאת, כאשר המשטרה מפעילה אלימות כלפי הקבוצות הללו הן זוכות לאמפתיה מסוימת, תחושות שיטור היתר והקיפוח היחסי מתחזקות והאמון במשטרה נפגע. לאלימות משטרתית, לפיכך, בעיקר כאשר היא מתועדת, יש השפעה במעגלים רחבים יותר.

העובדה שמרבית החרדים רואים עצמם חלק מהחברה הישראלית, כמו גם הצרכים המעשיים הקשורים בסדר וביטחון, עשויים לסייע להתמודד עם הדילמה של האזרחות שהוצגה כאן: האמון המסויג במשטרה והרצון לשמר את ההתבדלות, ובה בעת ההכרה הגוברת בצורך במשטרה הוגנת ואפקטיבית. שני ממצאים מרכזיים מהמחקר, תחושת שיטור החסר והתפיסה העצמית של החרדים כאזרחים שומרי חוק, מצביעים על הפוטנציאל הרחב יותר לשינוי. ככלל, לצד ההסתייגות מהמשטרה, רבים מהחרדים מאמצים גישה פרגמטית הנשענת על צרכי הקהילה והמאפשרת שיתוף פעולה עם המשטרה. הפרגמטיות החרדית עשויה להתגבר על שאלות של זהות ואידאולוגיה לטובת הצרכים של הקהילה וההכרה בחיוניותה של המשטרה. מכאן אפשר לגזור כמה המלצות מדיניות הסובבות סביב הצורך בבניית אמון. העימותים בין המשטרה והחרדים בתקופת משבר הקורונה פגעו באמון במשטרה אבל בה בעת גם באמון בהנהגה החרדית, ומעל הכול הראו שהקהילה החרדית, כמו אחרות, זקוקה למשטרה. הנחת העבודה היא שלמרות המחלוקות הערכיות, שעליהן יהיה קשה לגשר, יש בקרב הציבור החרדי צורך והכרה במשטרה יעילה ואפקטיבית. גישה פרגמטית,

הכוללת זיהוי הצרכים של הקהילה באמצעות עבודה "מלמטה" (Bottom-up) תוכל ליצור ערוצי פעולה אפקטיביים שיגבירו את האמון במשטרה. המלצות המדיניות של מחקר זה מתייחסות לכמה תחומים:

א. גיוס חרדים למשטרה. ייצוגיות או גיוון עשויים לחזק את הלגיטימציה של ארגונים ולהביא לארגון ידע החסר בו על הקבוצות שאינן מיוצגות. אולם קבוצות מיעוטים, ובעיקר קבוצות מתבדלות, עלולות להסתייג מלהתגייס למשטרה כאשר זו נתפסת מרוחקת ועוינת. משום כך, חברי קבוצות אלה הבוחרים להתגייס עלולים להיתפס לא כמי שמייצגים את הקהילה אלא כמי שמשרתים אינטרסים אחרים, ולכן השפעתם תהיה שולית. החשדנות כלפי גיוס חרדים למשטרה, בעיקר בקרב הקבוצות השמרניות, מצביעה על כך שגיוס חרדים למשטרה צפוי להיות מורכב. בעיני רבים המשטרה, בדומה לצבא, היא ארגון שאיננו מתאים להוויה החרדית ולכן הגיוס אליו פסול. לכך יש להוסיף גם את העוינות של חלק מהחרדים כלפי המשטרה, השוללת שיתוף פעולה כזה. כאן יש מקום למחקר נוסף, וחשוב ללמוד מניסיונם של שוטרים חרדים שמשרתים במשטרה לגבי תחושת המסוגלות וההשפעה שלהם.

אולם למרות כל ההיבטים שתוארו לעיל, שיעור לא מבוטל מהנשאלים בסקר (כ־40%) מאמינים ששוטרים חרדים יוכלו להועיל לקהילה החרדית, והתמיכה גדולה יותר, כצפוי, בקרב הקבוצות המודרניות. כמו כן, למרות ההסתייגות החרדית מגיוס למשטרה, נושא הפגיעות המיניות רגיש במיוחד ומחייב היכרות עם אוכלוסיית היעד ורגישות תרבותית. הכשרה וקליטה של חוקרות וחוקרים חרדים הן אתגר של ממש, אך יכולה להיות להן השפעה רבה על חיזוק הקשרים והאמון. הניסיון שנצבר מצביע על כך שהיו גם הצלחות שמהן ניתן ללמוד.

גיוס חרדים למשטרה הוא תהליך מורכב, וככל הנראה צעירים חרדים במסלולי הישיבות לא ימהרו להתגייס, כפי שאינם ממהרים להתגייס לצבא. גיוס חרדים מחייב חשיבה על תהליכי ההכשרה ומסלולי השירות, הכוונה לתפקידים שבהם יוכלו לתרום לחברה החרדית ובכך לחזק את הלגיטימיות של השירות במשטרה, וכן יצירת מערכת תומכת שתסיר חסמים. לשם כך כדאי לנסות וללמוד מניסיונם של חרדים ששירתו או משרתים במשטרה, הן בנוגע להשתלבותם בארגון והן לגבי יחסיהם עם הקהילה החרדית.

ב. חיזוק הכשירות התרבותית. משטרות ברחבי העולם מקיימות הכשרות שנועדו להכיר לשוטרים את הקהילות השונות, את הצרכים והרגישויות שלהן, וגם להפגיש את הקהילה עם שוטרים כדי להפחית חשדנות ולחזק אמון. כמו הגיוס, גם הגדלת הכשירות התרבותית איננה פתרון קסם המשנה עמדות, בעיקר אם יש פער בין ההכשרה לבין דפוסי הפעולה המעשיים. במקרה החרדי יש כמה הצדקות להכשרות תרבותיות. ראשית, יש לגשר על הפער בין התפיסה העצמית של הקהילה החרדית כשומרת חוק, לבין תפיסת המשטרה את הקהילה כפורעת חוק. שנית, לקהילות החרדיות דפוסי התנהגות, מסורות ורגישויות אשר שוטרים אינם בהכרח מודעים להם, והכשרות מסוג זה עשויות לתת לשוטרים ידע וכלים מעשיים שיגבירו את האמון של החרדים במשטרה. ושלישית, רבים מהמרוויינים ביקשו לבדל עצמם מהקבוצות הקיצוניות, כיוון שהם חשים שהמשטרה רואה בהם מקשה אחת ואינה מבחינה בין הקבוצות הקיצוניות לבין רוב החרדים שאינם מתעמתים עם המשטרה. חשוב שהמשטרה תכיר את החברה החרדית ותדע להבחין בין הקבוצות השונות ולגבש דפוסי עבודה מותאמים. הפעלה של כוח יתר או התנהגות לא מכבדת הנגזרת גם מהכללות פוגעת באמון במשטרה.

להכשרות תרבותיות צריכים להיות כמה מאפיינים: א. עליהן להתבסס על ידע קיים ולהיעזר במנהיגים מתוך הקהילות החרדיות; ב. עליהן להכיר לשוטרים את הצרכים והרגישויות של הקהילות החרדיות; ג. עליהן לפתוח ערוצים של תקשורת בין המשטרה לחרדים כדי שחברי הקהילה – הן מנהיגיה והן אנשים מהשורה – יוכלו להעלות על סדר היום נושאים החשובים להם; ד. יש לוודא שההכשרות מיתרגמות גם לכללים ודפוסי פעולה הבאים לידי ביטוי בעבודה היום-יומית.

ג. בחינה מחודשת של השימוש במתווכים. המשטרה משתמשת לעיתים קרובות בעסקנים חרדים כמתווכים כדי להגיע אל הקהילה החרדית, לפתור בעיות ולגבש הסכמות. מהמחקר עולה ביקורת מתוך הקהילה החרדית על המתווכים, בטענה שאינם מייצגים בהכרח את האינטרסים של כלל החרדים אלא רק את אלה של קבוצות מסוימות או של מקורבים. ממצאים דומים עולים גם ממחקרה של דקלה יוגב העוסק במשבר המנהיגות החרדית בעת הקורונה (Yogev, 2022). על המשטרה לבחון מחדש את העבודה מול המתווכים ולבנות מנגנונים חדשים של הידברות המותאמים לקהילות החרדיות השונות.

ד. הגדלת הנגישות למשטרה. הנכונות לדווח למשטרה ולשתף פעולה איתה בקרב רוב הקבוצות החרדיות גבוהה, ומצביעה על גישות פרגמטיות העומדות במידה רבה מעל למחלוקות הערכיות. ההזדהות הערכית הנמוכה עם המשטרה, כמו גם הביקורת עליה, אינן סותרות את הנכונות לדווח לה ולבקש את סיועה. נגישות גבוהה יותר עשויה לחזק את האמון, ולכן המשטרה צריכה לוודא שדרכי הפנייה אליה מותאמות לצורכי החברה החרדית. היכולת של המשטרה להבין את הבעיות של החברה החרדית ולטפל בהן עשויה לחזק את האמון בה ואת הלגיטימציה שלה. לשם כך על המשטרה לנקוט כמה פעולות: (1) לפתח ערוצי תקשורת עם הקהילות החרדיות שיאפשרו להעלות בעיות ולדון בסדרי העדיפויות; (2) לזהות את החסמים הקיימים בקרב הקהילות החרדיות המונעים או מעכבים את הפנייה למשטרה; (3) לבחון את האפשרות של יצירת מנגנונים נוספים שיאפשרו דיווח והגשת תלונה, הכוללים שוטרים בעלי כשירות תרבותית ו/או שוטרים מהחברה החרדית.

ה. טיפול באלימות המשטרתית. אלימות משטרתית, בעיקר כאשר היא מתועדת, היא גורם מרכזי לחוסר הלגיטימציה של המשטרה ולאמון הנמוך בה. קורבנות האלימות הם לעיתים קרובות מקבוצות מוחלשות הסובלות מאפליה לסוגיה, או מקבוצות הנתפסות כעוינות ומאיימות על הסדר החברתי. אלימות כלפי חרדים, גם אם מדובר במקרים שאינם מייצגים, פוגעת קשות באמון במשטרה ומחזקת את הקבוצות הקיצוניות הקוראות שלא לשתף פעולה עימה. תחושות שהמשטרה מפעילה שיטור יתר כלפי החרדים קיימות גם בקרב קבוצות שאינן משתתפות בהפגנות או מתעמתות עם המשטרה, ולכן השפעתן ברורה ורחבה. כדי לחזק את האמון במשטרה נדרש מנגנון יעיל ולגיטימי לבירור תלונות, לטיפול בהן ולדיווח לנפגעים ולציבור על תוצאות הטיפול.

מחקר זה בחן את העמדות והתפיסות של חרדים כלפי משטרה ושיטור. עמדות ותפיסות כלפי משטרה מעצבות לעיתים קרובות את המפגשים בין חרדים למשטרה, ומשפיעות על האמון במשטרה ועל הנכונות לשתף פעולה עימה. התפיסות כלפי משטרה ושיטור קשורות גם בשאלות רחבות יותר של זהות ושייכות ומלמדות על האזרחות החרדית המתפתחת. מחקרים משלימים ידרשו כדי לאסוף נתונים על שיטור בקהילות החרדיות, כדי למפות מקרים של אלימות שוטרים והטיפול בהם וכדי לבחון את התפיסות של שוטרים כלפי החרדים.

רשימת המקורות

- אטינגר, קובי, 2021. "גפני: איך לא חשבתי על האמא שבוכה", כיכר השבת, 27.1.2021.
- איתן, אהרן, 2022. חרדיות ישראלית: אידיאולוגיה, ריאליה, זכויות אדם, ירושלים: מוסד ביאליק.
- אסקריא, 2021. "איך הסגרים השפיעו על חדירת החיבור לאינטרנט במגזר החרדי?", אסקריא, 3.1.2021.
- בורנשטיין, קובי, ואבי גדלוביץ', 2021א. "בני ברק: פורעים ביצעו לינץ' בנהג והציתו אוטובוס; בניינים פונו", בחדרי חרדים, 25.1.2021.
- בורנשטיין, קובי, ואבי גדלוביץ', 2021ב. "התארגנות מכוונת? הפורעים בבני ברק הופיעו ב'תלבושת אחידה'", בחדרי חרדים, 25.1.2021.
- בראון, בנימין, 2012. חרדים מ"שלטון העם": ביקורת חרדית על הדמוקרטיה הישראלית, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- בראון, בנימין, 2017. מדריך לחברה החרדית: אמונות וזרמים, תל אביב וירושלים: עם עובד והמכון הישראלי לדמוקרטיה.
- בראון, בנימין, 2021. חברה בתמורה: מבנים ותהליכים ביהדות החרדית, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- ברייטקופף, חנני, 2020. "ראש הכולל: אנטישמיות? העסקנים צריכים לבדוק עצמם", כיכר השבת, 14.4.2020.
- בריינר, יהושע (ג'וש), 2021. "במשטרה נערכים להמשך העימותים בערים החרדיות עד סוף הסגר", הארץ, 25.1.2021.
- ברקוביץ', אליהו, 2022. "כמה דיוויזיות היו לרב וייס?", אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה, 4.8.2021.
- גדלוביץ', אבי, 2020. "הסגר על השכונות החרדיות נכנס לתוקף; מה מותר ומה אסור?", בחדרי חרדים, 10.7.2020.

גדלוביץ', אבי, וקובי בורנשטיין, 2021. "ב"ב: המשטרה עצרה 3 בגירים ו־3 קטינים", **בחדרי חרדים**, 25.1.2021.

גולד, מ', 2020א. "יותר ממאה אלף משפחות מהציבור החרדי – תחת סגר", **המודיע**, 12.7.2020, עמ' א-ב.

גולד, מ', 2020ב. "סגר מהיום למשך שבוע בשכונות ירושלים, בית שמש, לוד, רמלה וקרית מלאכי", **המודיע**, 10.7.2020, עמ' א, יז.

גולדברג, חיים, 2020. "תושבי רוממה מתנערים: 'המפגינים אינם תושבי השכונה'", **כיכר השבת**, 14.7.2020.

גולדברג, חיים, 2021. "יאין לנו כלום, אין' – זעקת 'נוער השוליים' של העיר בני ברק", **כיכר השבת**, 27.1.2021.

גולדברג, חיים, ואיציק אוחנה, 2021. "נקמה מסוכנת: האוטובוס בער, אך כוחות החירום לא הגיעו", **כיכר השבת**, 25.1.2021.

גולדמן, מרדכי, 2021. "אתם מסריחים בכל מקרה, קצת בואש לא ישנה", **הארץ**, 30.12.2021.

הרמן, תמר, אור ענבי, ירון קפלן ואינה אורלי ספוז'ניקוב, 2021. **מדד הדמוקרטיה הישראלית 2021**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

ויזל, יוסי, 2021א. "מראות קשים בבני ברק: נער הצית אוטובוס, בכיבוי סירבו להגיע", **המחדש**, 25.1.2021.

ויזל, יוסי, 2021ב. "צפו: נאום ה'הכאה על חטא' של ח"כ משה גפני", **המחדש**, 27.1.2021.

זיכרמן, חיים, 2014. **שחור כחול-לבן: מסע אל תוך החברה החרדית בישראל**, תל אביב: משכל.

זיכרמן, חיים, ולי כהנר, 2012. **חרדיות מודרנית: מעמד ביניים חרדי בישראל**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

- חבר, 2020. "משטרת ירושלים תסיר מחסומים מיותרים ותפעל להקל על תושבי רוממה", **המודיע**, 15.7.2020, עמ' א.
- כהן, ח', 2020. "מקבלי החלטות, הצילו", **המודיע**, 15.7.2020, עמ' ג.
- כהן, ישי, 2013. "הצבא כיום הוא כור היתוך לחילוניות; זה צבא השמד", **כיכר השבת**, 9.12.2013.
- כהן, ישי, 2020א, "מתנצל, אבל הסגר מוצדק", **כיכר השבת**, 12.7.2020.
- כהן, ישי, 2020ב. "השר אריה דרעי: אלימות השוטרים מכוונת נגד החרדים", **כיכר השבת**, 12.7.2020.
- כהן, ישי, 2021. "יחסי החרדים והמשטרה: ראיון עם סנ"צ אסי אהרוני", **כיכר השבת**, 29.1.2021.
- כהנר, לי, 2020. **החברה החרדית על הציר שבין שמרנות למודרניות**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- כהנר, לי, וגלעד מלאך, 2023. **שנתון החברה החרדית בישראל 2023**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- כיכר השבת, 2020א. "ח"כ ישראל אייכלר: 'ת"א משוחררת, ירושלים נצורה'", **כיכר השבת**, 12.7.2020.
- כיכר השבת, 2020ב. "ח"כ משה ארבל: 'אלימות משטרתית - צלם בהיכל'", **כיכר השבת**, 12.7.2020.
- לוקש, אלכסנדרה, 2021. "בכיר במשטרה: 'נשליט סדר בבני ברק'; חבר מועצת העיר: 'מי ששרף את האוטובוס - לכלא'", **ynet**, 25.1.2021.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2022. "אוכלוסייה", **שנתון סטטיסטי לישראל 2022**, ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, עמ' 19-47.
- מלאך, גלעד, 2019. "המפלגות החרדיות בישראל - מה צופן העתיד?", **אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה**, 15.7.2019.

מלאך, גלעד, ולי כהנר, 2020. **שנתון החברה החרדית בישראל 2020**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

מלאך, גלעד, ולי כהנר, 2022. **שנתון החברה החרדית בישראל 2022**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

משרד התקשורת, 2020. "דו"ח שימושי אינטרנט בתקופת הקורונה", 18.02.2020.

סופר המודיע, 2020. "אזהרה להורים: למנוע את הילדים מלהתקרב אל מחסומי הסגר המשטרתיים", **המודיע**, 14.7.2020, עמ' ג.

פינקלשטיין, אריאל, 2022. **חרדים לעירם: פוליטיקה ומינהל ברשויות המקומיות החרדיות**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

הפלס, 2020. "כל רודפיה השיגוה בין המיצרים 'כי גבר אויב' – להכיר באויבים האמיתיים", **הפלס**, 10.7.2020, עמ' 2.

פפר, יהושע, 2018. "מלחמות האוטונומיה: לימודי אזרחות בחינוך החרדי", בתוך: חיים זיכרמן ויורם מרגליות (עורכים), **המשפט והחרדים בישראל** (משפט, חברה ותרבות, א), תל אביב: הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן, אוניברסיטת תל אביב, עמ' 459-491.

פרידמן, מנחם, 1990. "מדינת ישראל כדילמה דתית", **אלפיים** 3: 24-68.

פרידמן, מנחם, 1991. **החברה החרדית: מקורות, מגמות ותהליכים**, ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל.

קדושים, ירון, 2020. "כן לביקורת, לא להשתלחות בשוטרים", **כיכר השבת**, 12.7.2020.

קלמן, ארי, 2020. "ועדת השרים החליטה: סגר על שכונות והגבלות בערים חרדיות", **בחדרי חרדים**, 9.7.2020.

קלמן, ארי, 2021. "אשר קורא להחזיר שת"פ ומתנער: 'נערי שוליים'", **בחדרי חרדים**, 25.1.2021.

רבינא, אבי, 2020. "ח"כ אליהו חסיד מאיים: 'יהיה פה כאוס – אנשים לא ילכו להיבדק'", **כיכר השבת**, 12.7.2020.

רבינוביץ, אהרון, 2020. "הסגר על ביתר עילית נאכף באגרסיביות, וגם תושבים עם אישורים לא הורשו לצאת", **הארץ**, 15.7.2020.

רגב, איתן, וגבריאל גורדון, 2020. **שוק הדיור החרדי ופרישתה הגאוגרפית של האוכלוסייה החרדית בישראל**, מחקר מדיניות 150, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

רוזן, קובי, 2020. "היום: דיון על הטלת סגרים באזורים החרדים", **כיכר השבת**, 9.7.2020.

רייניץ, י', 2020. "סגר חסר תועלת", **המודיע**, 15.7.2020, עמ' ד.

שטרן, ידידיה צ', נחומי יפה, גלעד מלאך ואסף מלחי, 2021. **יהודית, חרדית ודמוקרטית: מדינת ישראל והדמוקרטיה בעיניים חרדיות**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

שך, אליעזר מנחם, 1986. **מאמרים ומכתבים**, כרך ה, בני ברק: מו"ל לא ידוע.

שכטר, י', 2020א. "אין גורם שבעולם שיוכל לכפות סגירת ישיבות ובתי כנסת", **הפלט**, 17.7.2020, עמ' 5-7.

שכטר, י', 2020ב. "זעם רב בציבור החרדי לנוכח ההתנכלות הממשלתית המתמשכת: חשש כבד מפני החלטות מגמתיות שיפגעו במוסדות התורה באמתלה של משבר הקורונה", **הפלט**, 10.7.2020, עמ' 2.

שלהב, יוסף, 2001. **המיית יונים או חשרת עבים? וכוח פנים-יהודי על עתיד ירושלים**, ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל.

שלום, מ', 2020. "תנו לחרדים לחיות! הסגר שהוטל על ביתר גובל באכזריות שיטורית", **המודיע**, 15.7.2020, עמ' ג.

שמריהו־ישורון, יעל, ושי שטרן, 2021. "נקודת מפנה? השפעת משבר הקורונה על תפיסות ערכיות בחברה החרדית", *סוציולוגיה ישראלית* כא (2): 48–54.

Ben-Porat, Guy, and Fany Yuval, 2019. *Policing Citizens: Minority Policy in Israel*, Cambridge: Cambridge University Press.

Bergman, Yoav S., Gabriel Horenczyk, and Rachel Abramovsky-Zitter, 2017. "Perceived Discrimination and Well-Being among the Ultra-Orthodox in Israel: The Mediating Role of Group Identity," *Journal of Cross-cultural Psychology* 48 (9): 1320–1327.

Bouckaert, Geerd, Steven Van de Walle, Bart Maddens, and Jarl K. Kampen, 2002. *Identity vs. Performance: An Overview of Theories Explaining Trust in Government*, Second Report "Quality and Trust in Government," Leuven: Public Management Institute.

Brown, Ben, and Wm Reed Benedict, 2002. "Perceptions of the Police: Past Findings, Methodological Issues, Conceptual Issues and Policy Implications," *Policing: An International Journal* 25 (3): 543–580.

Brunson, Rod K., and Jody Miller, 2006. "Gender, Race and Urban Policing: The Experience of African American Youths," *Gender and Society* 20 (4): 531–552.

Chan, Janet B., 2011. "Racial Profiling and Police Subculture," *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 53(1): 75–78.

Epp, Charles R., Steven Maynard-Moody, and Donald P. Haider-Markel, 2014. *Pulled Over: How Police Stops Define Race and Citizenship*, Chicago: University of Chicago Press.

Gado, Tehila, and David Fishof, 2023. "Spectrum of Response Styles in a Religious-Orthodox Community to Civilian Disasters: The Responses of the Haredi Community to the Meron Crowd Crush (2021) as a Case Study," *Religions* 14 (3): 294.

Gurr, Ted R., 1970. *Why Men Rebel*, Princeton: Princeton University Press.

Hawdon, James, 2008. "Legitimacy, Trust, Social Capital, and Policing Styles: A Theoretical Statement," *Police Quarterly* 11 (2): 182-201.

Huo, Yuen J., 2003. "Procedural Justice and Social Regulation Across Group Boundaries: Does Subgroup Identity Undermine Relationship-Based Governance?" *Personality and Social Psychology Bulletin* 29 (3): 336-348.

Jackson, Jonathan, Ben Bradford, Mike Hough, Andy Myhill, Paul Quinton, and Tom R. Tyler, 2012a. "Why do People Comply with the Law? Legitimacy and the Influence of Legal Institutions," *British Journal of Criminology* 52 (6): 1051-1071.

Jackson, Jonathan, Ben Bradford, Betsy Stanko, and Kathrin Hohl, 2012b. *Just Authority? Trust in the Police in England and Wales*, London: Routledge.

Lerman, Amy E., and Vesla M. Weaver, 2014. *Arresting Citizenship: The Democratic Consequences of American Crime Control*, Chicago: University of Chicago Press.

Lipsky, Michael, 1980. *Street-Level Bureaucracy*, New York: Russell Sage Foundation.

Murphy, Kristina, Tom R. Tyler, and Amy Curtis, 2009. "Nurturing Regulatory Compliance: Is Procedural Justice Effective when People Question the Legitimacy of the Law?" *Regulation & Governance* 3 (1): 1-26.

Nield, Rachel, 2006. "Democratic Reform in War-Torn Societies," *Conflict, Security and Development* 1(1): 21-43.

Rice, Mitchell F., 2005. *Diversity and Public Administration: Theory, Issues and Perspectives*, New York: Sharpe.

Stadler, Nurit, Edna Lomsky-Feder, and Eyal Ben-Ari, 2011. "Fundamentalist Citizenships: The Haredi Challenge," in Guy Ben-Porat and Bryan S. Turner (eds.), *The Contradictions of Israeli Citizenship: Land, Religion and State*, London: Routledge, pp. 135-157.

Stone, Christopher E., and Heather H. Ward, 2000. "Democratic Policing: A Framework for Action," *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy* 10 (1): 11-45.

Sunshine, Jason, and Tom R. Tyler, 2003. "The Role of Procedural Justice and Legitimacy in Shaping Public Support for Policing," *Law & Society Review* 37 (3): 513-548.

Tankebe, Justice, 2009. "Policing, Procedural Fairness and Public Behaviour: A Review and Critique," *International Journal of Police Science & Management* 11 (1): 8-19.

Tyler, Tom R., 2006. *Why People Obey the Law: Procedural Justice, Legitimacy, and Compliance*, Princeton: Princeton University Press.

Weinreb, Alex, 2021. "Excess Mortality and Life Expectancy in Israel in 2020," Taub Center for Social Policy Studies in Israel.

Weitzer, Ronald, 2000. "White, Black, or Blue Cops? Race and Citizen Assessments of Police Officers," *Journal of Criminal Justice* 28(4), pp. 313-324.

Weitzer, Ronald, and Steven A. Tuch, 2004. "Race and Perceptions of Police Misconduct," *Social Problems* 51 (3): 305-325.

Wortley, Scot, and Akwasi Owusu-Bempah, 2009. "Unequal Before the Law: Immigrant and Racial Minority Perceptions of the Canadian Criminal Justice System," *Journal of International Migration and Integration/Revue de l'integration et de la migration internationale* 10(4): 447-473.

Yogev, Dikla, 2022. "Social Capital Transformation and Social Control: What Can We Learn from the Changing Style in Communication between Religious Communities and the Police during COVID-19," *Policing and Society* 32(6): 794-815.

Zalcborg, Sara, and Sima Zalcborg Block, 2021. "COVID-19 Amongst the Ultra-Orthodox Population in Israel: An Inside Look into the Causes of the High Morbidity Rates," *Contemporary Jewry* 41: 99-121.

On the whole, Haredim regard themselves as a law-observing public and distinguish between the “normative” majority and extremist groups responsible for clashes with the police. However, they are critical of what they regard as the excessive use of force by the police. Regarding the reforms that could enhance trust in the police and willingness to cooperate with it, there is cautious support for recruiting Haredim to the police, particularly among the more modern groups. They also suggest that reinforcing cultural training and supervising the work of the police, particularly in violent incidents, could have a positive impact.

C. Reexamining the Use of Mediators

The police often uses ultra-Orthodox community activists as mediators in order to reach the Haredi community, solve problems, and formulate agreements. The study reveals criticism of these activists in the Haredi community, including claims that they do not necessarily represent the interests of all Haredim, but only of particular groups or of their own associates. Accordingly, the police should reconsider its work with the activists and develop new mechanisms for adapted dialogue with the various Haredi communities.

D. Enhancing Access to the Police

There is a high level of willingness to report to the police and cooperate with it among most of the Haredi groups, reflecting pragmatic approaches that largely supersede arguments about values. To encourage this trend, the police should: (1) develop channels of communication with the ultra-Orthodox communities that encourage the raising of problems and discussion of priorities; (2) identify existing obstacles in the Haredi communities that prevent or delay contact with the police; (3) consider the possibility of creating additional mechanisms for reporting and filing complaints that include officers who have cultural capacity or officers from Haredi society.

E. Addressing Police Violence

Police violence, particularly when it is documented, is a key cause of the lack of legitimacy of the force. Strengthening trust in the police requires an efficient, transparent, and trusted mechanism for clarifying and processing complaints and for reporting to the victims and the public on the outcomes of this process.

A. Recruiting Haredim to the Police

Recruiting Haredim to the police is a complex process; young ultra-Orthodox men studying in yeshiva are unlikely to rush to join the police, just as they do not rush to join the army. Recruitment requires attention to training processes and service tracks, placement in positions where they can contribute to Haredi society and thereby enhance the legitimacy of service in the police, and the creation of a support system to remove obstacles. To this end, it is worth trying to learn from the experience of Haredi men and women who have served or are serving in the police, both in terms of their integration into the organization and their relationships with the Haredi community.

B. Strengthening Cultural Capacity

Police forces around the world hold training sessions that introduce officers to different communities, explaining their needs and sensitivities, and at the same time introduce the community to the police and its work in order to reduce suspicion and enhance trust. Cultural training sessions of this kind in the Haredi communities should have the following characteristics: (1) they should be based on existing knowledge and input from key figures in the Haredi communities; (2) they should introduce police officers to the needs and sensitivities of the Haredi communities; (3) they should open channels of communication between the police and the Haredim, so that members of the community—both leaders and the rank and file—can raise issues that are important to them; (4) it is important to ensure that the sessions are translated into rules and methods reflected in everyday work.

of trust in the Haredi leadership, which was considered to have failed to cope with the crisis, thereby enhancing recognition of the need for effective policing for the good of the Haredi community.

The following sections of the study extend the examination of Haredi attitudes toward the police from the starting point of the Covid-19 crisis. The study uses both quantitative and qualitative tools—attitude surveys, focus groups, and in-depth interviews—and also addresses broader questions of identity, belonging, and legitimacy. Trust in the police is lower among ultra-Orthodox citizens than among non-Haredi Jews, as is the rating of police actions and the sense of security the force provides. Within the ultra-Orthodox population, differences were found between modern and conservative groups: the level of trust was lower among the latter. Although the gaps between Haredim and non-Haredi Jews on more general questions about the sense of belonging and pride in Israeli identity are narrower, the sense of shared values with the police is lower among Haredim than among other Israeli Jews. Differences were also found regarding the fairness of the police: Haredim are more likely than other groups to question the assumption that police operations are based on professional considerations and are more likely to believe that they are subjected to over-policing. These perceptions were supported by the findings from the focus groups and in-depth interviews. However, Haredim are not avoiding police services and state that they will file reports with the police when necessary.

The working assumption is that, although it will be difficult to bridge the disagreements about values, the ultra-Orthodox public recognizes the need for an efficient and effective police force. A pragmatic approach, including identifying the needs of the community through bottom-up work, can create effective channels for action that will enhance trust in the police. The policy recommendations of this study relate to several areas:

group is fair. Fairness relates to perceived over-policing, an aggressive and discriminatory treatment of the group, and to perceived under-policing—neglect of the group's needs. This study examines these perceptions through attitude surveys (based on a comparison between Haredim and non-Haredi Israeli Jews), focus groups, in-depth interviews, and a review of the ultra-Orthodox press at two points during the Covid-19 crisis.

The examination of trust in the police and legitimacy for its work encourages the exploration of broader questions about Haredi citizenship. Suspicion and hostility stemming from principled disagreements regarding the way of life or Haredi claims against the status quo create a sense of alienation from the police, which is identified with the state and its values, and influence the perception of the police and the legitimacy it enjoys. The perception that the police harasses Haredim, uses harsh tactics against them, and ignores their needs is also connected to this fundamental disagreement. However, despite the disagreements and mistrust, ultra-Orthodox citizens also need the police in some instances—in emergencies and crises, or when the Haredi communities are unable to resolve internal violence. Thus the dilemmas examined here concerning the police in Haredi society and the trust and cooperation it receives are connected to broader questions about the state and its institutions, but also to practical questions regarding law and order and the security the police provides. These dilemmas correspond with processes of rapprochement and growing identification with the state and Israeli society, as well as with the ongoing strengthening of national identity.

The first part of the study presents a review of the Haredi media at two points during the Covid-19 crisis, when widely reported confrontations erupted between the police and ultra-Orthodox citizens. The review confirms the twin trends of alienation and rapprochement. On the one hand, the reporting of clashes between police officers and Haredim is accompanied by claims of discriminatory policing and selective enforcement. On the other, the reports expose the serious damage caused by the pandemic among the Haredi communities and the loss

ABSTRACT

The trust of minority groups in the police and the legitimacy they grant it often reflect broader issues of citizenship and belonging. Haredim often feel that police enforcement is arbitrary, discriminatory, and deliberately ignores their lifestyle. Haredi demands to protect their way of life often lead to clashes with the police, which are reported extensively in the media. In most cases extremist ultra-Orthodox groups participate in these confrontations, but in other cases, as during the Covid-19 pandemic, other groups have also been involved. During the pandemic, there was heightened criticism of the police among the ultra-Orthodox and an upsurge in claims of unequal enforcement and of police violence against Haredim. However, Covid-19 also had a serious impact on the Haredi public and led to internal criticism of the community's leadership, which struggled to cope with the crisis. The pandemic heightened the dependence of Haredi society on state institutions, including the police, in order to enforce the instructions issued by the Health Ministry. Tension has emerged between the low level of trust in the police, and in state institutions in general, and the growing recognition of the need for efficient and effective policing. This tension, which is connected to trends of integration and rapprochement, forms the starting point for this study.

The study examines ultra-Orthodox attitudes toward the police, trust and legitimacy of the police, and perceptions regarding reforms that could foster cooperation between the Haredim and the police. The research literature shows that trust in the police and the legitimacy it enjoys among minority groups are connected to the concept of "moral alignment"—the sense that the police acts in accordance with values close to those of the group and that its everyday conduct toward the

Text Editor [Hebrew]: Hamutal Lerner
Series and Cover Design: Studio Alfabees
Typesetting: Irit Nachum
Printed by Graphos Print, Jerusalem

ISBN: 978-965-519-444-9

No portion of this book may be reproduced, copied, photographed, recorded, translated, stored in a database, broadcast, or transmitted in any form or by any means, electronic, optical, mechanical, or otherwise. Commercial use in any form of the material contained in this book without the express written permission of the publisher is strictly forbidden.

Copyright © 2024 by the Israel Democracy Institute (RA)

Printed in Israel

The Israel Democracy Institute

4 Pinsker St., P.O.B. 4702, Jerusalem 9104602

Tel: (972)-2-5300-888

Website: en.idi.org.il

To order books:

Online Book Store: en.idi.org.il/publications

E-mail: orders@idi.org.il

Tel: (972)-2-5300-800

All IDI publications may be downloaded for free, in full or in part, from our website.

The views expressed in this policy paper do not necessarily reflect those of the Israel Democracy Institute.

Policy Paper 196

“WERE IT NOT FOR FEAR OF THE GOVERNMENT”

**Haredi (Ultra-Orthodox)
Citizens and the Police**

Guy Ben-Porat | Tehila Gado

April 2024

התמונות של עימותים בין חרדים למשטרה מוכרות לרוב הציבור הישראלי, אבל כיצד תופסים חרדים את המשטרה, מהן הציפיות שלהם ממנה, והאם הם מוכנים לשתף פעולה איתה? מגפת הקורונה ומדיניות הסגרים וההגבלות על התקהלויות הביאו להתנגשויות רבות בין חרדים למשטרה. בעיני החרדים, האכיפה המשטרית נתפסה לא פעם שרירותית, מפלה ומתעלמת במכוון מאורח החיים החרדי. אבל, בה בעת, המחיר שגבתה המגפה מהקהילות החרדיות פגע גם באמון בהנהגה החרדית וחיזק את התחושה שיש צורך במשטרה אפקטיבית – ובלשונם של מרואיינים למחקר הזה: "אלמלא מוראה של מלכות, איש את רעהו בלעו".

מחקר זה בוחן את היחסים בין המשטרה והחרדים ובתוך כך גם שאלות רחבות יותר הנוגעות לזהות, שייכות ולגיטימציה. המחקר משלב מתודולוגיה כמותנית ואיכותנית ומתבסס על סקר דעת קהל, קבוצות מיקוד, ראיונות עם אנשי מפתח וסקירת עיתונות חרדית. נבחנים בו ההבדלים בין העמדות של חרדים ושל יהודים שאינם חרדים כלפי המשטרה, המתח הערכי שבין החרדים למשטרה, תפיסות של שיטור יתר ושיטור חסר והנכונות לשתף פעולה עם המשטרה. נוסף על כך, המחקר סוקר אירועים אחדים שבהם התעמתו חרדים והמשטרה בשנת משבר הקורונה, וכיצד באו בהם לידי ביטוי התפיסות והמתחים המתוארים במחקר.

פרופ' גיא בן־פורת הוא חבר סגל במחלקה לפוליטיקה וממשל באוניברסיטת בן־גוריון בנגב. מחקריו עוסקים בתהליכי שלום, דת ומדינה ויחסי משטרה-מיעוטים.

תהילה גאדו היא חוקרת בתוכנית "חרדים בישראל" שבמכון הישראלי לדמוקרטיה. דוקטורנטית בחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים ומרצה בחוג לחינוך וחברה בקריה האקדמית אונו. חוקרת את הקהילה החרדית בישראל והשתנותה, את הממשקים בין דת ותרבות ואת מקומן של נשים בקהילה.

0 4500001305 6
דאנאקוד 450-1305

www.idi.org.il

מסת"ב:

978-965-519-444-9

מחיר מומלץ: ₪45

אפריל 2024